

**KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR
TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË
SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM
PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E
LARTË NË SHQIPËRI**

etf

SHARING EXPERTISE
IN TRAINING

**THE EUROPEAN TRAINING FOUNDATION (ETF)
HELPS TRANSITION AND DEVELOPING COUNTRIES TO
HARNESS THE POTENTIAL OF THEIR HUMAN
RESOURCES THROUGH THE REFORM OF EDUCATION,
TRAINING AND LABOUR MARKET SYSTEMS IN THE
CONTEXT OF THE EU'S EXTERNAL RELATIONS POLICY.**

HOW TO CONTACT US

Further information on our activities, calls for tender and job opportunities can be found on our web site: www.etf.europa.eu

For any additional information please contact:

External Communication Unit
European Training Foundation
Villa Gualino
Viale Settimio Severo 65
I – 10133 Torino
T +39 011 630 2222
F +39 011 630 2200
E info@etf.europa.eu

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

Përgatitur nga Qendra për Nxitjen e Zhvillimit Njerëzor (HDPC) në bashkëpunim me Ministrinë e Arsimit dhe Shkencës

Autorë Kryesorë: Dr. Lindita Xhillari, Dr. Ylli Çabiri

Drejtuese Ekipi: Dr. Lindita Xhillari

*Grupi Ekspert: Dr. Maksim Konini, Dr. Sotir Rrapo, Prof. Dr. Mimoza Gjokutaj,
Prof. Dr. Shyqyri Lllaci*

*Ekspert Kryesor për Anketimin: Armand Frangu Mbështetur nga Fondacioni
European i Trajnimit (ETF)*

Shkurt 2007

© Reproduction is authorised provided the source is acknowledged.

The views expressed in this publication are those of the authors and do not necessarily reflect those of the ETF or the European Union.

PASQYRË E PËRMBAJTJES

FJALOR I ANKRONIMEVE	4
PËRMBLEDHJE PARAQITËSE	5
1. HYRJE	9
2. PROJEKTI MBI KOMPETENCAT BAZE	11
3. SISTEMET E ARSIMIT DHE FORMIMIT PROFESIONAL DHE ARSIMIT TË LARTË NË SHQIPËRI	13
3.1 Sistemi i AFP	13
3.2 Sistemi i arsimit të lartë	16
4. VLERËSIM I PËRGJITHSHËM MBI POLITIKAT	19
4.1 Strategjitë e zhvillimit për arsimin	19
4.2 Kuadri institucional	21
4.3 Kuadri ligjor dhe ndikimi i tij në autonominë e shkollave	22
4.4 Korniza Kurikulare	24
4.5 Kompetencat e mësuesve dhe mjedisi mësimor	31
4.6 Eksperiencia e mini-kompanive dhe mini-projekteve	35
5. REZULTATET E VLERËSIMIT	37
5.1 Informacion i përgjithshëm	37
5.2 Kreativiteti dhe të mësuarit	38
5.3 Vlerësimi	44
5.4 Të mësuarit	45
5.5 Sipërmarrja	48
5.6 Drejtimi i shkollës dhe zhvillimi i stafit profesional	50
6. KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME	51
6.1 Kompetencat bazë në reformën e AFP dhe AL	51
6.2 Qasja e të mësuarit për të nxënë	53
6.3 Zhvillimi i njohurive për sipërmarrjen	56
6.4 Roli kryesor i mësuesve	57
6.5 Veprimet e përgjithshme të politikave lidhur me LTL dhe EL	58
ANNEXES	61
ANEKS 1: INFORMACION I PERGJITHSHEM	61
ANEKS 2: REZULTATET E ANKETIMIT	63

FJALOR I ANKRONIMEVE

AA	Agjencia e Akreditimit
AKAFP	Agjencia Kombëtare e Arsimit dhe Formimit Profesional
AFP	Arsimi dhe Formimi Profesional
AL	Arsimi i Lartë
BE	Bashkimi European
DRA	Drejtoria Rajonale Arsimore
EL	Entrepreneurship Learning (Të Mësuarit mbi Sipërmarrjen)
IKS	Instituti i Kurrikulës dhe Standardeve
ISP	Instituti i Studimeve Pedagogjike
KE	Komisioni European
KKALSH	Këshilli Kombëtar për Arsimin e Lartë dhe Shkencën
KKK	Kuadri Kombëtar i Kualifikimeve
KKKP	Kuadri Kombëtar i Kualifikimit Profesional
KSHAM	Kuadër i Shpenzimeve Afat-Mesme
LTL	(Learning to learn) Të Mësuarit për të Nxënë
MASH	Ministria e Arsimit dhe Shkencës
MP	Master Plan
MPÇSMB	Ministria e Punës e Çështjeve Sociale dhe Mundësive të Barabarta
MSA	Marrëveshja Stabilizim Asocimit
PP	Programi i Punës
QKVT	Qendra Kombëtare për Vlerësim dhe Testim
QTKA	Qendra e Trajnimit dhe Kualifikimit Arsimor
SHKP	Shërbimi Kombëtar për Punësim
SKZHSE	Strategjia Kombëtare për Zhvillim Social dhe Ekonomik
UB	Universiteti Bujqësor
UPT	Universiteti Politeknik i Tiranës
UT	Universiteti i Tiranës

PËRMBLEDHJE PARAQITËSE

HYRJJE

Programi mbi Arsimin dhe Trajnimin 2010 i miratuar nga Këshilli Europës në vitin 2002, përcaktoi tetë Kompetenca Bazë, të cilat përfaqësojnë një paketë njohurish, aftësish dhe sjelljesh të transferueshme, shumë-funksionale, të nevojshme për realizimin dhe zhvillimin, për përfshirjen dhe punësimin e çdo individi. Koncepti i Kompetencave Bazë është krejt i ri për mjedisin shqiptar dhe si i tillë ai ende nuk është konsideruar në procesin reformues të sektorin të arsimit dhe nuk është zbatuar në programet mësimore ekzistuese të shkollave.

Ky studim kërkimor fokusohet në dy nga këto kompetenca, të mësuarit për të nxënë dhe sipërmarrja, dhe synon nxitjen e një debati të brendshëm të palëve të ndryshme të interesuara mbi veprimet e nevojshme që duhet të ndiqen për përfshirjen e këtyre dy kompetencave në reformën e arsimit shqiptar bazuar në nevojat e nxënësve dhe situatën në vend. Ai përqëndrohet në dy cikle arsimore, në shkollat e mesme profesionale dhe në arsimin e lartë. Metodologjia konsiston në një analizë cilësore dhe sasiore, e cila vlerëson gjendjen aktuale të reformës arsimore nëpërmjet dokumenteve dhe analizave ekzistuese, diskutimeve në tryezat e rrumbullakta dhe në grupe të fokusuara si dhe një anketimi me nxënës, mësues dhe studentë duke përdorur një kampion tepër përfaqësues.

KOMPETENCAT BAZË NË REFORMËN ARSIMORE

Sistemi arsimor shqiptar është nën reformim në të gjitha ciklet e tij duke marrë në konsideratë gjerësisht programin e BE. Reforma e sistemit të Arsimit dhe Formimit Profesional bazohet në Strategjinë Kombëtare për Zhvillimin e Sektorit Para-Universitar, ndërkohë që një Strategji Kombëtare për reformën në Arsimin e Lartë mungon. Reforma aktuale në Arsimin e Lartë po ndjek rekomandimet e një draft Master Plani të hartuar pak kohë më parë. Konstatohet që në të dy dokumentet e mësipërme nuk ka një referencë të qartë për Kompetencat Bazë. Nga pikëpamja institucionale, Ministria e Arsimit dhe Shkencës është organi qeveritar kryesor përgjegjës për përgatitjen dhe zbatimin e politikave arsimore si dhe për drejtimin e sistemit të arsimit në Shqipëri, e ndihmuar nga Drejtoritë Rajonale Arsimore dhe disa institucione të tjera në varësi. Roli, kontributi dhe përgjegjësia e tyre në lidhje me prezantimin e Kompetencave Bazë në sistemin ekzistues të arsimit si dhe ecuria e zbatimit dhe e monitorimit të tyre nuk janë përcaktuar ende. Nga pikëpamje ligjore, ekzistojnë ligje të të veçanta mbi sistemin e Arsimit dhe Formimit Profesional dhe Arsimin e Lartë, të cilat nuk po i japin zgjidhje një numri çështjesh të lëna pezull siç janë financimi i AFP, zhvillimi i burimeve njerëzore, motivimi i stafit mësimdhënës, mbështetja dhe pjesëmarrja e të gjithë palëve të interesuara, si dhe largimi i të gjithë pengesave për autonominë e Universiteteve dhe zhvillimi i një reforme me cilësi të lartë shumë-dimensionale të bazuar në përfshirjen e gjërë të profesorëve, akademikëve dhe studentëve.

Reforma e kurrikulave është një nga komponentët më të rëndësishëm të reformës aktuale në arsim. Proçesi që ka ndjekur kjo reformë ka qenë sporadik dhe i pa zyrtarizuar nga MASH, burimet njerëzore për të përshtatur dhe zbatuar një pjesë të kurrikulës të zhvilluar në nivel shkolle kanë qenë të pakta, motivimi financiar i mësuesve për të punuar me kurrikulën ka qenë i kufizuar dhe materialet dhe mjediset për të

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

zhvilluar praktikat mësimore sipas kërkesave të reja kanë munguar. Gjithashtu, ka fakte se gjatë zbatimit të Deklaratës së Bolonjës në sistemin e Arsimit të Lartë Shqiptar, fakultetet po përqendrohen më tepër në përshtatjen e planeve mësimore nga pikëpamja kohore në përputhje me sistemin 3+2, sesa në modernizimin e kurrikulave. Kompetenca e Sipërmarrjes në Universitete konceptohet vetëm e lidhur me edukimin ekonomik nëpërmjet lëndëve të veçanta mbi biznesin në Fakultetin Ekonomik në Universitetin e Tiranës dhe në Universitete të tjera në rrethe. Njohuritë mbi sipërmarrjen në kurrikulat e tjera janë shumë të kufizuara, sporadike, dhe jo të mirë-integruara. Si rezultat, nevojiten të ndërmerren masa konkrete nga ana e MASH dhe Universiteteve për të mbështetur procesin e reformimit të kurrikulës, përgatitjen e KKK, hartimin e listës kombëtare të kualifikimeve, përcaktimin e standardeve dhe metodologjive përkatëse të kurrikulës duke patur parasysh nevojat e tregut të punës dhe duke siguruar pjesëmarrjen e përfaqësuesve të bizneseve në këtë proces. Këto masa do të ndihmonin gjithashtu përfshirjen dhe zbatimin e kompetencave të të mësuarit për të nxënë dhe sipërmarrjes në shkollat e mesme profesionale dhe në arsimin e lartë.

Qasja e të mësuarit për të nxënë

Studimi ka analizuar konceptet e të mësuarit, motivacionin për të mësuar, strategjitë e të mësuarit, mënyrën e vlerësimit si dhe aftësitë e nxënësve dhe studentëve në vitin e fundit të shkollës. Rezultatet kërkimore tregojnë se nxënësit në shkollat e mesme profesionale dhe studentët në Universitete e perceptojnë të mësuarin si të rëndësishëm, të dobishëm, interesant por njëkohësisht dhe të vështirë. Megjithatë, një e treta e nxënësve mësojnë vetëm për të kaluar provimet dhe jo për të krijuar e rritur aftësitë e tyre, një e pesta e tyre ndalon së mësuarit menjëherë pas përfundimit të shkollës dhe një e treta mendon se për të patur sukses profesional në Shqipëri janë më të rëndësishme lidhjet personale dhe familjare sesa të mësuarit. Koncepti i të mësuarit perceptohet në mënyrë të saktë nga pjesa më e madhe e studentëve si një mënyrë për të përfutur njohuri dhe për të kuptuar më mirë botën rreth tyre, ndërkohë që ata janë të ndërgjegjshëm për faktin se një person mëson gjatë tërë jetës së tij.

Motivimi për të mësuar mbështetet si në arsye të jashtëme ashtu dhe në arsye vetjake. Një pjesë e madhe e nxënësve e konsiderojnë të mësuarin si të rëndësishëm dhe e lidhin atë me dëshirën për të vijuar studimet e larta, me profesionin në të ardhmen, me nevojën për të qenë të aftë dhe për të siguruar një vend të mirë pune. Një në dy nxënës motivohet për të mësuar në mënyrë që të shihet nga të tjerët si një nxënës i mirë, dy në tre nxënës mësojnë që të mos kritikohen nga prindërit, për shkak se ndjehen të turpëruar nëse nuk mësojnë, ose mësojnë sepse të tjerët e presin këtë gjë prej tyre. Studentët, në krahasim me nxënësit, motivimin e tyre për të mësuar e gjejnë më tepër në arsyet e tyre vetjake se sa tek të tjerët, ndërsa të mësuarit për notë të mirë mbetet i rëndësishëm për një numër të konsiderueshëm të tyre. Pjesa më e madhe e nxënësve përdor në mënyrë të gjërë mënyrat tradicionale të të mësuarit. Mbizotërimi i mënyrave tradicionale së të mësuarit lidhet më tepër me nivelin e ulët të kompetencave të mësuesve për të ndikuar në mënyrë pozitive tek nxënësit në këtë aspekt, motivacionin e kufizuar të mësuesve për të prezantuar strategji të reja në lidhje me të mësuarit; ndikimin e madh të prindërve, pjesa më e madhe e të cilëve njohin vetëm mënyrën tradicionale së të mësuarit; mjedisin dhe infrastrukturën e varfër ku realizohet të mësuarit etj. Gjithashtu, studentët duhet të inkurajohen nga profesorët e tyre për pasurimin e metodave së të mësuarit duke përdorur më tepër ato që ndihmojnë në rritjen dhe asimilimin më të mirë të njohurive. Studimi tregon se mekanizmi i vlerësimit në shkollat profesionale është i vjetër. Një në katër nxënës mendon se ata mund të marrin nota të mira pa e ditur se si të mësojnë. Gjithashtu, vihet re një nivel i ulët besimi mbi objektivitetin e vlerësimit nga ana e mësuesve, ndërsa komunikimi mesues- nxënës dhe komentet e mësuesve për nxënësit para dhe pas vlerësimit janë të dobëta.

Në perceptimin për profesionin e tyre të ardhshëm, nxënësit duken të jenë konfuzë dhe të qëndrojnë midis asaj që dëshirojnë dhe asaj që ata ndiejnë si të përballueshme. Ata konsiderojnë si të rëndësishme një punë pa risk, por edhe shprehin si qëllim të tyre

fillimin e një pune në të cilën ata mund të marrin vendime, të jenë të pavarur dhe të fitojnë shumë para. Paraprirja e parashikimeve të nxënësve nga dëshirat, shpresat, dhe gjendja ekonomike dhe sociale e familjeve të tyre lidhet gjithashtu edhe me informacionin e kufizuar që ata kanë për kërkesat e tregut të punës për shkak të mungesës së seancave udhëzuese mbi karrierën e ardhshme të nxënësve të arsimit profesional. Edhe studentët preferojnë të punësohen në punë pa risk, por për ta është gjithashtu e rëndësishme që të kenë një punë ku mund të mësojnë vazhdimisht diçka të re dhe ku të mund t'iu krijohen shumë mundësi të reja. Studentët preferojnë të fitojnë shumë para, çka mund të jetë e lidhur me kushtet e varfra familjare dhe qëllimin e tyre për tu bërë të pavarur financiarisht nga familja.

Zhvillimi i njohurive mbi sipërmarrjen

Në ditët e sotme marrëdhëniet midis shkollave profesionale dhe bizneseve janë të dobëta. Pjesa më e madhe e nxënësve nuk kanë biseduar asnjëherë me sipërmarrës, nuk kanë vizituar kurrë një kompani, nuk kanë punuar kurrë për zhvillimin e ideve rreth biznesit dhe nuk dinë se çfarë duhet të bëjnë për zhvillimin e një sipërmarrje të suksesshme. Kjo u konfirmua gjithashtu edhe nga një pjesë e madhe e mësuesve, të cilët pruan lidhjet e dobëta të nxënësve me komunitetin, mundësitë e kufizuara për realizimin e praktikës tek një sipërmarrës i suksesshëm, dhe mungesën e njohurive themelore të nxënësve mbi sipërmarrjen. Për më tepër edhe mësuesit duket se kanë një nivel të kufizuar njohurish mbi kompetencën e sipërmarrjes. Nxënësit e shkollave të mesme profesionale, duke përfshirë këtu edhe nxënësit që ndjekin shkollat ekonomike, në përgjithësi, kanë njohuri të kufizuara mbi konceptet kryesore ekonomike. Mesatarisht, rreth 40% e nxënësve të anketuar nuk mundën të merrnin një notë kaluese për përgjigjet e tyre mbi pyetje të thjeshta rreth konceptit të produktivitetit, taksave, disponimit të burimeve, ndikimit të ofertë-kërkesës në çmim, ndërsa nota mesatare e të gjithë nxënësve të anketuar rezultoi 5.8 (sistemi i vlerësimit të përdorur ishte i njëjtë me atë që përdoret në shkollë, 1-10). Rreth 1 e nxënësve nuk mund të jepnin një përgjigje të saktë mbi hapat kryesore për krijimin e një aktiviteti privat.

Ndërsa sipas perceptimit të studentëve, lidhjet e tyre me bizneset dhe ndërmarrjet rezultojnë edhe më të dobëta. Studentët rrallë ose kurrë nuk janë prezantuar me procedurat e punësimit në një ndërmarrje, nuk kanë vizituar një kompani, nuk kanë mësuar diçka më shumë për mënyrën e funksionimit të një kompanie, apo nuk janë prezantuar me mënyrën e krijimit të saj. Pjesa më e madhe e studentëve deklarojnë se kurrë ose rrallë kanë patur mundësinë të mësojnë për mënyrën e funksionimit të një kompanie të suksesshme. Një në katër studentë nuk e ka patur asnjëherë mundësinë të mësojë se si të aplikojë për një punë të re, të udhëzohet se kujt t'i kërkojë ndihmë në rastin kur ka ndonjë ide të re, dhe se si të punojë për zhvillimin e ideve rreth punësimit e sipërmarrjes. Kjo situatë krijohet për shkak të kurrikulës, e cila është tepër teorike, mungesës së motivimit të profesorëve për të menduar përtej interesit të ngushtë të lëndës, si dhe mungesës së programeve udhëzuese mbi karrierën e studentëve për t'i përgatitur ato për tregun e punës. Përveç kësaj, përgjigjet e studentëve për konceptet kryesore ekonomike ishin jo të kënaqshme dhe një e pesta e studentëve nuk mundën të merrnin një notë kaluese. Nota mesatare për pyetjen rreth hapave kryesorë, të nevojshëm në krijimin e një biznesi rezultoi 6.8 dhe është tronditës fakti se një e pesta e studentëve që studiojnë për ekonomi nuk janë në gjendje të përcaktojnë ndonjë hap.

Roli kryesor i mësuesve

Në studim janë analizuar metoda e mësimdhënies, marrëdhënia mësues-nxënës si dhe vlerësimi. Metoda e mësimdhënies është larg së qeni efikase dhe mësimdhënia zhvillohet si një veprim i njëanshëm (mësuesi tek nxënësi) ku zotëron fjala e mësuesit dhe jo e përqendruar tek nxënësit. Përveç kësaj, njohuritë e ofruara nga mësuesit janë të kufizuara brenda lëndëve të dhëna dhe jo gjithmonë lidhen me shembuj nga jeta e përditshme. Pjesërisht kjo lidhet me mjedisin e varfër mësimdhënës dhe pjesërisht me nivelin e ulët të kompetencave të mësimdhënies. Megjithatë ka përpjekje të mësuesve

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

për t'i ndihmuar nxënësit gjatë të mësuarit. Një pjesë e madhe e nxënësve pranojnë se mësuesit i japin udhëzime mbi detyrat për t'u zgjidhur, i propozojnë të përqendrohen më tepër në kontekstin e mësuar në klasë, i nxisin të mendojnë diçka të re dhe të punojnë në një mënyrë të re si dhe të marrin vendime në mënyrë të pavarur. Në Universitete, metodat e mësimdhënies nuk janë më të zhvilluara se në shkollat e mesme profesionale. Pjesa më e madhe e studentëve theksojnë faktin se profesorët shpesh i diktojnë leksionet, se puna në grupe nuk inkurajohet dhe se profesorët pothuajse asnjëherë ose rrallë përdorin mjete mësimore si projektorë, kompjuter, video, etj, ose kurrë apo rrallë e lidhin mësimin me lëndë të tjera. Më shumë se gjysma e studentëve pranojnë se të punuarit në një mënyrë të re, marrja e vendimeve në mënyrë të pavarur rrallë ose asnjëherë nuk janë inkurajuar nga profesorët, dhe ata pothuajse asnjëherë ose rrallë janë stimuluar për të propozuar aktivitete të reja apo për të planifikuar detyrimet e tyre.

Mendimi i përgjithshëm është se marrëdhëniet mësues-nxënës janë të mira dhe pa ndonjë problem të dukshëm. Mësuesit duken të sigurtë në rolin e tyre për të motivuar nxënësit me më pak interes në mësim, për të rritur besimin e tyre në lidhje me të mësuarit, për të stimuluar iniciativën e tyre, për të nxitur kreativitetin dhe të menduarin e tyre kritik. Në të kundërt, marrëdhëniet profesorë- studentë duken se janë më të ftohta dhe formale. Prandaj, vetëm pak studentë mendojnë se profesorët janë të sjellshëm me to pothuajse çdo herë ose profesorët çdo herë sillen në mënyrë të njëjtë me të gjithë studentët. Shumë prej tyre deklarojnë se profesorët kurrë ose rrallë kujdesen për studentët më të dobët dhe pranojnë se studentët rrallë marrin pjesë në marrjen e vendimeve mbi mënyrat e mësimdhënies.

Komunikimi mësues-nxënës dhe informacioni para dhe pas vlerësimit është i dobët. Gjysma e studentëve shprehen se mësuesit asnjëherë ose rrallë iu japin shpjegime për notën e dhënë, ndërsa vetë-vlerësimi i nxënësve dhe vlerësimi i tyre për njëri-tjetrin përdoret dhe inkurajohet pak nga mësuesit. Në lidhje me pjesëmarrjen e nxënësve në procesin e vlerësimit të mësimdhënies, anketimi tregon se vetëm rreth një në dy nxënës është plotësisht dakord për rëndësinë e kësaj pjesëmarrjeje dhe se nxënësit duhet të vlerësojnë në mënyrë të rregullt cilësinë e punës së mësuesve të tyre. Kjo lidhet me metodat tradicionale të mësimdhënies që mbizotërojnë në sistemin e arsimit shqiptar dhe me nivelin e ulët të kompetencave të mësuesve dhe njohurive për mënyrat e reja të mësimdhënies.

Politikat e përgjithshme në lidhje me të mësuarin për të nxënë dhe sipërmarrjen

Hartuesit e politikave duhet të integrojnë kompetencat e të mësuarit për të nxënë dhe sipërmarrjes në programin e reformës së arsimit shqiptar duke parashikuar masa të veçanta për rritjen e ndërgjegjësimit dhe të kapaciteteve në nivelin vendim marrës dhe në institucionet zbatuese, për qartësimin e strukturave institucionale përgjigjëse për zbatimin dhe monitorimin e progresit, dhe për plotësimin e kuadrit ligjor dhe rregullator. Aftësitë e mësuesve në lidhje me kompetencat bazë duhet të zhvillohen si pjesë e kurikulave në arsimin e lartë ku të përfshihen njohuritë lidhur me metodat e reja mësimore dhe kompetencat e sipërmarrjes dhe në trainimin e mësuesve gjatë punës, ku të përfshihen module të veçanta për mësuesit dhe stafin akademik. Aftësitë e nxënësve dhe studentëve në lidhje me kompetencat e të mësuarit për të nxënë dhe sipërmarrjes duhet të zhvillohen gjithashtu nëpërmjet rritjes së ndërgjegjësimit të tyre mbi konceptet e reja së të mësuarit dhe sipërmarrjes, përgatitjes dhe zbatimit të moduleve udhëzuese si pjesë e planit mësimor të shkollës dhe nxitjes së shoqatave të nxënësve e studentëve, strukturave të tjera perfaqësuese si dhe medias për zhvillimin e fushatave ndërgjegjësuere. Prindërit dhe komuniteti i biznesit duhet të kenë një rol më të rëndësishëm për të ndikuar dhe kontribuar në këtë drejtim. Për këtë është e rëndësishme rritja e ndërgjegjësimit të tyre lidhur me kontributin që mund të japin duke nxitur në të njëjtën kohë pjesëmarrjen e tyre në procesin arsimor dhe duke zhvilluar e përhapur modele të suksesshme të sipërmarrjes.

1. HYRJE

1.1 Këshilli i Europës (KE), në takimin e Lisbonjës në vitin 2000, vendosi si një qëllim të ri strategjik të Bashkimit European (BE), që “të bëhet ekonomia më kompetitive dhe dinamike në botë e mbështetur në dije, e aftë për të ruajtur rritjen ekonomike me vende pune më të shumta dhe më cilësore si dhe me kohezion social më të madh”. Për arritjen e këtij qëllimi, në vitin 2001, Këshilli i Arsimit miratoi një raport konkret me objektiva të detajuara, të ndjekur nga Programi i Punës (PP). Më pas, u krijua një Grup Pune i veçantë me ekspertë nga vendet e BE-s për të punuar për identifikimin e aftësive kryesore që duhet të ketë një individ. Ky grup përcaktoi një kuadër të përbërë nga tetë Kompetenca Bazë të konsideruara si të domosdoshme për çdo njeri në një shoqëri të mbështetur në dije. Kompetencat bazë të përcaktuara shkojnë përtej të ashtuquajturave “aftësitë themelore” apo “aftësitë e jetës” që janë aftësitë në shkrim, këndim dhe njohuri aritmetike. Kompetencat bazë përfaqësojnë një paketë shumë-funksionale dhe të transferueshme njohurish dhe sjelljesh që i nevojiten çdo individ për plotësimin dhe zhvillimin e tij personal, për përfshirjen dhe për punësimin e tij¹.

1.2 Kuadri i Kompetencave bazë shtrihet në tetë fusha:

- (i) Komunikimi në gjuhën amtare;
- (ii) Komunikimi në gjuhë të huaja;
- (iii) Njohuritë matematike dhe kompetenca në shkencë dhe teknologji;
- (iv) Kompetenca numerike;
- (v) Të Mësuarit për të Nxënë;
- (vi) Kompetenca ndërpersonale, ndërkulturore dhe sociale;
- (vii) Sipërmarrja; dhe
- (viii) Shprehja kulturore.

Kuadri cilëson njohuritë, aftësitë dhe sjelljen që shoqëron çdo kompetencë. Në ditët e sotme kompetencat bazë po marrin një rëndësi thelbësore në BE në përpjekjet për të siguruar një zhvillim të qëndrueshëm dhe kohezion social. Ka disa faktorë që shkaktojnë një interes në rritje mbi kompetencat si plotësuese mjaft të vlefshme të njohurive të fituara mbi bazë lënde në një klimë ku rritja ekonomike dhe kohezioni social janë shumë të rëndësishëm. Këto faktorë përfshijnë zgjerimin e BE, mplakjen e popullsisë, rritjen e migracionit, kompleksitetin e rrugëve të karrierës, rritjen e vazhdueshme të nivelit të papunësisë dhe rrezikun e përjashtimit social. Nocioni i kompetencave bazë ka marrë një përkrahje të gjerë në vendet e BE dhe kompetencat në mënyrë të vazhdueshme po bëhen pjesë e kurrikulës kombëtare kudo në Europës. Sistemet arsimore kanë filluar të bëjnë referenca të qarta ndaj konceptit të kompetencave bazë. Megjithatë, reformat janë tepër kombëtare të bazuara veçanërisht në zhvillimet e brendëshme krahas sfidave më të gjera që po përballin të gjithë vendet Europiane.

1.3 Sistemi i arsimit shqiptar po reformohet në të gjitha ciklet e tij duke u bazuar gjërësisht në Programin për integrimin në BE. Objektivi i reformave që po zbatohen është të mundësojë rininë të mësojë dhe t'i ndërtojë njohuritë dhe aftësitë e saj me vizionin për të gjetur vendin e duhur në shoqëri tepër dinamike dhe të implantojë tek to dëshirën dhe kompetencën për të mësuar gjatë gjithë jetës. Megjithatë, sistemi arsimor përballlet me probleme për sa i takon rezultateve të tij. Kapitali njerëzor në Shqipëri, i matur me vitet mesatare të shkollimit tek të rriturit është i ulët (8.5 vjet krahasuar me 12 vjet në BE dhe

¹ Komisioni European, Zbatimi i Programit të Punës mbi “Arsimi & Trajnimi 2010” Nëntor 2004.

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

14 vjet në vendet OECD). Shqipëria ende ka një normë shumë të ulët regjistrimi në Arsimin e Mesëm dhe të Lartë (përkatësisht 56% dhe 13%) krahasuar me BE -15 (përkatësisht 82% dhe 25%) dhe situata konsiderohet problematike pasi ekonomia Shqiptare ka nevojë në rritje për më tepër forca pune të arsimuara dhe me kompetenca, njohuri dhe aftësi pune që nuk mund zhvillohen në arsimin bazë. Boshllëqet e krijuara në mënyrë të vazhdueshme në rezultatet e arsimit të mesëm dhe të lartë do të krijojnë një faktor kufizues për prespektivën ekonomike të vendit.

1.4 Koncepti i kompetencave bazë për të mësuarin gjatë gjithë jetës është krejt i ri për mjedisin Shqiptar. Si i tillë ai as nuk është konsideruar në procesin e zhvillimit të kurrikulës kombëtare dhe as nuk është zbatuar mjaftueshëm në programet ekzistuese të shkollave. Megjithatë, prezantimi dhe miratimi i Kuadrit të Kompetencave Bazë në sistemin e arsimit shqiptar do të jetë shumë i rëndësishëm në procesin e kalimit të sektorit nga një sektor të bazuar në inpute në një model njohurish eficient të bazuar në rezultate.

2. PROJEKTI MBI KOMPETENCAT BAZE

2.1 Ky studim është realizuar në kuadër të projektit rajonal “Kompetencat bazë për të mësuarin gjatë gjithë jetës” financuar nga ETF. Projekti përfshin Shqipërinë, Kroacinë, Ish-Republikën Jugosllave të Maqedonisë, Serbinë dhe Malin e Zi dhe është i përqendruar në dy ndër 8 Kompetencat bazë dhe konkretisht në të Mësuarit për të Nxënë (Ltl) dhe të Mësuarin e Sipërmarrjes (EL).

Kuadri i Kompetencave bazë ofron një përkufizim për të dy kompetencat kyçe si dhe elementët kryesore për secilën prej tyre siç janë njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet. Sipas përkufizimit të rënë dakord nga grupi i punës së Ekspertëve Europianë “Të Mësuarit për të Nxënë” përbëhet nga prirja dhe aftësia për të organizuar dhe rregulluar të mësuarin vetjak, në dy mënyra, individualisht dhe në grup. Ai përfshin aftësinë për të vetë-administruar kohën në mënyrë efikase, për të zgjidhur problemet, për të arritur procesin, për të vlerësuar dhe asimiluar njohuri dhe aftësi të reja në një shumëllojshmëri kontekstesh në shtëpi, në shkollë dhe në trajnim. Në terma më të përgjithshëm, Të Mësuarit për të Nxënë kontribuon fuqishëm në drejtimin e rrugës së karrierës të një individi. Përkufizimi i “Sipërmarrjes” ka ne perberje te tij nje komponent aktiv dhe nje pasiv, qe mishërohen në tendencën për të sjellë novacion si dhe në mundësinë për të mirëpritur dhe mbështetur novacionin e krijuar nga faktorë të jashtëm. Sipërmarrja përfshin pritjen e ndryshimit, marrjen e përgjegjesisë për vetë-veprimet (pozitive apo negative), vendosjen e objektivave dhe realizimin e tyre, si dhe motivimin për të arritur sukses.

2.2 Studimi përshkruan se në ç’masë kompetencat e Të Mësuarit për të Nxënë dhe Të Mësuarit e Sipërmarrjes janë pjesë e sistemit formal të arsimit shqiptar si dhe vlerëson se sa i favorshëm është sistemi ekzistues arsimor për zhvillimin e tyre. Analizat dhe rezultatet e nxjerra janë një bazë e mirë për rritjen e nivelit të ndërgjegjësimit dhe mirëkuptimit ndaj konceptit të kompetencave bazë, ndërsa përfundimet dhe rekomandimet do të ndihmojnë në nxitjen e një debati të brendshëm të palëve të ndryshme të interesuara mbi veprimet që duhen ndërmarrë për përfshirjen e kompetencave bazë në reformën e ardhshme të arsimit dhe trajnimit të bazuar në nevojat e nxënësve dhe në rrethanat e vendit.

2.3 Studimi kërkimor në Shqipëri përqendrohet në dy cikle të arsimit, shkollat e mesme të arsimit profesional dhe në arsimin e lartë (AL). Metodologjia konsiston në analiza cilësore dhe sasiore. Analiza sasiore bazohet në rezultatet e anketimit të zhvilluar me nxënës, mësues dhe studentë duke përdorur pyetësorë të veçantë për secilin grup në të dy ciklet e arsimit. Analiza cilësore konsiston në dy nivele

- (i) *Niveli i Shkollës/Universitetit*, ku u zhvilluan diskutime me grupe të fokusuara me nxënësit dhe studentët dhe intervista individuale me mësues /profesorë, për të vlerësuar shkallën e pajisjes së tyre me aftësitë e nevojshme për zhvillimin e dy kompetencave gjatë procesit mësimor. Diskutimet me grupe të fokusuara u zhvilluan gjithashtu me drejtorë të shkollave dhe specialistë të arsimit për të vlerësuar mendimet e tyre në lidhje me kompetencat Ltl dhe EL si dhe për të gjykuar se sa mbështetëse janë mjediset e shkollave ndaj zhvillimit të këtyre kompetencave.

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË
SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË
NË SHQIPËRI

Gjithashtu përfaqësues të Ministrisë së Arsimit dhe Shkencave (MASH) si dhe të institucioneve të tjera qendrore të lidhur me arsimin morën pjesë në diskutimet në grupe të fokusuara, dhe

- (ii) *Niveli Kombëtar*, ku është kryer një shqyrtim i politikave kombëtare dhe kapaciteteve institucionale lidhur me reformat e kurrikulave dhe trajnimet e mësuesve. Përveç kësaj, u studjuan të gjitha raportet përkatëse kombëtare dhe ndërkombëtare dhe dokumenteve të tjera lidhur me arsimin dhe veçanërisht me kompetencat e LTL dhe EI.

3. SISTEMET E ARSIMIT DHE FORMIMIT PROFESIONAL DHE ARSIMIT TË LARTË NË SHQIPËRI

3.1 SISTEMI I AFP

3.1.1 Sistemi i arsimit në Shqipëri përbëhet nga: (i) Arsimi para-shkollor; (ii) Arsimi fillor (iii) Arsimi i mesëm dhe (iv) Arsimi i lartë. Arsimi i mesëm është i përgjithshëm ose profesional. Arsimi i përgjithshëm zhvillohet në katër vite. Shkollat profesionale zhvillohen në dy cikle: kohëzgjatja e ciklit të parë është 3 vjet, gjatë së cilit përgatiten nxënës të kualifikuar në të gjitha profesionet, por që certifikata e marrë nuk mjafton për t'u regjistruar në universitete. Për këtë të fundit, nxënësit duhet të ndjekin ose shkollën e mesme të përgjithshme ose ciklin e dytë të shkollës profesionale (e zhvilluar në 3+2 vite = 5 vite), gjatë së cilit përgatiten teknikë të kualifikuar të aftë për të punuar në ndërmarrje të ndryshme si dhe nxënësit e diplomuar kanë të drejtë të ndjekin arsimin e lartë.

Tabela 3.1: Të dhënat kryesore të Shkollave Kombëtare të AFP në Shqipëri, 2005-2006

Nr.	Shkolla	Bashkia/ Qyteti	Nr. i specialiteteve	Nr. i nxënësve	Nr. i mësueve	
					Lëndë të përgjithshme	Lëndë profesionale
1	Shkolla Bujqësore	Golem/Tiranë	2	495	18	12
2	Shkolla Ekonomike	Tiranë/Tiranë	4	811	21	16
3	Shkolla Hotel-Turizëm	Tiranë/Tiranë	2	1,084	19	28
4	Shkolla Elektrike	Tiranë/Tiranë	3	825	18	16
5	Shkolla e Ndërtimit	Tiranë/Tiranë	7	696	21	31
6	Shkolla Teknike	Shkodër/Shkodër	4	444	14	19
7	Shkolla Ekonomike	Shkodër/Shkodër	5	443	18	9
8	Shkolla Pyjore	Shkodër/Shkodër	3	266	12	9
9	Shkolla Teknike	Elbasan/Elbasan	6	730	26	22
10	Shkolla Bujqësore	Korçë/Korçë	2	361	10	8
11	Shkolla Teknike	Korçë/Korçë	5	347	11	14
12	Shkolla Teknike	Vlorë/Vlorë	5	719	27	17
13	Shkolla Bujqësore	Berat/Berat	4	916	22	6
14	Shkolla Profesionale	Durrës/Durrës	3	482	8	21
15	Shkolla Bujqësore	Fier/ Fier	7	725	17	27
Totali				9,344	262	255

Burim: MASH, Vjetari statistikor 2005-2006

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

3.1.2 Sektori i arsimit konsiderohet nga Qeveria Shqiptare si një sektor prioritar. Shpenzimet publike për arsimin në përqindje ndaj PBB-së kanë rënë nga 3.7% në vitin 1996 në 3.1% në vitin 2005, megjithëse shpenzimet e përgjithshme publike në vlerë absolute për sektorin e arsimit janë rritur gjatë 10 viteve të fundit. Shpenzimet publike të arsimit në vitin 2005 rezultuan 2.6 herë më shumë se në vitin 1996 në vijim të rritjes së PBB-së rreth 4 herë gjatë të njëjtës periudhë. Më shumë se gjysma e buxhetit të arsimit i është alokuar arsimit fillor në përputhje me prioritetet e Qeverisë Shqiptare. Arsimi i mesëm profesional dhe arsimi i lartë janë rreth 3 herë më të shtrenjtë se arsimi i mesëm i përgjithshëm.

Tabela 3.2: Të dhënat kryesore të Shkollave Lokale të AFP në Shqipëri, 2005-2006

Nr	Qyteti	Nr. i shkollave	Nr. i specialiteteve	Nr. i nxënësve	Nr. i mësueve	
					Lëndë të përgjithshme	Lëndë të përgjithshme
1	Tiranë	2	7	304	26	21
2	Shkodër	3	5	386	29	17
3	Elbasan	2	10	878	15	10
4	Korçë	2	6	491	21	29
5	Korçë/Pogradec	2	5	318	12	8
6	Vlorë	1	3	481	18	10
7	Vlorë/Sarandë	1	2	253	10	3
8	Berat	3	15	679	25	21
9	Dibër	2	3	652	28	6
10	Durrës	1	5	776	15	15
11	Fier	2	8	737	23	23
12	Gjirokastrë	1	5	203	9	9
13	Kukës	1	4	99	7	3
14	Lezhë	1	2	310	29	1
15	Lezhë/Rubik	1	3	224	18	9
Totali		25		6,791	285	185

Burimi: MASH, Vjetari Statistikor, 2005-2006

3.1.3 Shqipëria ka 40 shkolla të AFP ku përfshihen 15 shkolla kombëtare të AFP dhe 25 shkolla lokale si dhe ku ofrohet arsimim në 35 specialitete. Shkollat kombëtare të AFP ndodhen në 8 ndër 12 rajone në përgjithësi (shikoni Tabelën 3.1). Shkollat lokale AFP ndodhen në 21 nga 36 rrethe (shih Tabelën 3.2).

3.1.4 Shkollat kombëtare të AFP janë nën varësinë e drejtpërdrejtë të MASH, e cila emëron në punë drejtorët e shkollave, miraton punësimin e stafit mësimdhënës mbi propozimin e Drejtorive Rajonale të Arsimit (DRA), vendos për buxhetin e shkollave dhe menaxhon pjesën më të madhe të tij. Shkollat Kombëtare të AFP lejohen të krijojnë fonde, por ata mund të administrojnë vetëm një pjesë të vogël të fondeve të veta. Kohët e fundit, disa shkolla kanë hapur llogarinë e tyre bankare dhe kanë punësuar një financiar, i cili menaxhon fondet e dhëna nga MASH dhe fondet nga të ardhurat e shkollës. Të gjitha përgjegjësitë për shkollat lokale të AFP i përkasin DRA siç janë marrja në punë e drejtorëve dhe mësuesve, administrimi financiar, etj. Shkollat lokale të AFP nuk kanë të drejtë të kenë llogarinë e tyre bankare.

3.1.5 Numri i nxënësve të regjistruar në shkollat e AFP në Shqipëri ka ndryshuar në mënyrë të ndjeshme pas rënies së komunizmit. Norma e regjistrimit në shkollat profesionale në vitin 1990 ishte 72% e normës së përgjithshme të regjistrimit në shkollat e mesme, shifër e cila u ul pas rënies së komunizmit duke arritur nivelin 18% në vitin 2005 (shih Tabelën 3.3). Pas vitit 1990, u mbyllën shumë shkolla të arsimit të mesëm

3. SISTEMET E ARSIMIT DHE FORMIMIT PROFESIONAL DHE ARSIMIT TË LARTË NË SHQIPËRI

profesional, veçanërisht shkollat e arsimit profesional bujqësor. Është e vështirë të përcaktosh se sa vlerë arsimore humbi gjatë këtij procesi pasi pjesa më e madhe e shkollave që u mbyllën lidheshin me ekonominë kolektive, e cila u privatizua në etapat e para të periudhës së tranzicionit. Përveç kësaj nuk është e sigurtë se në ç'shallë ndjekja e këtyre shkollave ishte e nxitur nga kërkesa apo e detyruar nga regjimi.

Tabela 3.3:Regjistrimi në shkollat e mesme gjatë periudhës 1950-2005 (in %)

	1950	1960	1970	1980	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Të përgjithshme	29	53	38	19	28	79	84	84	84	82	83	82
Profesionale	71	47	62	81	72	21	16	16	16	18	17	18

Burimi: MASH, Vjetari Statistikor 2006

3.1.6 Numri i përgjithshëm i nxënësve gjatë vitit akademik 2005-2006 në shkollat e AFP ishte 16,135, 76.7% e të cilëve ndiqnin shkollat 5-vjeçare duke marrë kështu një diplomë dhe 23.3% ndiqnin shkollat 3-vjeçare duke marrë një certifikatë kualifikimi. Rreth 7.8% e numrit të përgjithshëm të nxënësve të regjistruar në arsimin profesional ndjekin shkollat private. Numri i përgjithshëm i mësuesve është 987, prej të cilëve 44% janë mësues të lëndëve profesionale.

3.1.7 Sistemi shqiptar i AFP vazhdon të jetë tradicional. Ai është një sistem i bazuar në inpute dhe i përqendruar tek procesi i shkollimit krahasuar me sistemet moderne të bazuar në rezultate dhe dhe të përqendruara në cilësinë e shkollimit. Kjo lidhet në veçanti me të kaluarën e sistemit të AFP, i cili që prej vitit 1990 e më tej u karakterizua nga sistemi i Certifikatave për lloje dhe nivele të ndryshme arsimimi dhe nga sistemi i Kategorive për lloje dhe nivele të ndryshme punësimi. Masat prioritare të Qeverisë Shqiptare ndihmuar nga disa projekte të donatorëve ndërkombëtarë janë përqendruar më tepër në rehabilitimin e sistemit ekzistues të AFP se sa në realizimin e ndryshimeve thelbësore në funksionimin dhe përmbajtjen e tij.

3.1.8 Sistemi ekzistues i AFP-së lidhet në mënyrë jo të mjaftueshme me nevojat e tregut të punës. Arësyet për këtë janë: (i) Mungesa e të dhënave për kërkesat e tregut të punës, të cilat korrespondojnë me kërkesa për profesione dhe kualifikime të reja si përgjigje ndaj ndryshimeve thelbësore strukturore në tranzicionin ekonomik shqiptar, (ii) Kurrikula të papërshtatëshme të cilat nuk i plotësojnë nevojat aktuale sociale dhe ekonomike dhe kërkesën për një ekonomi të nxitur nga risitë, (iii) Metoda të papërshtatëshme të mësimdhënies dhe të të mësuarit, (iv) Mungesa e një politike për të siguruar cilësi dhe e një sistemi vlerësimi për cilësinë.

3.1.9 AFP, aktualisht, nuk është aq tërheqës sa arsimit i përgjithshëm. Kjo pasqyrohet në përqindjen relativisht të ulët të regjistrimeve në shkollat e mesme të AFP dhe lidhet me: (i) Aksesin e ulët që krijon dhe nivelin e pamjaftueshëm të njohurive që merren në shkollat e AFP krahasuar me kërkesat e arsimit të lartë; (ii) Alternativat dhe fleksibilitetin e kufizuar në përzgjedhjen e specialitetit dhe të kurrikulës; (iii) Përqendrim të madh të vëmendjes në përmbajtje dhe fakte duke inkurajuar një model me qendër mësuesin duke mos i motivuar nxënësit të shprehin opinionin e tyre, të zhvillojnë iniciativën dhe aftësitë e të menduarit dhe zbatuarit (aftësitë "të dish se si të mësosh"), aftësitë për zgjidhjen e problemit, aftësitë e të menduarit kritik, të cilat janë shumë të rëndësishme për ekonominë moderne; (iv) Mungesën e fleksibilitetit për nxënësit që të kalojnë nga një cikël kualifikimi në tjetrin; (v) Ndryshimet thelbësore të cilësisë dhe reputacionit ndërmjet institucioneve ekzistuese të AFP; dhe (vi) Mundësitë e kufizuara të punësimin.

3.1.10 Sistemi ekzistues i AFP në Shqipëri nuk mund të krahasohet me klasifikimet ndërkombëtare. Mungon një përshkrim i hollësishëm i niveleve ekzistuese të arsimit dhe kompetencave të marra në to, konceptet e të mësuarit formal dhe jo-formal nuk janë

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

aprovuar ende, ka të dhëna të mospërputhjeve dhe paqëndrueshmërive midis niveleve të ndryshme të arsimit profesional. Ka ndryshime të dallueshme rajonale në zhvillimin e sistemit të AFP në Shqipëri dhe roli i partnerëve socialë është i parëndësishëm.

3.2 SISTEMI I ARSIMIT TË LARTË

3.2.1 Sistemi i Arsimit të Lartë në Shqipëri përfshin 11 Universitete, 5 nga të cilat janë të vendosura në Tiranë dhe 6 në qytete të tjera. Universitetet organizohen në Fakultete të shkencave të ndryshme. Gjithashtu në Tiranë janë krijuar dhe funksionojnë 16 universitete privatë, të cilët në vitin akademik 2005-2006 regjistruan vetëm 3.3% të numrit të përgjithshëm të studentëve me kohë të plotë. Pjesa më e madhe e universiteteve privatë e kanë filluar aktivitetin e tyre në vitin 2006.

Tabela 3.4: Numri i studentëve të regjistruar në arsimin e lartë, 2002-2005

	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Studentë me kohë të plotë	30132	36244	43185	50567
Studentë me kohë të pjesshme	13468	16365	19616	21898
Total	43600	52609	62801	72465

Burim: MASH, Vjetari statistikor

3.2.2 Që prej vitit 2002, numri i rregjistrimeve në arsimin e lartë është rritur ndjeshëm. Aktualisht 1 e maturantëve rregjistrohen në arsimin e lartë krahasuar me nivelin e mëparshëm prej 50%. Numri i studentëve me kohë të plotë dhe kohë të pjesshme gjatë periudhës 2002-2005 është rritur respektivisht 66.2% dhe 62.5% (shih Tabelën 3.4). Rritja e numrit të studentëve me kohë të pjesshme në disa specialitete ka qenë më tepër pasojë e tarifës së ndryshme të rregjistrimit, e cila mund të ketë një efekt shtrembërues në mënyrën se si nxit Universitetet për të pranuar studentë me kohë të plotë ose kohë të pjesshme. Ka të dhëna që flasin për një cilësi të ulët të studentëve të pranuar me kohë të pjesshme. Për shembull, në vitin e shkuar akademik, 40 nga 700 studentë me kohë të pjesshme mundën të përfundonin studimet në Fakultetin Ekonomik, ndërsa në universitet në rrethe përqindja e përfundimit ishte rreth 70% për shkak të kërkesave më të ulëta për cilësi.

3.2.3 Universiteti i Tiranës (UT) është më i madhi në Shqipëri dhe përfshin 8 Fakultete. Ai vijon me Universitetin Politeknik të Tiranës (UPT) dhe Universitetin Bujqësor (UB). Këta universitete regjistrojnë rreth gjysmën e numrit të përgjithshëm të studentëve në vend. Regjistrimi i studentëve sipas degëve është 25% në mësuesi, 25% në Ekonomi, Shkenca Sociale dhe Juridik, 2.3% në Shkencat e Natyrës dhe 11% në Inxhinieri. Nuk ekziston një lidhje sistematike midis regjistrimit të studentëve sipas degëve dhe nevojave të tregut të punës dhe shihet një mungesë e studimeve empirike të realizuara nga universitetet apo institutet e specializuara kërkimore në tregun e punës për këtë qëllim.

3. SISTEMET E ARSIMIT DHE FORMIMIT PROFESIONAL DHE ARSIMIT TË LARTË NË SHQIPËRI

Tabela 3.5: Të dhëna kryesore mbi arsimin e lartë publik në Shqipëri, 2005-2006

Nr	Universiteti	Vendodhja	Nr. i fakulteteve	Nr. i Studentëve			Nr. i Profesorëve	
				Kohë të plotë	Kohë të pjesshme	Korre spon.	Efektivë	Jo-efektivë
1.	Universiteti i Tiranës	Tiranë	8	16,771	3,929	3,489	709	870
2.	Universiteti Politeknik	Tiranë	5	5,368	-	-	260	293
3.	Universiteti Bujqësor	Tiranë	3	4,684	1,468	336	220	53
4.	Universiteti Luigj Gurakuqi	Shkodër	6	5,490	1,783	2,816	154	165
5.	"Universiteti Aleksander Xhuvani"	Elbasan	7	5,612	2,916	875	174	234
6.	Universiteti Fan S. Noli	Korçë	4	2,970	551	149	76	209
7.	"Universiteti Ismail Qemali"	Vlorë	6	4,849	2,025	-	106	370
8.	"Universiteti Eqerem Çabej"	Gjirokastrë	4	3,436	1,171	390	110	237
9.	Akademia e Arteve të Bukura	Tiranë	3	859	-	-	112	251
10.	Akademia e Edukimit Fizik dhe Sporteve "Vojo Kushi"	Tiranë	1	528	-	-	42	35
11.	"Universiteti Aleksander Moisiu"	Durrës	-	-	-	-	-	-
				50,567	13,843	8,055	1,963	2,717

Burimi: MASH, Vjetari Statistikor, 2005-2006

Tabela 3.6: Të dhënat kryesore mbi arsimin e lartë privat në Shqipëri, 2005-2006

Nr.	Universiteti	Vendodhja	Nr. i degëve	No. i Studentëve	Nr. i Profesorëve	
					Efektivë	Jo-efektivë
1.	Universiteti "Luarasi"	Tiranë	1	496	7	72
2.	"Universiteti UFO Dental"	Tiranë	7	365	22	27
3.	"Universiteti Zonja e Këshillit të Mirë"	Tiranë	9	428	4	93
5.	"Universiteti Marubi" ²	Tiranë	4			
6.	Universiteti "Marin Barlet"	Tiranë	10	24	3	27
7.	"Universiteti Kristal"	Tiranë	4			
8.	"Universiteti Justiniani i Parë"	Tiranë	1			
9.	"Universiteti Sevasti dhe Parashqevi Qiriazi"	Tiranë	3			
10.	"Universiteti European i Tiranës"	Tiranë	5			
11.	Universiteti "Justicia"	Tiranë	1			
12.	Universitet "Aldent" i	Tiranë	2			
13.	Universiteti "Medikadent"	Tiranë	1			
14.	Universiteti "Ëisdrom"	Tiranë	2			

² Universitetet për të cilat nuk ka të dhëna, e kanë filluar aktivitetin e tyre në vitin akademik 2006-2007.

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

Nr.	Universiteti	Vendodhja	Nr. i degëve	No. i Studentëve	Nr. i Profesorëve	
					Efektivë	Jo- efektivë
15.	Universiteti "POLIS"	Tiranë	2			
16.	Universiteti i "NEË YORK"-ut	Tiranë		403	18	19
				1716	54	238

Burimi: MASH, Drejtoria e Statistikave, 2006

3.2.4 Sistemi i arsimit të lartë në Shqipëri përgatit studentë të diplomuar si dhe ofron studime të thelluara për titujt mastër dhe doktoraturë. Arsimitimi për doktoraturë aktualisht është në përmasa të vogla dhe i shtrirë pothuaj i tëri vetëm në tre Universitetet kryesore që ndodhen në Tiranë. Të diplomuarit jashtë vendit për PHD kanë filluar të përfshihen në mësimdhënie dhe në punë kërkimore, çka mund të konsiderohet një injeksion i shëndetshëm për arsimin në Shqipëri. Programi Master zhvillohet në kuadër të procesit të Bolonjës vetëm në Universitetet e Tiranës, të cilat disponojnë staf të kualifikuar akademik për këtë qëllim. Aktualisht, studimet Master të ofruara në Universitete janë "Mastër në Studimet Europiane" (UT) "Mastër në Studimet Ekonomike", "Mastër në Financë", "Mastër në Kontabilitet" (UT), "Mastër në Menaxhimin e Ndërmarrjeve" (UP), "Mastër në Mjekësinë Veterinare" (UB). Diploma të përbashkëta me Universitete të tjera nuk janë aplikuar ende në sistemin e arsimit të lartë publik për shkak të pengesave ligjore dhe papërshtatshmërisë së standarteve si dhe për shkak të mungesës së iniciativave të vetë universiteteve. Dy universitete private kanë ndërmarrë iniciativën të vendosin diploma të përbashkëta me universitetet me të cilat bashkëpunojnë. Projekt ligji për arsimin e lartë përcakton se vetëm universitetet që përmbushin standartet akademike lejohen të propozojnë programe me diploma të përbashkëta.

4. VLERËSIM I PËRGJITHSHËM MBI POLITIKAT

4.1 STRATEGJITË E ZHVILLIMIT PËR ARSIMIN

4.1.1 Strategjia Kombëtare për Zhvillimin Social dhe Ekonomik (SKZHSE) është dokumenti themelor programues i Qeverisë Shqiptare. Ai përmban gjashtë objektiva kryesorë për t'u arritur në sektorin e arsimit në një periudhë afat-mesme 2004-2007, që janë: (i) Rritja e efciencës në administrimin, drejtimin dhe përdorimin e fondeve; (ii) Rritja e regjistrimeve në arsimin fillor; (iii) Reformimi i strukturës dhe përmbajtjes së arsimit të mesëm; (iv) Integrimi gradual i arsimit të lartë në BE (v) Reformimi i sektorit të kërkimit shkencor (vi) Rritja e kapaciteteve të burimeve njerëzore. Programi i Shpenzimeve Afat-Mesme (KSHAM) ofron një kuadër për përcaktimin e prioriteteve strategjike në shpenzimet publike duke lidhur politikat qeveritare të përcaktuara në SKZHSE me planet e shpenzimeve si dhe lehtëson nga pikëpamja teknike përdorimin e burimeve buxhetore. SKZHSE nuk i referohet në mënyrë të drejtpërdrejtë iniciativave të BE për arsimin, objektivat janë të gjëra, ndërsa prioritetet sektoriale nuk janë të përcaktuara qartë. Objektivat për arsimin nuk ndërlidhen me politikat për zhvillim të tregut të punës. Programi Qeveritar 2005-2009 përmban prioritate më të detajuara afatmesme për arsimin të tilla si politikat mbështetëse për të mësuarin gjatë gjithë jetës, nivel më të lartë të autonomisë në shkolla, prioritet më të lartë për arsimin profesional dhe lidhje më të mira me tregun e punës.

4.1.2 Strategjia Kombëtare për Zhvillimin e Sektorit të Arsimit Para-Universitar është miratuar nga Qeveria Shqiptare në Gusht të vitit 2004. Ajo përfshin periudhën 2004-2015 dhe përqendrohet në katër fusha kryesore prioritare për reformën në sektorin e arsimit. (i) Qeverisja, ku përfshihen decentralizimi dhe autonomia e shkollës, (ii) mësimdhënia dhe cilësia e dijes, ku përfshihen përgatitja e Kornizës Kombëtare Kurrikulare dhe fuqizimi i sistemit të trainimit të mësuesve, (iii) reforma financiare në arsimin para-universitar dhe (iv) zhvillimi i burimeve njerëzore, ku përfshihen rritja e kompetencave të mësuesve dhe prezantimi i një sistemi elastik të kurrikulës. Kjo strategji vendos objektivat, treguesit e arritjeve dhe kohën e përcaktuar për arritjen e objektivave secilën nga fushat prioritare të mësipërme.

4.1.3 Strategjia Kombëtare për AFP është përgatitur në fillim të vitit 2006 dhe është përfshirë në Strategjinë Kombëtare për Zhvillimin e Sektorit të Arsimit Para- Universitar. Ajo përcakton objektivat, treguesit e arritjeve dhe Planin e Veprimit për AFP në periudhën 2006-2009. Plani i Veprimit përmban aktivitete për çdo objektivi, treguesit të arritjeve, afatet kohore, institucionin përgjegjës dhe burimin e financimit. Megjithatë, aktivitetet nuk janë shoqëruar me parashikimet e përafërta mbi nevojat financiare, gjë e cila vështirëson gjykimin se në çfarë mase plani i veprimit është realist dhe i realizueshëm.

4.1.4 Strategjia për Sistemin e Arsimit Parauniversitar dhe Strategjia për Zhvillimin e AFP nuk përmbajnë përcaktime të qarta mbi Kompetencat Bazë. Strategjitë përqendrohen kryesisht në elementët teknik për zhvillimin e sektorit të arsimit duke e lidhur fare pak me aspekte të zhvillimit të përgjithshëm të vendit. Nga pikëpamja strategjike është e vështirë të vlerësosh: *së pari*, se sa i aftë do të jetë sistemi arsimor për përgatitjen e qytetarëve, të cilët e drejtojnë karrierën e tyre në mënyrë efikase, që të jenë krijuar dhe të aplikojnë aftësitë e tyre në të gjitha rrethanat, të ndërmarrin iniciativa dhe të zgjidhin probleme dhe *së dyti*, se sa do t'i përshtaten aftësitë e tyre nevojave të tregut të punës në vend si dhe kërkesave të ekonomive ndërkombëtare.

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

4.1.5 Strategjia përcakton një numër reformash të rëndësishme, thelbësore për zbatimin e Kuadrit të Kompetencave Bazë të cilat janë: (i) Zbatimi i një strukture të re arsimore në Arsimin Para –Universitar (5+4+3) nën të cilën arsimi i detyrueshëm (5+4) do të përqendrohet më shumë në njohuritë në lexim, shkrim dhe aritmetikë, në njohuritë për edukimin qytetar, shoqërinë dhe shëndetin, ndërsa arsimi i mesëm do të përqendrohet në dhënien e më shumë njohurive dhe aftësive të dobishme për jetën e përditshme dhe ekonominë e tregut (ii) Përgatitja dhe zbatimi i një kornize të re kurrikulare, (iii) Racionalizmi i lëndëve duke përdorur metoda të “zhvillimit të kurrikulave në bazë të rezultateve” në vend të “zhvillimit të kurrikulave në bazë të lëndëve” dhe (v) Rritja e cilësisë së përmbajtjes në shkollë. Megjithëse nuk ka përcaktime të qarta për zhvillimin dhe përfshirjen e Kompetencave Bazë në reformat e planifikuara, të lartpërmendura, ky kuadër strategjik krijon kushte për prezantimin dhe zhvillimin e kompetencave bazë gjatë procesit të reformimit. Aktualisht, Kompetencat Bazë nuk janë bërë ende pjesë e programit të reformave në nivele ministerial dhe ka një nivel të ulët ndërgjegjësimi të hartuesve të politikave dhe vendim marrësve në të gjitha nivelet.

4.1.6 Sistemi i Arsimit të Lartë ka një rëndësi të veçantë për zhvillimin e vendit si dhe për cilësinë e sistemit të arsimit Para Universitar në të gjitha nivelet. Si i tillë, zhvillimi i Arsimit të Lartë duhet të lidhet ngushtë me zhvillimet e përgjithshme të vendit dhe gjithashtu me strategjitë e Arsimit Para- Universitar. Në SKZHSE nuk ka ndonjë tregues për drejtimit e përgjithshme të zhvillimit të ardhshëm të vendit i cili do të mund të jepte një orientim mbi rritjen dhe zhvillimin e arsimit të lartë nga pikëpamja e fushave. Një tregues i tillë është i rëndësishëm pasi do të ndihmonte për një planifikim më të saktë të shtimit të Universiteteve dhe fakulteteve sipas fushave. P.sh, ka vetëm 8% të studentëve të regjistruar në shkencë, në universitetet shqiptare në krahasim me 20-30% në ekonomitë në tranzicion. Kërkasat e tregut të punës dhe përparësitë e zhvillimit të vendit janë faktorë përcaktues për të gjykuar nëse ky është niveli i duhur, pyetje kjo që nuk i është dhënë ende përgjigje në rastin e Shqipërisë.

4.1.7 Shqipëria nuk ka ende një Strategji Kombëtare për Zhvillimin e Arsimit të Lartë. Megjithatë, MASH ka realizuar një raport vlerësimi, i cili është vijuar me përgatitjen e një projekt Master Plani për zhvillimin e Arsimit të Lartë në Shqipëri. Hartimi i një Master Plani ka synuar përcaktimin e komponentëve kryesorë të një strategjie 10-vjeçare, e cila mbas një procesi diskutimesh do të detajohet në Planin e Veprimit. MP thekson se “ekonomitë e tregut në shekullin e 21 kanë më shumë nevojë për njerëz me kompetencat e duhura se sa për njerëz me një kualifikim të veçantë” dhe siguron një nivel të mirë të përfshirjes së kompetencave bazë në objektivat e tij. Një nga tre objektivat e përcaktuara në projekt MP në lidhje me Arsimin e Lartë është nxitja e zhvillimit ekonomik të vendit nëpërmjet ofrimit të një fuqie punëtore shumë të aftë duke nënvizuar që arsimi i lartë duhet të përgatisë studentë në përputhje me kërkesat e tregut të punës me aftësi të përgjithshme dhe të transferueshme të tilla si të analizuarit, të menduarit, të arsyetuarit, të prezantuarit dhe të komunikuarit. Këto objektiva janë shumë të rëndësishme për të orientuar reformat e ardhshme në sistemin e arsimit të lartë. MASH ka premtuar transformimin e MP në një Strategji Kombëtare për arsimin e lartë në një të ardhme të afërt, por deri tani nuk është ndërmarrë asnjë hap konkret në këtë aspekt.

4.1.8 Sistemi i arsimit të lartë në Shqipëri është duke zbatuar Proçesin e Bolonjës. Në Maj të vitit 2006, MASH krijoi një grup pune për reformimin e kurrikulave në përputhje me Deklaratën e Bolonjës. Numri i studentëve të regjistruar në dy ciklet e para të studimeve sipas Deklaratës së Bolonjës, në vitin akademik 2006-2007, është 37,012 ose 50% e numrit të përgjithshëm të studentëve në Shqipëri. Sistemi i ri i studimeve në AL është shtrirë në të gjitha degët dhe specialitetet përveç Fakultetit të Mjekësisë në UT, Fakultetit të Veterinarisë në UB dhe Departamentit të Arkitekturës dhe Planifikimit Urban në UPT. Nga pikëpamja ligjore kalimi i studentëve nga një universitet në tjetrin brenda vendit dhe transferimi i krediteve të tyre është i mundur pasi 70% e planeve dhe programeve studimore për të njëjtat lëndë janë të ngjashme. Aplikimi i transferimit të studentëve do të

krijontë më tepër mundësi për rritjen e nivelit të kompetencave të studentëve. Angazhimi për zbatimin e Procesit të Bolonjës është një mundësi e mirë për të prezantuar dhe pajisur studentët me kompetencat e LTL dhe EL. Megjithatë, ka të dhëna se gjatë zbatimit të këtij procesi, disa universitete thjesht po ri formatojnë nga pikëpamja kohore kurrikulën e tyre aktuale se sa po shfrytëzojnë mundësinë për të modernizuar kurrikulën dhe për të rritur mundësitë e studentëve për të përmirësuar aftësitë e tyre.

4.2 KUADRI INSTITUCIONAL

4.2.1 MASH është institucioni kryesor qeveritar përgjegjës për zbatimin e politikave arsimore dhe drejtimin e sistemit të arsimit. Kjo përgjegjësi ushtrohet nga stafi administrues dhe drejtues i Ministrisë dhe nga 13 ente të administratës rajonale që funksionojnë në nivel lokal. Përveç tyre, funksionojnë gjithashtu edhe katër institucione vartëse: *Instituti i Kurrikulave dhe Standarteve*, krijuar në vitin 2003, përgjegjës për hartimin dhe zhvillimin e kurrikulave dhe standarteve në arsimin para universitar si dhe për realizimin e studimeve mbi aspektet psiko-pedagogjike në arsimin para universitar; *Qendra e Trajnimit dhe Kualifikimit në Arsim*, krijuar në vitin 2005, përgjegjëse për zhvillimin dhe mbështetjen programeve trajnuese dhe kualifikuese të mësuesve në arsimin para-universitar; *Qendra Kombëtare Për Vlerësim dhe Testim*, e krijuar në vitin 2001, përgjegjëse për hartimin dhe administrimin e testeve dhe instrumenteve të tjera vlerësuese ndaj nxënësve, kualifikimeve të mësuesve dhe specialistëve të arsimit për vlerësimin e provimeve kombëtare dhe publikimin e raporteve dhe rezultateve të vlerësimit dhe testeve kombëtare. Këta institucione janë gjithashtu përgjegjëse për kurrikulat e shkollave të AFP, trajnimet e mësuesve dhe vlerësimet e testeve si pjesë e arsimit para- universitar. Në Nëntor, 2006 u krijua *Agjencia Kombëtare për AFP* (AKAFP), përgjegjëse për përgatitjen e listës së kualifikimeve dhe Kuadrin e Kualifikimit Kombëtar (KKK) si dhe për akreditimin e institucioneve të AFP. Këto institucione të sapo-krijuara janë në procesin e forcimit të kapaciteteve të tyre dhe rritjen e rolit në reformimin e përgjithshëm të sektorit të arsimit. Vlerësohet se Kompetencat Bazë njihen pak nga këto institucione. Aktualisht burimet njerëzore dhe fondet e disponueshme janë shumë të pamjaftueshme për të lejuar këto institucione të ndërmarrin reformat sistemore në shkollat e AFP.

4.2.2 MASH dhe Agjencia e Akreditimit (AA) janë organet kryesore, përgjegjëse për arsimin e lartë. AA u krijua në vitin 1999 dhe është përgjegjëse për vlerësimin e cilësisë së universiteteve, realizimin e akreditimit sëbashku me formulimin e procedurave, standarteve, kriterëve, formave, treguesve në bashkërendim me universitetet, të cilat u shërbejnë atyre për vetë-vlerësimin e brendshëm. Në Janar të vitit 2007 u krijua Këshilli Kombëtar për Arsimin e Lartë dhe Shkencën (KKALSH) si një organ këshillimor pranë MASH për hartimin dhe zhvillimin e strategjive dhe politikave mbi AL dhe kërkimin shkencor. Aktualisht, MASH nuk ka kapacitete të mjaftueshme për të menduarin analitik duke vepruar më shumë si një institucion administrativ se sa si një organizëm strategjik i përqendruar në hartimin e politikave. Krijimi i KKALSH është një hap i mirë institucional për të asistuar MASH në procesin e të menduarit strategjik. Kohët e fundit është propozuar gjithashtu krijimi i një institucioni përgjegjës për Maturën Shtetërore dhe procesin e pranimit në Universitete. Kuadri ekzistues institucional është i përshtatshëm për zbatimin e reformave të parashikuara në AL, por është e domosdoshme që roli i secilit institucion të zhvillohet dhe të forcohet më tej. Ndërkohë reformat e ardhshme institucionale duhet të fokusohen kryesisht në përmirësimin e qeverisjes, drejtimit dhe autonomisë së universiteteve.

4.3 KUADRI LIGJOR DHE NDIKIMI I TIJ NË AUTONOMINË E SHKOLLAVE

4.3.1 Modernizimi i kuadrit ligjor dhe rregullator ka qenë një aspekt thelbësor në reformimin e sektorit të arsimit, në përgjithësi, dhe të AFP dhe AL, në veçanti. Përmirësimet në legjislacion, veçanërisht gjatë viteve të fundit, janë udhëhequr nga procesi i Stabilizimit dhe Asocimit të Shqipërisë në BE si dhe nga zhvillime të tjera ndërkombëtare të tilla si proceset e Bolonjës, Lisbonës dhe Kopenhagenit.

Sistemi i AFP

4.3.2 Kuadri ekzistues ligjor dhe rregullator në arsimin profesional, në Shqipëri përfshin një numër Ligjesh, Vendimesh dhe Udhëzimesh të Këshillit të Ministrave (KM) dhe MASH. Autonomia institucionale e financiare dhe reformat në kurrikula janë çështjet kryesore që trajtohen në kuadrin ekzistues ligjor.

Ligjet dhe Dekretet kryesore që rregullojnë Arsimin profesional në Shqipëri janë:

- Ligji Nr. 7952 më datë 21.06.1995 “Mbi sistemin e arsimit para-universitar”;
- Ligji Nr.8872 më 29 Mars, 2002 “Mbi Arsimin dhe Formimin Profesional në Republikën e Shqipërisë”;
- Vendimi i KM Nr.543 më 31.Tetor, 2002 “Mbi akreditimin e institucioneve AFP në Shqipëri”;
- Vendimi i KM Nr.432 më 28. Qershor, 2006 “Mbi drejtimin e të ardhurave të krijuara nga institucionet buxhetore”;
- Vendimi i KM Nr.196 më 20 Mars, 2003 “Mbi standartet e zhvillimit të kurrikulave AFP”;
- Vendimi i KM Nr 273 më 10. Maj, 2006 “Mbi krijimin e Agjencisë Kombëtare AFP”;
- Vendimi i KM Nr 120 më 27. Janar, 1997 “Mbi shpërblimin e autorëve të faqeve shkencorë, teksteve, dhe materialeve të tjera shkollorë”;

4.3.3 Autonomia financiare dhe institucionale e shkollave të mesme të AFP është një element i domosdoshëm për zhvillimin e LTL dhe EL-. Niveli aktual i autonomisë në shkollat e AFP në Shqipëri është shumë i kufizuar dhe reforma e decentralizimit është e ngadaltë. Pothuajse të gjitha kompetencat që lidhen me menaxhimin financiar, menaxhimin e burimeve njerëzore, zhvillimin e kurrikulave dhe kualifikimin e mësuesve të shkollave të AFP janë të përqendruara në nivelin qendror. Pamvarësisht nga objektivat ambicioze të vendosura në dokumentacionet strategjike lidhur me decentralizimin, institucionet qendrore qeveritare duken se janë shumë konservatore, skeptike dhe jo të interesuara në delegimin e një autoriteti më të madh në shkolla. Nga ana tjetër, shkollat janë shumë të ngadalta në krijimin dhe forcimin e kapaciteteve të tyre drejtuese për shkak të mungesës së motivimit dhe fondeve. Një shembull konkret i nivelit shumë të ulët të autonomisë së shkollave është fakti se shkollat e AFP nuk kanë të drejtë të kenë llogarinë e tyre bankare , gjë që i ndalon ato të jenë autoritete të pavarura kontraktuese me pale të treta. Kjo situatë ka penguar procesin e krijimit të partneritetit ndërmjet sektorit publik dhe atij privat dhe zhvillimin e aktiviteteve për krijim fondesh, të cilat janë veçanërisht të rëndësishme po të marrim parasysh buxhetin e kufizuar të shtetit për të përballuar nevojat e shkollave kombëtare dhe lokale të AFP. Në këto rrethana, madje edhe në rastet kur LtL dh EL do të zhvillohen në shkollat e AFP nëpërmjet qasjeve kurrikulare, ndër kurrikulare dhe ekstra kurrikulare, kjo përpjekje në periudhën afat shkurtër dhe afat-mesme do të mbetet sporadike dhe më tepër e nxitur nga financimet e donatorëve ndërkombëtarë pa ndonjë efekt të dukshëm, ndërsa përfshirja e gjërë mund të arrihet vetëm nëpërmjet një qasjeje më sistematike në kushtet e një autonomie më të lartë të shkollave të AFP.

4. VLERËSIM I PËRGJITHSHËM MBI POLITIKAT

4.3.4 Gjithashtu, drejtorët e shkollave kombëtare të AFP emërohen nga MASH, ndërsa drejtorët e shkollave lokale të AFP emërohen nga DRA. Mësuesit e shkollave kombëtare të AFP punësohen nga DRA pa ndonjë pjesëmarrje të administratës së shkollës në procesin e rekrutimit, ndërsa procesi i rekrutimit të mësueve në shkollat lokale të AFP realizohet nga DRA në bashkëpunim me drejtorët e shkollave. Drejtoritë e shkollave në AFP janë formalë dhe nuk luajnë atë rol që duhet të luajnë në të vërtetë. Autonomia e kufizuar financiare ka penguar procesin e pjesëmarrjes së partnerëve social, krijimin e këshillave për zhvillimin e kurrikulave në nivelin shkollor, institucionalizimin e bashkëpunimit me përfaqësues të biznesit në lidhje me praktikën profesionale, pjesëmarrjen e biznesit në procesin e mësimdhënies, pjesëmarrjen e nxënësve në procedurat e testimit, etj. Kjo situatë në shkollat lokale të AFP është mjaft e disfavorëshme për zhvillimin e kompetencave LTL dhe EL.

4.3.5 Edhe pse Ligji mbi AFP përcakton se shkollat publike të AFP mbështeten financiarisht nga Buxheti i Shtetit, qeveria lokale, kontributet nga shoqatat e biznesit dhe nga donatorët ndërkombëtarë, etj (neni 29 dhe 30), kjo nuk është e zbatueshme për shkak të mungesës së kuadrit rregullator. Mungesa e procedurave të qarta për menaxhimin financiar ka krijuar pasiguri dhe keqinterpretime në shkolla dhe ka të dhëna të qarta se shkollat në shumë raste parapëlqejnë të qëndrojnë pasive se sa të sillen në mënyrë pro-aktive si pasojë e frikës së të ndëshkuarit nga inspektimet. Zbatimi i aktiviteteve sipërmarrëse dhe i aktiviteteve të tjera për nxjerrjen e të ardhurave është i rëndësishëm në shkollat profesionale jo vetëm për forcimin e LTL dhe EL, por edhe për shtimin e fondeve që mund të përdoren për krijimin e një mjedisi më të mirë mësimor për nxënësit, rritjen e motivimit të mësuesve, pasurimin e reparteve të praktikave, bibliotekave dhe laboratorëve, etj.

4.3.6 Reforma për kurrikulën po përballlet gjithashtu me pengesa rregullatore për shkak të nivelit të kufizuar të autonomisë. Dekreti i Qeverisë Nr. 196, datë 20.03.2003 "Mbi standartet e zhvillimit të kurrikulës për AFP" ka iniciuar procesin e miratimit të një modeli të ri kurrikule në shkollat AFP duke konsideruar nevojat e tregut të punës dhe përfshirjen së partnerëve socialë. Megjithatë, financimet shtetërore mungojnë në këtë aspekt dhe kurrikula e re po zhvillohet deri tani nga mbështetja e donatorëve ndërkombëtarë. Dekreti ekzistues qeveritar Nr 120 i datës 27/01/1997 " Mbi shpërblimin e autorëve të artikujve, teksteve dhe materialeve shkollorë shkencorë" është jo i plotë pasi ai nuk parashikon ndonjë shpërblim për përgatitjen dhe zbatimin e kurrikulave modulare. Gjithashtu, edhe pse shkollat profesionale konsiderojnë si shumë të rëndësishme pjesëmarrjen e sipërmarrësve privatë në procesin e zhvillimit të kurrikulave, kuadri rregullator ende mungon në këtë aspekt. Kjo situatë do të ndikojë negativisht në zhvillimin e LTL dhe EL të paktën në periudhën afat shkurtër dhe afat mesme.

4.3.7 Në konsideratë të çështjeve të mësipërme, në një studim të fundit janë propozuar disa përmirësime ligjore ku përfshihen: (i) Përgatitja e një ligji të ri mbi AFP i cili duhet t'i drejtohet objektivave të AFP Shqiptar, niveleve dhe kohëzgjatjes së kualifikimeve, bashkërendimit të institucioneve të AFP, financimit të kurrikulave, standardeve dhe AFP; (ii) Përgatitja e një Ligji mbi Kornizën Kombëtare të Kualifikimit Profesional (KKKP), i cili do të përcaktojë nivelet, standardet për çdo specialitet të AFP, rrugët e kalimit nga një nivel tek tjetri, sigurimin e cilësisë, të mësuarit joformal dhe informal, sistemin e integruar të krediteve, vlerësimin e nivelit të kualifikimit, bashkëpunimin etj., (iii) Plotësimi i kuadrit rregullator për legjislacionin ekzistues të AFP, i cili nuk zbatohet tërësisht për shkak të një numri të madh çështjesh të pazgjidhura siç janë financimi i AFP-ës, zhvillimi i burimeve njerëzore, motivimi i stafit mësimdhënës, etj., dhe (iv) Përmirësimi i kuadrit ekzistues rregullator i konsideruar si jashtë-funksionimi krahasuar me zhvillimet e reja të AFP në Shqipëri dhe kërkesat e integritit në BE. Këto kërkesa do të krijojnë një mjedis ligjor dhe rregullator më të favorshëm për zhvillimin e kompetencave LTL dhe EL.

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

Sistemi i arsimit universitar

4.3.8 Funksionimi i sistemit të AL në Shqipëri mbështetet në Ligjin Nr. 8461, datë 25.02.1999, "Mbi Arsimin e Lartë në Republikën e Shqipërisë". Ligji u konceptua për t'i sjellë një autonomi më të madhe Universiteteve. Ai është modifikuar duke përfshirë disa elementë të rëndësishëm të Procesit të Bolonjës. Zbatimi i këtij ligji krijoi disa hapa pozitivë në prazantimin e elementëve të autonomisë në Universitete. Megjithatë, ligji aktual konsiderohet i dobët në lidhje me çështje të rëndësishme të qeverisjes dhe drejtimit të universiteteve dhe krijon pengesa në rritjen e nivelit të autonomisë, e cila është një kusht i domosdoshëm për cilesinë e AL. MASH ka përgatitur një ligj të ri për AL. Ligji do të ishte i nevojshëm të miratohej pas konsultimesh të gjëra të ekspertëve ligjore me universitetet, profesorët, akademikët, etj.

4.3.9 Objektivat e vendosura në Master Planin e hartuar për AL në Shqipëri mund të realizohen vetëm me rritjen e nivelit të autonomisë në Universitete kombinuar me një menaxhim të brendshëm dhe të jashtëm më të mirë. Aktualisht, pothuajse të gjithë vendimet lidhur me AL janë marrë nga MASH dhe MF, gjë që ka ndikuar negativisht në situatën e përgjithshme të universiteteve dhe veçanërisht në zhvillimin e nivelit të kompetencave LtL dhe EL në to. Kështu, (i) Numri dhe përzgjedhja e të gjithë stafit duhen të bëhet në marrëveshje me MASH dhe Universiteti nuk ka të drejtë të lëvizë brenda tij asnjë post (psh ndërmjet fakulteteve) pa marrë miratimin paraprak nga MASH. (ii) Universitetet nuk kanë kompetenca për rritjen në përgjegjësi të stafit. Kriteret për rritjen në detyrë vendosen në shkallë kombëtare pa marrë parasysh cilësinë e mësimdhënies, por vetëm vjetërsinë në punë dhe aktivitetin kërkimor. Kriteret ekzistuese për rritjen në përgjegjësi nuk motivojnë përmirësimin e mësimdhënies në universitete. (iii) Autonomia financiare është shumë e pakët me ligjin aktual. Fondet shpërndahen sipas linjave buxhetore të përcaktuara dhe aprovuara në detaje nga MF. Të ardhurat e universiteteve, nxjerrë kryesisht nga tarifat studentore, i kalohen buxhetit shtetëror dhe mbasi tatohen, i shpërndahen si fonde investimesh secilit universitet në raport me kontributet e universitetit. Këto shpërndarje realizohen pa ndonjë lidhje me plane konkrete të bazuara në projekte apo prioritete për investimin e Universitetit; dhe (iv) Universitetet kanë autonominë për të vendosur zhvillimin dhe ndryshimet e kurrikulave, por nuk kanë fuqinë, fondet, motivacionin për të inkurajuar reforma të thella kurrikulare, të cilat të synojnë zhvillimin e aftësive të përgjithshme të studentëve, ndryshimin në metodën e mësimdhënies, etj.

4.4 KORNIZA KURIKULARE

Sistemi i AFP

4.4.1 Në Shqipëri ka një Kornizë Kombëtare Kurikulare, të miratuar nga MASH. Institucionet kryesore të përfshira në përgatitjen e Kornizës Kurikulare Kombëtare janë MASH, IKS, MPÇSMB SHKP dhe universitetet

4.4.2 Reforma kurrikulare e arsimit para-universitar në Shqipëri filloi në vitin 1994 dhe vazhdon si pjesë e përpjekjeve për të konceptuar KKK. Duke ndjekur eksperiencën e vendeve të zhvilluara, drejtimet kryesore të reformës kurrikulare deri tani kanë qenë zhvillimi i kurrikulave *modulare* dhe kurrikulave *kuadër*. Në fakt, në pjesën më të madhe të rasteve standardet ishin rezultat i teksteve dhe programeve mësimore ekzistuese (duke marrë në konsideratë përmbajtjen dhe objektivat) dhe jo rezultat i analizës mbi specialitetet. Kështu, në vend të "kurrikulave të bazuara në standarde" ka ndodhur një proces i kundërt dhe janë hartuar "standardet e bazuara në kurrikula" të cilat u bënë pjesë e kornizave kurrikulare dhe përshkrimit të moduleve. Një vlerësim i përgjithshëm tregon se pothuajse të gjitha ndërhyrjet e reformave të AFP në dekadën e fundit në Shqipëri janë përqendruar në pjesën ndihmuese (dhënëse) të sistemit AFP (kurrikula,

formimi i mësuesve dhe infrastruktura) pa ndikuar në pjesën sistemore (kërkesat, standartet, vlerësimet, çertifikatat, sigurinë cilësore) dhe organizimin institucional përkatës³.

Në 2005, MASH bëri një vlerësim të shkollave AFP në bazë të cilësisë së kurrikulave të zbatuara, kushteve mësimorë për teori dhe praktikë, materialeve mësimorë, kompetencave të mësuesve, etj. Rezultatet e vlerësimit tregojnë se janë 11 shkolla që mund të garantojnë diplomimin e nxënësve me nivel shumë të mirë njohurish., 10 shkolla që mund të garantojnë diplomimin e nxënësve me nivel të mirë njohurish për shkak të kushteve të papërshtatshme për zhvillimin e praktikave dhe mungesës dhe papërshtatshmërisë së materialeve mësimorë, 11 shkolla që mund të garantojnë diplomimin e studentëve me nivel shumë të ulët njohurish. Duke konsideruar faktin se reformat në kurrikula, kompetencat e mësuesve dhe mjedisi mësimor në shkollat AFP janë thelbësore për zhvillimin e kompetencave baze në shkollat AFP, përkatësisht është ndërmarrë një analizë e plotë për të përshkruar se në ç'shikallë këto aspekte mundesojnë zhvillimin e LTL dhe Sipërmarrjes në Shqipëri.

4.4.3 Reforma kurrikulare në AFP nisi me rishikimin e ish-planeve dhe programeve mësimore të arsimit profesional për t'i përshtatur ato me ndryshimet strukturore (nga kurse tradicionale 4-vjeçare në cikle 3, 3+2 dhe 5 vjeçare). Nën mbikqyrjen dhe drejtimin e ish-ISP, grupe mësuesish dhe instruktorësh rishkruan sipas një modeli të ri programet analitike teorike/praktike (programet mësimore). Ky proces u karakterizua nga aftësi të pamjaftueshme metodologjike në zhvillimin dhe vlerësimin e kurrikulave, mungesë informacioni për profesionet dhe standartet. Si rezultat programet e reja mësimore u përqendruan në përmbajtjen, objektivat, përcaktimet kohore dhe jo tek profesionet dhe standartet përkatëse. Në këto kushte është e vështirë si për kurrikulat dhe për organet aprovuese të garantojnë përfshirjen e njohurive, aftësive dhe sjelljeve të përshtatshme në një kualifikim përkatës. Pjesa më e madhe e shkollave në Shqipëri janë duke zbatuar ende këto lloj programesh të vjetëruara, tepër të detajuara të cilat krijojnë mundësi shumë të pakta për zhvillimin e kompetencave LTL dhe EL të nxënësve dhe kanë shkallë të ulët fleksibiliteti që të mund të lejojë riformulimin e tyre nga këndvështrimi i Kompetencave LTL dhe EL.

4.4.4 Zhvillimi i kurrikulës me dy nivele: kurrikula kornizë (në nivel kombëtar) dhe kurrikula e detajuar (në nivel shkolle) ka qenë një tjetër aspekt i reformës kurrikulare. Kurrikulat në dy nivele garantojnë për nxënësit më tepër aftësi dhe kompetenca bazë të domosdoshme për punën dhe jetën e përditshme dhe lidhje më të mira të aftësive të tyre me kërkesat e tregut të punës. Këto kurrikula u zhvilluan në dy faza: (i) përgatitja e kurrikulës kuadër që përmbante drejtimet e përgjithëshme për çdo specialitet në bazë të standardeve kombëtarë realizuar nga ekspertë të MASH dhe IKS dhe miratuar nga MASH (ii) përgatitja e kurrikulës së detajuar për çdo specialitet në bazë të specifikave të tregut të punës dhe nevojave të tjera lokale zbatuar në nivel shkolle nga mësues dhe specialistë të shkollave dhe miratuar nga drejtorja e shkollës. Hartimi i kurrikulës në dy nivele nuk është zyrtarizuar ende, ndërsa në fazën aktuale është e nevojshme të përcaktihet një mekanizëm rregullator për mbështetjen e këtij procesi siç është Kuadri Kombëtar i Kualifikimeve(KKK).

³ EIESP, Development of NQF, the Country Assessment Report for Albania, 2004.

Disa donatorë kryesorë në mbështetje të reformës së kurrikulave në Shqipëri

- **Kontakti Zvicerian** mbështeti 5 shkolla të AFP në procesin e rishikimit të kurrikulave ekzistuese për specialitetet: agro mekanike, elektro mekanike, elektrike të përgjithshme, mekanikë automobilitash, instalime hidro-sanitare. Në një nga shkollat u prezantua sistemi kurikular me dy nivele për tre specialitete;
- **Austria** mbështeti 7 shkolla për përmirësimin e kurrikulave në specialitete si hoteleri turizëm, ekonomi, agro biznes. Në një shkollë bujqësore AFP u prezantua sistemi kurikular me dy nivele për specialitetin e biznesit.
- **Programi CARDS (FKDR) i BE-s** po mbështet 4 shkolla AFP në fushën e pylltarisë, ndërtimit, auto-mekanikës dhe hidraulikës me prezantimin dhe zbatimin e një kurrikule me dy nivele. Gjithashtu, disa komponentë të kësaj iniciative po përqendrohen në aspekte të ndryshme lidhur me KKK. Një strukturë dhe metodologji kurrikulare e re e AFP është nën procesin e të konceptuarit; mekanizmat mbi analizat për nevojat, standartet, vlerësimin dhe çertifikimin do të përpunohen; organizimit institucionalë do të analizohen dhe stafi do të trajnohet në këto qëllime;

Përveç reformës së kurrikulave projektet kanë mbështetur formimin e mësuesve të shkollave të përfshirë në zhvillimin e kurrikulave, vendosjen e reparteve të praktikave dhe materialeve mësimdhënëse.

4.4.5 Kurrikulat me dy nivele janë hartuar në kuadrin e projekteve pilot në 12 shkolla të AFP, me mbështetjen e donatorëve ndërkombëtarë. Aktualisht, 11 nga 35 specialitetet e ofruara në shkollat e AFP po përdorin kurrikula me dy nivele. Paralelisht me hartimin e kurrikulave me dy nivele, projektet kanë mbështetur edhe procesin e rishikimit të kurrikulave tradicionale për disa specialitete. Megjithëse nuk ka ndonjë referencë të qartë të kompetencave bazë në kornizën kombëtare kurrikulare, ka mjaftueshmërisht fakte që provojnë që LtL dhe EL janë të integruara deri në njëfarë mase në kurrikulat e rishikuara dhe veçanërisht në kurrikulën me dy nivele. Kjo është realizuar nëpërmjet lëndëve me zgjedhje si dhe lëndëve të detyrueshme. Në specialitete si ekonomi (banka, tatime, dhe sigurime), agro-biznes, agro-mekanikë, elektrike e përgjithshme, turizëm, hoteleri, etj. zhvillohen lëndë të detyrueshme mbi ekonominë si pjesë e edukimit ekonomik. Përveç kësaj, shkollave i është dhënë e drejta e përdorimit të lëndëve me zgjedhje me një theks të veçantë në sipërmarrjen. Kurrikulat e reja dhe ato të rishikuara vendosin përgjithësisht në qendër të tyre nxënësin dhe janë të orientuara në rezultati me një nivel të kënaqshëm arritjesh lidhur me kompetencën LTL, e cila pasqyrohet në metodat më të shumta të të mësuarit ku përfshihen interneti dhe teknologji të tjera të reja të informacionit dhe komunikimit, përdorimi i teknologjive të reja, kombinimi i mirë midis të mësuarit akademik dhe praktik brenda dhe jashtë shkollës, etj.

Një anketim i nxënësve të diplomuar në shkollën Hoteleri-turizëm në Tiranë (3+2 vjet) nxorri në dukje rezultatet e mëposhtme:

- 58% e nxënësve të intervistuar janë punësuar në profesionin për të cilën janë diplomuar dhe 40% ushtrojnë profesione të tjera si shkak i lehtësisë për të gjetur një punë dhe pagë më të mirë.
- 76% e nxënësve të intervistuar tregojnë se cilësia e praktikës në shkollë ishte e dobishme për to.
- 80% e nxënësve sugjerojnë që orët e praktikave në shkollë duhen të shtohen dhe praktika duhet të organizohet në grupe më të vogla dhe në mjedise më të mira.
- Punëdhënësit e intervistuar deklarojnë se cilësia e njohurive dhe aftësive të nxënësve të punësuar nuk është aq e kërkuar ashtu si dhe niveli i saktësisë, disiplinës në punë, komunikimit dhe etikës.
- Punëdhënësit sugjerojnë se shkolla duhet të përmirësojë dhe intensifikojë lidhjet me bizneset gjatë procesit të zhvillimit të kurrikulave. Përfaqësuesit e bizneseve duhet të ftohen për zhvillimin e kurseve të caktuara dhe duhet të marrin pjesë gjatë procedurave të testimit të nxënësve në provimet përfundimtare.

Të dhënat e anketimit ofruan të dhëna të caktuara se shkollat e AFP nuk janë të lidhura me kërkesat e tregut të punës, niveli i njohurive dhe aftësive të nxënësve të diplomuar nuk është aq i kërkuar nga tregu i punës dhe nxënësve u mungojnë kompetencat e rëndësishme të LtL dhe EL.

Burim: R.Reçi, "Vlerësimi pas shkollor i nxënësve të diplomuar në Hoteleri Turizëm, në Tiranë" AFP në Shqipëri, Nr. 8, 2005.

4.4.6 Raporti ndërmjet teorisë dhe praktikës në sistemin aktual të AFP krijon kufizime për zhvillimin e kompetencave të LtL dhe EL. Në shkollat e AFP ekzistojnë norma të përcaktuara rregulatore lidhur me raportin ndërmjet teorisë dhe praktikës, të cilat lejojnë një farë fleksibiliteti. Megjithatë, nuk ka ende një sistem që të sigurojë një ekuilibër të mirë ndërmjet pjesëve akademike, profesionale dhe praktike në shkollat e AFP. Ky raport ndryshon nga shkolla në shkollë dhe kushtëzohet nga lloji i kurrikulave të përdorura, gjendja e infrastrukturës së shkollave duke përfshirë repartet dhe laboratorët, materialet mësimore dhe kompetencat e mësuesve. Aktualisht kurrikula në shkollat 3 vjeçare të AFP ndahet në mënyrë të barabartë midis pjesëve akademike, profesionale dhe praktike. Disa shkolla pilote të mbështetura nga donatorë ndërkombëtarë, të cilat janë të pajisura me mjedise mësimore të mira dhe me laboratorë dhe reparte, e kanë shtuar praktikën në masën 50% të kurrikulave të përgjithshme. Në shkollat 5 vjeçare të AFP 25% e kurrikulave të përgjithshme përbëhet nga praktikat. Në këto shkolla, në dy vitet e para kurrikula dominohet nga lëndë akademike ndërsa në tre vitet e fundit nga lëndë profesionale. Shkolla lejohet të zhvillojë dy lëndë me zgjedhje në vitin e pestë. Shkollat 5 vjeçare të AFP që përdorin kurrikula me dy nivele dhe që kanë kushte të mira mësimore po përparojnë më mirë në integrimin dhe zhvillimin e kompetencave LtL dhe EL.

4.4.7 Procesi i zhvillimit të kurrikulave, në kuadrin e projekteve të ndryshme mbështetur nga donatorë në bashkëpunim me MASH, ka qenë shumë pozitiv në kuadrin e reformimit të arsimit profesional në Shqipëri. Megjithatë, procesi ka qenë sporadik dhe jo i zyrtarizuar nga MASH duke krijuar kështu kufizime të rëndësishme që meritojnë një vëmendje të veçantë si psh.: (i) Procesi i rishikimit të kurrikulave, duke mos qenë një proces i vazhdueshëm, ndalon pikërisht mbas përfundimit të projekteve të donatorëve për shkak të mungesës së burimeve financiare dhe motivimit të mësuesve; (ii) Shkollat profesionale që ofrojnë specialitete të ngjashme me shkollat e AFP, të cilat kanë rishikuar kurrikulën, tregojnë interes për përdorimin e kurrikulave të reja, gjë që në

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

praktikë rezulton e vështirë. Arsyet kryesore janë mungesa e dëshirës dhe mungesa e motivimit të shkollave që kanë zhvilluar kurrikulat e reja për t'i përhapur ato dhe për t'i ardhur në ndihmë shkollave të tjera, mungesa e kapaciteteve njerëzore në shkolla për të përshtatur dhe zbatuar atë pjesë të kurrikulës të zhvilluar në ciklin shkollor, mungesa e motivimit financiar të mësuesve për të punuar për kurrikulat përveç detyrave të tyre të përditshme, mungesa e materialeve dhe reparteve për të zhvilluar praktikatat sipas kërkesave të kurrikulave të reja. (iii) Qasja e përdorur për zhvillimin e kurrikulës ka qenë kryesisht përcaktimit i standardeve duke u nisur nga kurrikulat se sa zhvillimi i kurrikulave duke u nisur nga standardet. Pothuajse të gjitha veprimet e ndërmarra për reformimin e arsimit profesional në Shqipëri gjatë 10 viteve të fundit duke përfshirë ndërhyrjet e donatorëve, janë përqendruar në reformimin e pjesëve të veçanta të sistemit siç janë kurrikulat, formimi dhe trainimi i mësuesve, infrastruktura e shkollës pa mundur të realizojnë ndërhyrje sistemore si vendosja e standardeve, përmirësimi i mekanizmave të vlerësimit, çertifikimit, sigurimi i cilësisë; dhe (iv) Procesi i zhvillimit dhe zbatimit të kurrikulave të reja në një mënyrë sporadike dhe të segmentuar ka qenë i kushtueshëm dhe i paqëndrueshëm.

4.4.8 Disponueshmëria e teksteve shkollore në shkollat e mesme profesionale është shumë e kufizuar. Gjatë 15 viteve të fundit janë publikuar vetëm 20 tituj librash nga 550 tituj të nevojshëm për 35 specialitetet që ofrohen në shkollat e AFP. Në pjesën më të madhe të shkollave, nxënësit dhe mësuesit përdorin tekste "të vjetra", të cilat janë shumë problematike nga pikëpamja e përmbajtjes dhe metodologjisë. Të mbajturit e shënimeve gjatë orëve të mësimi si rrjedhojë e mungesës së teksteve ndodh shpesh dhe ndikon në mënyrë negative në të mësuarin e nxënësve për shkak të informacionit dhe njohurive të kufizuara të transmetuara nga mësuesit si edhe u lejon atyre keqinterpretime subjektive, e cila është edhe më problematike në rastin kur mësuesit janë pa nivelin e përshtatshëm profesional. Shpenzimi i pjesës më të madhe të kohës gjatë orës së mësimi për mbajtjen e shënimeve për gjithçka që mësuesit diktojnë pengon zbatimin e metodave mësimdhënëse të përparura, aktivizimin dhe komunikimin gjatë orës së mësimi si elementë të rëndësishëm veçanërisht për zhvillimin e kompetencës LtL.

4.4.9 MASH synon të zbatojë kurrikulat me dy nivele në të gjitha shkollat e AFP që kanë kapacitete të përshtatshme mësuesish dhe specialistësh për t'u përfshirë në procesin e zhvillimit të kurrikulës. Por që kjo të ndodhë, MASH paraprakisht duhet të marrë masa konkrete për mbështetjen e procesit të reformimit të kurrikulave të tilla si përgatitja e KKK, hartimi i listës të specialiteteve në shkallë kombëtare dhe standardeve përkatëse si dhe përcaktimi i mekanizmave dhe metodologjisë për analizat e tregut të punës, analizat e specialiteteve, vendosjen e standardeve në një mënyrë sistemore. MASH duhet gjithashtu të gjejë mekanizmat e duhura ligjorë dhe institucionale për të siguruar pjesëmarrjen e përfaqësuesve të biznesit në procesin e zhvillimit të kurrikulave. Ky do të ishte një hap i madh drejt zhvillimit të kompetencave të LtL dhe EL në shkollat e AFP.

Sistemi i Arsimit të Lartë

4.4.10 Procesi i zhvillimit të kurrikulave të reja në sistemin e AL është kryesisht përgjegjësi e Universitetit. Planet dhe programet studimore përgatiten nga një staf i autorizuar akademik për çdo lëndë dhe aprovohen nga Departamentet, Këshilli dhe Senati i Fakulteteve. Miratimi përfundimtar merret nga MASH. Autoriteti më i lartë për miratimin e kurrikulave të rishikuara është Senati. Në rastet kur fakultetet krijojnë degë të reja, procesi i zhvillimit të kurrikulave realizohet kryesisht në zbatim të modelit të universiteteve të njëjta të vendeve të tjera dhe kurrikulat miratohen nga autoritetet e njëjta si për kurrikulat e reja.

4.4.11 Pjesa më e madhe e diplomave aktuale të dhëna në universitetet shqiptare janë të paracaktuara për t'i pajisur studentët me një kualifikim të posaçëm ndërkohë që ekziston një lidhje e dobët e kualifikimeve aktuale me kërkesat e tregut të punës.

4. VLERËSIM I PËRGJITHSHËM MBI POLITIKAT

Universitetet nuk ofrojnë diploma me baza më të gjëra dhe me përfshirjen e shumë-degëve, të cilat të mund të sigurojnë kushte më të mira për përfshirjen dhe zhvillimin e kompetencave LTL dhe EL. Mësimi zhvillohet mbi bazë lëndësh dhe brenda universitetit nuk ofrohen kurse shtesë për IT, Anglisht dhe Sipërmarrje për studentët që u nevojiten njohuri shtesë. Ka pengesa për zhvillimin e binjakëzimit të fakulteteve dhe universiteteve me njëri tjetrin dhe aktualisht nuk ka iniciativa për ta inkurajuar atë.

4.4.12 Universitetet kanë si qëllim përdorimin e një qasjeje modulare për kurset e tyre, të cilat do t'i zgjerojnë mundësitë e studentëve për më tepër zgjedhje dhe alternativa transferimi nëpërmjet Sistemit të Transferimit të Krediteve. Megjithatë ka të dhëna se gjatë zbatimit të Deklaratës së Bolonjës në sistemin e AL në Shqipëri, fakultetet po përqendrohen më shumë në përgatitjen e planeve studimore që përputhen nga pikëpamja kohore me sistemin 3+2 sesa në modernizimin e kurrikulave. Zbatimi i lëndëve me zgjedhje është përballur me shumë pengesa në disa universitete, gjë që kufizon zgjedhjet e studentëve për më tepër kompetenca si dhe nuk ekzistojnë programe studimore ndër disiplinare si psh Ekonomi kombinuar me Studime për Sipërmarrjen. Programe të tilla mund të realizohen nga një punë e përbashkët midis fakulteteve. Disa kurrikula janë të vjetëruara dhe kjo është pjesërisht si pasojë e mungesës së pajisjeve (veçanërisht në Fakultetin e Shkencave) dhe pjesërisht e mungesës së kapaciteteve të stafit.

4.4.13 Kompetenca e Sipërmarrjes në Universitete konceptohet vetëm e lidhur me sipërmarrjen për bizneset. Sipërmarrja për biznes si pjesë e edukimit ekonomik jepet nëpërmjet një lënde të veçantë në Fakultetin Ekonomik në UT dhe Fakulteteve të Ekonomisë në universitetet në rrethe. Universitetet në rrethe përdorin planet studimore të Fakultetit të Ekonomisë të Tiranës, ndërsa universitetet private kanë bërë përpjekje për prezantimin e një kurrikule më të përparuar. Kompetenca EL në arsimin e lartë nuk është shumë e zhvilluar. Në disa kurrikula në universitete ekzistojnë njohuri sporadike për sipërmarrjen, mirëpo ato nuk janë të mire-integruara për nxitjen e formimit të studentëve me aftësi dhe kompetenca të përgjithshme. Nxitja e kreativitetit dhe sipërmarrjes varen në një shkallë të gjërë nga stili mësimdhënës i stafit akademik, i cili ndonjëherë mbizotërohet nga metodat e vjetra tradicionale. Bursat që i jepen profesorëve për trajnim dhe shkëmbim programesh me universitete të tjera jashtë vendit të financuara nga BE dhe donatorë të tjerë kanë kontribuar në mënyrë pozitive në zhvillimin e njohurive dhe metodave të pedagogëve. Gjithashtu, punësimi i profesorëve të rinj të diplomuar jashtë vendit, të cilët përdorin metoda të avancuara të mësimdhënies, është pozitiv për përmirësimin e situatës.

4.5 KOMPETENCAT E MËSUESVE DHE MJEDISI MËSIMOR

Sistemi i AFP

4.5.1 Në vitin akademik 2005-2006, ishin të përfshirë 986 mësues në shkollat publike të AFP. Rreth 44% e numrit të përgjithshëm të mësuesve mbulojnë lëndë të arsimit profesional, ndërsa 17 prej tyre janë pa arsimin përkatës. Nuk ka ende ndonjë sistem vlerësimi për nivelin e kompetencave të mësuesve dhe specialistëve në shkollat e AFP dhe gjatë procesit të marrjes në punë merren në konsideratë vetëm dy kritere: fusha e diplomimit dhe vitet e punësimit. Rezulton se moshë mesatare e specialistëve në shkollat e AFP është shumë e lartë dhe numri i të diplomuarve të rinj të gatshëm për të punuar në shkollat e AFP është shumë i ulët, kryesisht për shkak të nivelit të ulët të pagave (110-150 Euro/muaj). Rreth 2/3 e numrit të përgjithshëm të instruktorëve që drejtojnë praktikantët në shkollat e AFP janë pa nivelin e duhur arsimor.

4.5.2 Iniciativat reformuese të sistemit të arsimit profesional në Shqipëri gjatë 10 viteve të fundit kanë qenë të përqendruara kryesisht në përmirësimin e infrastruktures së shkollës dhe zhvillimin e kurrikulave dhe shumë pak është investuar për zhvillimin e

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

burimeve njerëzore, veçanërisht në lidhje me mësuesit dhe instruktorët e shkollave të AFP. Si rezultat, në përgjithësi cilësia e mësuesve të AFP është shumë problematike dhe sipas vlerësimeve të institucioneve të specializuara ata nuk janë të përgatitur mjaftueshëm për të dhënë mësim. Shumë mësues dhe instruktorë të AFP e fillojnë mësimdhënien pa njohuri të mjaftueshme për metodologjinë e mësimdhënies. Ka një nivel të ulët motivimi nga ana e tyre për rritjen e kompetencave profesionale dhe të mësimdhënies, për përmirësimin e mjedisit mësimor dhe përdorimin e metodave më aktive të mësimdhënies me në qëndër studentin.

4.5.3 Janë disa faktorë që kanë shkaktuar këtë situatë si: (i) Mungon një Program Kombëtar Trainimi për mësuesit dhe një institucion i specializuar i ngarkuar për realizimin periodik të analizave mbi gjendjen e kompetencave të mësuesve dhe nevojave përkatëse për trajnime dhe kualifikime. Megjithatë ka nisur puna për hartimin e një Strategjie Kombëtare për kualifikimet dhe trajnimet e mësuesve në të gjitha ciklet e arsimit duke përfshirë AFP të bazuar në një sistem krediti. Mësuesit do të klasifikohen sipas tri kategorive (mësues, tutor, trainer) dhe përshkrimi i kompetencave dhe standarteve të mësuesve do të hartohen së bashku me programet trajnuese që do të ofrohen për të arritur çdo standard; (ii) Mungon një trajnim para fillimi të punës për mësuesit e shkollave të AFP dhe ato e fillojnë mësimdhënien vetëm mbi bazën e kualifikimit të marrë në Universitet. Mungon një sistem i qëndrueshëm që të realizojë kualifikimin dhe trajnimin gjatë punës për mësuesit dhe specialistët e AFP. Instruktorët e praktikës zakonisht janë punëtorë me arsim të mesëm, por jo mësues të mirëfilltë. Trajnimi është sporadik, i paorganizuar, i pakoordinuar dhe i ineficient. DRA-ve, përgjegjëse për trajnimin e mësuesve, iu mungojnë burimet njerëzore dhe financiare për të luajtur këtë rol. Ata kanë organizuar maksimalisht 1-2 trajnime në vit të kufizuara në tema të përgjithshme si psh planet mësimore; (iii) Ka një mospërputhje midis kompetencave të mësuesve ekzistues me kurrikulat. Mësuesit e AFP rrallë janë në kontakt me metodat moderne të mësimdhënies dhe me përparimet në teknologjitë për fushat e tyre dhe kushtet e tyre mësimore janë mjaft të këqia. Përpjekjet për vetë-trajnim nëpërmjet literaturës, medias internetit pothuajse nuk ekzistojnë dhe ka një nivel të ulët komunikimi të mësuesve me njëri-tjetrin për shkëmbim përvojash.

4.5.4 Trajnimi i mësuesve ka qenë një komponent integral i ndërhyrjeve të donatorëve në shkollat e AFP. Janë 16 shkolla kombëtare dhe lokale të mbështetura nga donatorë të ndryshëm për hartimin dhe zbatimin e kurrikulave me dy nivele apo për përmirësimin e kurrikulave ekzistuese për një, dy ose më shumë lëndë profesionale. Një pjesë e rëndësishme e kësaj mbështetjeje ka qenë trajnimi i mësuesve për zbatimin e kurrikulave. Mësuesit e trajnuar janë të aftë t'i organizojnë orët e mësimit në mënyrë më bashkëkohore dhe të këndëshme, ora e mësimdhënies strukturohet më mirë, përdorimi i pajisjeve është i gjërë dhe komunikimi në klasë është i mirë. Në këto raste edhe zhvillimi i kompetencave LtL dhe EL ka qenë më i arritshëm. Megjithatë, menjëherë pas përfundimit të projektit, mësuesve të trajnuar u ka munguar mbështetja për përditësimin e njohurive të tyre dhe u ka munguar motivimi për përdorimin dhe rritjen e kompetencave të tyre.

4.5.5 Nuk ka një sistem të mirë për monitorimin dhe vlerësimin e kompetencave të mësimdhënies të mësuesve ose për vlerësimin e trajnimeve të mbajtura. (i) Vlerësimi i kompetencave të mësimdhënies realizohet me metoda tradicionale duke marrë më shumë formën e një kontrolli për mësuesin sesa formën e një vlerësimi të vërtetë. Vlerësimi bëhet në mënyrë të brendshme (nga drejtorja e shkollës dhe nga vetë mësuesit) dhe në mënyrë të jashtme (nga specialistët të AFP në DRA). Plani i vlerësimit përgatitet çdo vit dhe detajohet çdo muaj. Vlerësimi i brendshëm paraqet probleme të tilla si subjektiviteti i lartë, ai nuk mbështetet në standarde vlerësimi dhe nuk ekzistojnë kritere për vlerësimin e mësimdhënies, vlerësuesit nuk janë të trajnuar dhe rezultatet e vlerësimit përdoren shumë pak. Sipas mësuesve vlerësimi i brendshëm është 60% objektiv dhe 40% subjektiv dhe mësuesit e inspektuar më shpesh janë ata me më pak se

4. VLERËSIM I PËRGJITHSHËM MBI POLITIKAT

5 vjet eksperiencë në mësimdhënie. Ka raste kur mësuesit e inspektuar përdorin kurrikula të reja dhe metoda të reja të mësimdhënies dhe janë të mirë-trajnuar në kuadrin e projekteve të mbështetura nga donatorët. Mungesa e nivelit të njëjtë të njohurive të instruktorëve të DRA që janë përgjegjës për inspektimin dhe vlerësimin me ato të mësuesve ka krijuar pakënaqësi dhe mungesë besimi tek të dyja palët. (ii) Nuk ka ndonjë vlerësim për trajnimet e zhvilluara për mësuesit nga DRA. Trajnimet e mbajtura në kuadër të projekteve janë vlerësuar, mirëpo ky vlerësim shërben më shumë për justifikimin e trajnimit dhe të trenerit sesa për t'u përdorur si një instrument për përmirësimin e trajnimeve në të ardhmen.

4.5.6 Niveli i kompetencave të mësuesve ndikon në mënyrë të ndjeshme në mënyrën e mësimdhënies dhe metodologjinë në shkollat e AFP. Pjesa më e madhe e mësuesve përdorin metoda tradicionale mësimdhënëse të cilat kanë në qendër mësuesin. Metoda kryesore e mësimdhënies është shpjegimi i mësuesve ndërkohë që ka një nivel të ulët dialogu dhe bashkëveprimi midis nxënësve. Arsyet janë: paaftësia e mësuesve për të kultivuar dialogun dhe për t'i edukuar nxënësit e tyre të marrin pjesë në të, numri i lartë i nxënësve në klasa, mungesa e teksteve e cila shfaq nevojën e nxënësve për ta shpenzuar kohën me marrjen e shënimeve, etj. Megjithëse pyetjet verbale janë një mënyrë shumë efektive e mësimdhënies, ato përdoren rrallë. Pyetjet e mbyllura verbale në fillim të orës së mësimi për qëllime nxemjeje nuk përdoren, ndërsa pyetjet e hapura verbale përdoren më tepër për të kontrolluar se në ç'shikallë nxënësit kanë mësuar sesa për të stimuluar analiza dhe diskutime në klasë. Për shkak të mungesës së mundësive financiare dhe mungesës së kompetencave të mësuesve, nuk objekte reale gjatë mësimdhënies të tilla si mjete demonstrative, modele, instrumente që ndihmojnë të mësuarin e një kompetence të caktuar, ekspozime etj.

4.5.7 Sipas vlerësimeve të bëra nga MASH dhe DRA, rezulton se mësuesit punojnë më pak me nxënësit e dobët në krahasim me nxënësit më të mirë të cilët ndihmohen më shumë nga mësuesit në rastet kur kanë ndonjë vështirësi. Gjithashtu, në raste të përgjigjeve të sakta, nxënësit e dobët nuk marrin ndonjë reagim pozitiv të mësueses, ata vrojtohen më me kujdes se sa nxënësit e mirë, diferencohen dhe pyeten më shpesh.

4.5.8 Vlerësimet e MASH në lidhje me infrastrukturën e shkollës tregojnë se 28 shkolla të AFP disponojnë ndërtesa të veçanta, ndërsa 12 shkolla e organizojnë mësimin në të njëjtën ndërtesë me shkollën e mesme të përgjithshme. Shumë prej shkollave të AFP iu mungojnë plotësisht laboratorët e lëndëve profesionale dhe repartet për të zhvilluar praktikat. Si rezultat, nxënësit karakterizohen nga një nivel i ulët i njohurive dhe aftësi të pakta praktike gjatë ushtrimit të profesionit të tyre në tregun e punës pas diplomimit. Kështu, vetëm 20 shkolla të AFP kanë kushte të mira apo shumë të mira për zhvillimin e praktikave, ndërsa 20 shkolla kanë mungesa apo kushte të varfëra për këtë qëllim. 20 shkolla të AFP nuk kanë laboratore të fizikës, kimisë dhe biologjisë, dhe 20 shkolla të tjera të AFP, janë të kompletuara me pajisje dhe materiale mësimdhënëse për zhvillimin e eksperimenteve. 11 shkolla të AFP kanë laboratorë të përshtatshëm për lëndët profesionale ndërsa në shkollat e tjera laboratorët ose mungojnë ose janë pjesërisht të pajisura. Ka një kërkesë të lartë dhe emergjente për laboratorë dhe reparte në shkollat e AFP. MASH vlerëson se aktualisht nevojiten 63 laboratorë të lëndëve profesionale, 67 reparte për praktikat dhe 64 laboratorë për lëndët akademike.

4.5.9 Mbështetja e donatorëve ndërkombëtarë ka qenë shumë e rëndësishme duke marrë parasysh buxhetin e shtetit shumë të kufizuar dhe nivelin e ulët të autonomisë financiare në shkollat e AFP. Pothuajse të gjitha shkollat e mbështetura nga donatorët janë kombëtare, ndërsa shkollat lokale janë ndihmuar në raste shumë të rralla. Mbështetja ka konsistuar në zhvillimin e kurrikulave, trajnimin e mësuesve dhe përmirësimin e infrastrukturës dhe pajisjeve shkollore. Megjithatë mbas mbarimit të projekteve të donatorëve, shkollat kanë hasur vështirësi në mbajtjen dhe rinovimin e pajisjeve në reparte dhe laboratore për shkak të mungesës së fondeve.

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

Sistemi i Arsimit të Lartë

4.5.10 Stafi akademik i sistemit të AL në Shqipëri përbëhet nga 1,963 pedagogë me kohë të plotë dhe 2,717 me kohë të pjesshme. Rreth 45% e stafit akademik me kohë të plotë dhe 18% e stafi takademik me kohë të pjesshme janë profesorë, Asistentë profesorë ose PhD. Cilësia e stafit akademik në AL shpesh gjykohet nga kualifikimet e tyre dhe jo nga kompetencat e kryerjes së profesionit. Mungon një mekanizëm vlerësimi për kompetencat e profesorëve, ndërkohë që ka të dhëna se të kesh një PhD nuk do të thotë që stafi akademik është i aftë në mësimdhënie, ndërkohë që ka shumë nga ata që nuk kanë PhD⁴ por që janë pedagogë të shkëlqyer. AA vlerëson programet më tepër se institucionet nëpërmjet një procesi që kombinon vetë-vlerësimin e brendshëm me kontrollin e jashtëm. Nuk ekziston asnjë mekanizëm standard për marrjen e mendimit të studentëve gjatë procesit të vlerësimit të pedagogëve. Nuk ka kritere të përcaktuara që të mund të bëjnë dallimin e një profesori të shkëlqyer nga një kërkues i shkëlqyer. Nuk ekziston aktualisht ndonjë mekanizëm për identifikimin e nevojave të trajnimit dhe zhvillimit të stafit. Të gjitha këto çështje lidhen ngushtë me nivelin aktual të autonomisë financiare në universitete, të cilat nuk kanë një buxhet elastik për motivimin e profesorëve dhe plotësimin e kërkesave të tyre për kualifikim.

Projektet kryesore për Arsimin e Lartë mbështetur nga BE

- (i) **Programi TEMPUS**, që në 1992 ka financuar 76 projekte nga të cilat 14 janë rajonale. 12 projekte aktualisht janë në vazhdimësi dhe po përqendrohen në zhvillimin e kurrikulave, zhvillimin institucional, standartet e ISO, etj. Gjithashtu, ai ka ofruar 1,123 bursa individuale për ri-trajnimin e administratës dhe stafit akademik të universiteteve.
- (ii) **Programi CEEPUS** i financuar nga BE përfshin 12 vende të Europës Qëndrore dhe Jugore. Ai do të ofrojë 110 bursa për studentë dhe stafin akademik në universitetet shqiptare si dhe për profesorët dhe studentët e huaj që japin mësim dhe studiojnë këtu.
- (iii) **Programi ERASMUS MUNDUS**, i cili ofron për studentët dhe stafin akademik bursa për diplomimin Master jashtë vendit.

4.5.11 Projekt MP nënvizon që universitetet kanë më tepër nevojë të zhvillojnë aftësi të adaptueshme dhe fleksibël të të menduarit, të analizuarit, të krijuarit dhe të zgjidhjes së problemeve në ekonomi se sa të zhvillojnë njohuri specifike në një lëndë të caktuar. Faktet tregojnë se pamvarësisht nga progresi i mirë, në shumë raste, mënyra e mësimdhënies të stafit akademik është ende e vjetëruar, jo me në qendër studentin dhe nuk inkurajon të menduarin analitik, kreativ, apo zgjidhjen e problemeve. Gjithashtu, universitetet kanë vështirësi për kompletimin e bibliotekave si dhe mundësinë të pakta për përdorimin e internetit, të cilat ndikojnë ndjeshëm në cilësinë e stafit akademik dhe të studentëve. Ka një numër të kufizuar të titujve të librave në biblioteka, librat, dhënë nga donacione të huaja, janë të përdorur ndërsa fakultetet kanë fare pak fonde të disponueshme për librat. Gjithashtu, pavarësisht nga progresi i bërë për rritjen e mundësive të përdorimit të internetit, situata është më e mirë për stafin akademik, ndërsa studentët përballen me shumë vështirësi. Trajnimi i stafit akademik dhe dhënia e bursave për përditësimin e njohurive me zhvillime të reja në fushën e tyre është e ulët dhe mbështetet vetëm nga donatorë të huaj, gjë që ndikon negativisht në cilësinë e mësimdhënies. Kufizime të tilla si në biblioteka, në përdorimin e internetit dhe trajnimeve të stafit akademik ndikojnë negativisht në zhvillimin e Kompetencave LtL dhe EL në AL.

⁴ S. Hatakenaka, Q Thompson, Raport i Arsimit të Lartë në Shqipëri, Mars 2006.

4.5.12 Një nga funksionet më të rëndësishme të universiteteve është të realizojnë përgatitjen e mësuesve gjatë arsimit të lartë, një funksion ky thelbësor për cilësinë e të gjithë sistemit të arsimit. Nuk ekzistojnë kurrikula standarde mbi përgatitjen e mësuesve të ardhshëm. Formimi i mësuesve mbetet të jetë mbi baza lëndore, çka kufizon më pas fleksibilitetin në mënyrën e përfshirjes së mësuesve në arsim pas diplomimit të tyre. Për shembull, diploma në UT është për “mësues fizike”, e cila është padrejtësisht e kufizuar në lëndën e fizikës për një person i cili do të ishte padyshim i aftë të jepte mësim gjithashtu në shkenca të tjera dhe në matematikë të paktën në arsimin bazë. Aktualisht, diplomat për mësimdhënie janë të paracaktuara vetëm për një lëndë të veçantë, ndërsa orët pedagogjike merren paralelisht me lëndët duke qenë të detyrueshme edhe për një numër studentësh që nuk kanë si qëllim të bëhen mësues. Përkundrazi, këta studentë, në vend që të shpenzojnë kohën për lëndët pedagogjike janë më të interesuara të investojnë kapacitetet e tyre në lëndë të tjera (si psh ekonomi), mirëpo sistemi aktual nuk e lejon një fleksibilitet të tillë. Mungesa e fleksibilitetit të sistemit i kufizon mundësitë e studentëve për të zhvilluar kompetenca të rëndësishme dhe për të zgjeruar njohuritë dhe aftësitë e tyre në shkollë, gjë që kufizon dhe mundësitë dhe zgjedhjet e tyre për t'u punësuar në tregun e punës.

4.5.13 Projekt MP ka parashikuar që qeveria të detajojë kurrikulën kryesore për mësuesit e shkollave bazë duke zvogëluar pjesën lëndore dhe duke rritur pjesën pedagogjike. Përgatitja e mësuesve për arsimin e mesëm duhet të realizohet në bazë të një sistemi 3+, ku tre vitet e para do të jenë të përqëndruara në lëndë specifike ndërsa kurset suplementare pedagogjike të merren në një ose dy vjet të tjerë.

4.6 EKSPERIENCA E MINI-KOMPANIVE DHE MINI-PROJEKTEVE

4.6.1 Edukimi për sipërmarrjen ka nisur të nxitet në shumë shkolla të AFP nën mbështetjen e projekteve të donatorëve ndërkombëtarë. Puna me mini-projektet dhe krijimin e mini-kompanive është konsideruar si një mënyrë e dobishme në ofrimin kontakteve me bizneset, në ndihmesën ndaj nxënësve nëpërmjet zbatimit dhe në realizimin e trajnimeve specifike për mënyrën se si të drejtosh një biznes.

4.6.2 Shkollat e Ekonomisë dhe Hotel- Turizmit në Tiranë, Sarandë, Vlorë, Durrës, etj kanë organizuar mini-projekte në fushën e kuzhinës, restoranteve, turizmit etj. Mini-projektet përqendrohen në përgatitjen e udhëzuesve për restorantet tradicionale në Tiranë, gatimin e peshkut me kuzhinë mesdhetare, përgatitjen e paketës turistike “Fundjava në Sarandë” etj. Puna me mini-projektet i ka vendosur nxënësit në rolin qëndror dhe mësuesin në rolin ndërmjetësues. Puna me mini projektet duhet të bëhet pjesë e procesit të mësimdhënies pasi orët e mësimi bëhen më tërheqëse, nxënësit janë më aktivë dhe kreativë dhe mësojnë të punojnë dhe komunikojnë në ekip.

4.6.3 *Mini kompanitë* janë krijuar në disa shkolla si në shkollat ekonomike, me mbështetjen e projekteve të ndryshme. Nëpërmjet punës në mini-kompani, nxënësit mund të zgjidhin problemet në mënyrë kreative dhe të pavarur, të zbatojnë njohuritë e tyre teorike në praktike dhe të ndërthurin njohuritë e fituara në lëndë të ndryshme. Mini-kompanitë si modele të kompanive të vërteta nxisin zbatimin e procedurave ekonomike për t'i bërë ato transparente në procesin e të mësuarit. Mini-kompanitë janë kompani shërbimesh apo transportesh tregtare, industriale. Mini-kompanitë i shesin produktet e tyre në bazë të kërkesës së tregut dhe përdorin të gjitha dokumentacionet e nevojshme për realizimin e aktivitetit ekonomik të firmave të vërteta. Puna e nxënësve në mini-kompani është e rëndësishme për të matur aftësitë e tyre praktike dhe kreative për zgjidhjen e detyrave dhe ndërmarrjen e përgjegjësisive. Indikatorët e përdorur për vlerësimin janë: aftësia për të mësuar, pavarësia, krijimtaria, interesi, cilësia, disiplina, shpirti bashkëpunues, komunikimi, etj. Përveç vlerësimit të mësuesve, nxënësit vetë-vlerësohen nëpërmjet një formulari vlerësimi që u shpërndahet në fillim të shkollës.

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

Në fund të shkollës krahasohet vlerësimi i mësuesve dhe nxënësve dhe diskutohet midis njëri-tjetrit.⁵

4.6.4 Në Shqipëri funksionon një Qendër Kombëtare për Mini- Kompanitë. Ajo funksionon pranë Shkollës Ekonomike në Tiranë dhe bashkërendon aktivitetet e të gjithë mini-kompanive të krijuara në shkolla të ndryshme të AFP në tërë Shqipërinë. Qendra merr pjesë në aktivitete ndërkombëtare nëpërmjet një rrjeti mini-kompanish të quajtur “EUROPIAN”⁶.

4.6.5 USAID ka mbështetur programin Arritja e të Rinjve e cila është gjithashtu një model i edukimit të sipërmarrjes nëpërmjet aktiviteteve ekstrakurrikulare. Programi u zbatua në disa shkolla në bazë të projekteve pilot dhe rezultoi në praktika pozitive, por që nuk u përhapën brenda sistemit arsimor dhe në media. Asnjë hap i mëtejshëm nuk u ndërmorr duke shkaktuar kështu ndërprerjen e tyre pas mbylljes së programit nga USAID-i dhe mospërdorimit të kapaciteteve të trajnuara.

4.6.6 Në Arsimin e Lartë, kurrikula e disa fakulteteve përfshin gjithashtu detyrimin që studentët të përgatisin “detyra dhe projekte kursi”, të cilat synojnë zhvillimin e punës së pavarur dhe krijuese. Megjithatë, stafi akademiki i kushton më tepër vëmendje punës në auditore sesa jashtë tyre. Gjithashtu, esetë individuale dhe në grup nuk zhvillohen në Universitetet shqiptare si pjesë e studimeve studentore, ndërsa në universitetet jashtë vendit ato konsiderohen të detyrueshme për të zhvilluar kështu aftësitë analitike dhe sintetike. Ka disa kurrikula që përmbajnë të shkruarin akademik, por asnjë përpjekje nuk është bërë për një zbatim të mire të këtij komponenti.

4.6.7 Disa fakultete si Fakulteti Ekonomik, UBT dhe i Inxhinierisë kanë filluar të përdorin studime të rasteve konkrete për të zhvilluar aftësitë praktike duke i sjellë në këtë mënyrë studentët më afër me realitetin. Ndërkohë që ka një ecuri të mirë në zhvillimin e studimeve të situatave konkrete, pak është bërë për përdorimin e kompanive të vërteta apo nxitjen e lojërave për zhvillimin e aftësive.

---

⁵ Ira Roço, Vlerësimi në firmat ushtrimore, Arsimi dhe Formimi Profesional Nr. 3, 2003.

⁶ Ira Roço, Te mesuarit në firmat ushtrimore, një kerkese e shtruar nga koha, Arsimi dhe Formimi Profesional Nr. 2, 2002.

5. REZULTATET E VLERËSIMIT

5.1 INFORMACION I PËRGJITHSHËM

Anketimi dhe instrumenti i anketimit

5.1.1 Shkolla është konsideruar si njësia bazë për t'u analizuar duke na shërbyer edhe si bërthama ku është ndërtuar kampioni për anketimin. Studimi është realizuar mbi bazën e një kampioni përfaqësues në shkallë kombëtare. Në anketë u përfshinë 714 nxënës të vitit të fundit të shkollave profesionale 3 dhe 5 vjeçare që përgatiten për 5 specialitete: bujqësi, ndërtim, ekonomi, elektrike dhe turizëm. Anketimi u krye në 5 qytetet më të mëdha të Shqipërisë veriore, të mesme dhe jugore të cilat kanë përqendrimin më të lartë të nxënësve të arsimit të mesëm profesional dhe në të cilat zhvillohen të gjitha specialitetet e përcaktuara për anketim. Kampioni i përzgjedhur është tepër përfaqësues. Ai mbulon 57% e të gjithë nxënësve të vitit të fundit në specialitetet e vrojtuar dhe 22.5% e numrit të përgjithshëm të nxënësve të arsimit të mesëm profesional në Shqipëri.

5.1.2 Përveç tyre, janë intervistuar 100 mësues në shkollat e mesme profesionale, 42% e të cilëve japin lëndë të përgjithshme dhe 58% lëndë profesionale. Pjesa më e madhe e mësuesve të anketuar (73%) janë me 6-35 vite experience pune në sektorin e arsimit dhe 24% e tyre janë mësues të rinj (shih Tabelën 9).

5.1.3 U intervistuan 132 studentë të vitit të fundit që studiojnë në specialitetet ekonomik, inxhinieri dhe në degët që përgatisin mësues. Studentët e intervistuar studiojnë në universitetet në Tiranë, Shkodër, Elbasan, Vlorë dhe Korçë.

5.1.4 Paralelisht me anketimin, u organizuan disa diskutime në grupe të fokusuara me pjesëmarrjen e drejtorëve të shkollave, mësuesve, nxënësve dhe specialistëve në Tiranë dhe në qytete të tjera si në Vlorë, Shkodër, Elbasan, Lezhë dhe Durrës. Në disa prej këtyre takimeve morrën pjesë përfaqësues të MASH dhe specialistë të tjerë të arsimit nga institucione qendrore. Diskutime në grupe të fokusuara dhe me individë u organizuan me profesorë të universiteteve dhe me studentë në Tiranë, Vlorë, Shkodër, dhe Gjirokastrë.

5.1.5 Pyetësorët e përdorur kanë qënë mjaft të plotë për sa i përket mundësisë që kanë dhënë për të vlerësuar se deri në çfarë mase nxënësit dhe studentët kanë në formimin e tyre kompetencat e LtL dhe EL. HDPC në hartimin e pyetësorit u mbështet në një pyetësor bazë të ofruar nga ETF i përdorur edhe në vende të tjera të përfshira në këtë projekt. Ekspertët e HDPC kryen diskutime paraprake rreth përmbajtjes së pyetësorit në mënyrë që ta përshtatnin atë me kontekstin specifik të sistemit arsimor shqiptar dhe për të siguruar një mbulim të mirë të problemeve që u identifikuan gjatë studimit të materialeve dhe dokumenteve ekzistuese.

5.1.6 Pyetësori, fillimisht, u pilotua me 15 nxënës të shkollave të mesme profesionale, 5 mësues dhe 10 studentë me qëllim që të kontrollohej cilësia e përmbajtjes, kuptueshmëria dhe lehtësia e plotësimit të tij nga të intervistuarit. Mbas modifikimit të problemeve të identifikuara filloi zbatimi në terren i anketës.

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

Mbledhja dhe regjistrimi i të dhënave

5.1.7 Pyetëtori u shpërnda nga intervistuesi dhe u plotësua vetë nga të intervistuarit, të cilët u udhëzuan në mënyrë të hollësishme mbi mënyrën e plotësimit të pyetëtorit. Intervistat për nxënësit e shkollave të mesme profesionale zgjatën mesatarisht 55 minuta, ndërsa intervistat për studentët zgjatën mesatarisht 45 minuta. Kohëzgjatja e plotësimit të pyetëtorit lidhej në mënyrë të ndjeshme me cilësinë e nxënësve dhe studentëve të anketuar.

5.1.8 Regjistrimi i të dhënave u realizua në MS EXCEL. Rreth 5% e pyetësorëve të plotësuar, të përzgjedhur në mënyrë të rastësishme u ri-regjistruan për një kontroll të saktësisë së të dhënave të regjistruara. Niveli i gabimit ishte shumë i ulët, 0.017%. Të gjitha gabimet e në rregjistrim u konsideruan të dallueshme nga ana e kontrollit përfundimtar të të dhënave. Niveli i ulët i gabimit si dhe natyra e dallueshme e tyre garantonin se baza e të dhënave përfundimtare mund të konsiderohej e zhveshur nga gabimet. Rezultatet e anketimit janë paraqitur në Aneksin 2 të studimit.

5.2 KREATIVITETI DHE TË MËSUARIT

Kreativiteti

5.2.1 Kreativiteti është i preferueshëm, por nuk përdoret as nga mësuesit dhe as nga nxënësit (shih Tabelën 8 dhe 28). Rezultatet tregojnë se parimisht ata dëshirojnë të jenë kreativë, çka është e shprehur më tepër nga mësuesit se nga nxënësit. Kështu, rreth 97% e mësuesve të anketuar dhe 84% e nxënësve të anketuar iu pëlqen të bëjnë gjëra në mënyra të ndryshme (shih Tabelën 1a dhe 1b) dhe 97% dhe 95.3% përkatësisht iu pëlqen të mendojnë ide dhe aktivitete të reja. Përveç tyre, 96% e mësuesve të anketuar dhe 85.3% e nxënësve të anketuar iu pëlqen të gjejnë disa zgjidhje për çdo problem dhe jo vetëm një. Megjithatë në praktikë ato ndjehen më pak të sigurtë. Rreth 88% e mësuesve dhe 86% e nxënësve pëlqejnë më shumë aktivitete me rregulla të mirë përcaktuara dhe 56% e 78% përkatësisht iu pëlqen t'i zgjidhin problemet në të njëjtën mënyrë të zakonshme siç janë mësuar. Kjo mund të jetë rezultat i drejtëpërdrejtë i nivelit të ulët të cilësisë së njohurive të nxënësve duke shkaktuar një vetë-besim të pakët apo i mungesës së njohurive për metodat dhe mënyrat e të qenit kreativ. Mungesa e besimit të mësuesve mund të jetë rezultat i ndikimit të sistemit tradicional të arsimit që në të cilin ata janë diplomuar, mungesës së trajnimeve gjatë punës dhe mungesës së motivimit për të përmirësuar metodat e tyre mësimdhënëse.

Konceptet mbi të mësuarin

5.2.2 Pjesa më e madhe e nxënësve të anketuar deklarojnë se të mësuarit është shumë i rëndësishëm dhe ai konsiderohet i tillë veçanërisht për të sotmen dhe për të ardhmen e tyre (shih Tabelën 9). Nxënësit e konsiderojnë të mësuarin të dobishëm, interesant dhe të këndshëm, por gjithashtu edhe të vështirë. Vështirësia e të mësuarit mund të jetë rezultat i mjedisit aktual mësimor në shkollat e mesme profesionale të karakterizuar nga shumë mungesa dhe që ka më shumë në qendër të tij faktet dhe përmbajtjen se sa zhvillimin e aftësive "të dish si të mësosh" (shih gjithashtu Tabelën 3.1.9).

5.2.3 Nxënësit e AFP kanë në mënyrë të dukshme koncepte shumë të qarta të të mësuarit (shih Tabelën 10). Më shumë se 90% e numrit të përgjithshëm të nxënësve të intervistuar pranojnë plotësisht dhe/ose zakonisht se nëpërmjet të të mësuarit ata marrin ide të reja, rrisin informacionet dhe arrijnë të kuptojnë më mirë botën që i rrethon.. Gjithashtu, ato e konsiderojnë të mësuarin si të dobishëm për një jetë më të mirë nëpërmjet rritjes së mundësive për t'u punësuar ose për të patur një punë më të mirë. Në përgjithësi, një numër i vogël nxënësish mendojnë se mësojnë vetëm për të kaluar provimet në shkollë, se koha e harxhuar për mësim është humbje kohe dhe se të

mësuarit ndalon menjëherë pasi individët mbarojnë shkollën. Këto fjali u deklaruan respektivisht nga 31%, 10.2% dhe 20.4% e nxënësve. Megjithatë, fakti se një në tre nxënës të intervistuar e koncepton të mësuarin vetëm si një nevojë për të kaluar provimet dhe jo si një mundësi për krijuar dhe rritur kompetencat e tyre, përfaqëson një kufizim të rëndësishëm tek të rinjtë shqiptarë.

5.2.4 Rreth tre nga katër nxënës të intervistuar mendojnë se personat më të suksesshëm në Shqipëri kanë qenë nxënës të suksesshëm (shih Tabelën 11). Ndërsa pjesa më e madhe e nxënësve (rreth 64% e të anketuarve) mendojnë se për një sukses profesional është më i rëndësishëm të mësuarit se lidhjet personale, mbështetja familjare, etj, numri i nxënësve që nuk e aprovuan këtë fjali është relativisht i rëndësishëm. Përveç kësaj, rreth 62% e të anketuarve mendojnë se që të jesh i pasur në Shqipëri nuk është e rëndësishme të jesh i suksesshëm në të mësuar. Këto perceptime janë rezultat i periudhës së tranzicionit shqiptar gjatë së cilës kishte raste kur kriter parësor i punësimit dhe vlerësimit të stafit nuk ishte aftësia dhe kompetenca si dhe kur persona të paarsimuar u pasuruan shumë shpejt. Këto situata mund të ndikojnë negativisht në motivimin e nxënësve për të mësuar në rast se ato nuk shpjegohen drejt.

5.2.5 Studentët janë më pak të bindur sesa nxënësit mbi faktin se të për t'u bërë i pasur dhe i suksesshëm në Shqipëri është e rëndësishme të jesh student i mirë. Kjo është pranuar respektivisht nga 56.8% dhe 28.8% e studentëve të anketuar (shih Tabelën 50). Ndërsa, vetëm 9.8% dhe 3.8% e studentëve shprehen plotësisht dakord me fjalitë e mësipërme në krahasim me 27.9% dhe 8.9% të nxënësve (shih Tabelën 11).

5.2.6 Mësuesit e anketuar janë edhe më të ashpër se sa nxënësit e tyre ndaj gjykimeve të mësipërme (shih Tabelën 30). Ndërkohë që pranojnë se të mësuarit, në përgjithësi, vlerësohet nga shoqëria shqiptare, ato rrëfejnë se të qenit i pasur për një individ nuk lidhet me faktin që ka qenë i suksesshëm në shkollë (74%) dhe personat më të suksesshëm nuk kanë qenë medoemos studentët më të suksesshëm (53%). Gjithashtu, rreth 87% e mësuesve mendojnë se për të patur sukses profesional në Shqipëri lidhjet familjare, personale janë më të rëndësishme sesa suksesi në shkollë (87%). Këto perceptime janë problematike pasi jo vetëm mund të ndikojnë negativisht në motivimin e mësuesve dhe cilësinë e mësimdhënies nga ana e tyre, por dhe mund t'i dekurajojë ato në transmetimin e mesazheve të duhura tek nxënësit.

5.2.7 Rezultatet e anketimit tregojnë se për 89% të mësuesve përfitimi më i madh në të mësuar është marrja e informacionit, për 58% të tyre të mësuarit nënkupton të mbajturit mend, për 91% të mësuarit shërben për rritjen e informacionit të përfutur, etj (shih Tabelën 29). Të mësuarit rrallë perceptohet si një proces që zhvillon aftësitë e nxënësit, përpunon informacionin, zbaton aftësitë e reja në një shumëllojshmëri rrethanash etj. Duke marrë parasysh nivelet e vlerësimit të taksonomisë Bloom në arsim (Informacion – Interpretim – Analizim – Sintetizim – Vlerësim), rezultatet e mësipërme të anketimit tregojnë se shkollat shqiptare, nga pikëpamja e cilësisë, pozicionohen ndërmjet nivelit të parë dhe të dytë ndërsa sistemet e shkollave të zhvilluara perëndimore po përpigën të arrijnë nivelin e gjashtë. Mbështetur në këto rezultate, shumë mësues e kuptojnë në mënyrë të kufizuar konceptin e të mësuarit dhe pa një riformulim themelor të kuadrit konceptual të mësuesve do të ishte e vështirë të prisnim përmirësime në perceptimet dhe rezultatet e nxënësve. Diskutimet e zakonshme rreth metodave të mësimdhënies dhe përmirësimit të mjedisit mësimor janë më pak të rëndësishme sesa ky aspekt i kompetencave të mësuesve.

5.2.8 Pothuajse 100% e mësuesve të anketuar gjykojnë se të mësuarit është një aktivitet i përditshëm dhe se një person duhet të mësojë gjatë gjithë jetës së tij (shih Tabelën 29). Megjithatë, është shqetësues fakti se ende rreth një në tre mësues mendon se një individ mëson më shumë gjatë periudhës së arsimimit formal në krahasim me të mësuarin gjatë jetës.

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

5.2.9 Të mësuarit nëpërmjet arsimit formal po pëson rritje. Kurset private përdoren për të mësuar aftësi të reja ose për të rritur cilësinë e njohurive të marra në shkollë. Rezultatet e anketimit tregojnë se mësuesit e pranojnë faktin se përdorimi i kurseve private po bëhet më i shpeshtë. Edhe pse 43.2% e mësuesve deklarojnë se kurset private nuk zhvillohen sistematikisht, 80% e tyre pranojnë se kurset private janë në modë. Pjesa më e madhe e mësuesve deklarojnë se kurset private i ndihmojnë nxënësit të kuptojnë njohuritë e fituara në shkollë (66.3%) si dhe të përgatiten për një arsimim të mëtejshëm (68.4%). Është shumë pozitive që kurset private të ndjekura nga nxënësit janë në gjuhë të huaja, kompjuter, etj duke i ndihmuar ato të marrin aftësi dhe njohuri shtesë, të dobishme në shkollë dhe në jetë (shih Tabelën 40).

5.2.10 Studentët gjithashtu e perceptojnë të mësuarin si të rëndësishëm, interesant dhe të dobishëm për të tashmen dhe të ardhmen e tyre (shih Tabelën 47), por problemi i tyre është se të mësuarit është i vështirë. Këto perceptime janë të ngjashme me nxënësit në shkollat e AFP (shih Tabelën 9). Koncepti i të mësuarit perceptohet në mënyrë të saktë nga shumica e studentëve të cilët e konsiderojnë atë si një mënyrë për të përfutur njohuri (95.4%), për të kuptuar më mire botën që i rrethon (91.6%), të dobishëm për një jetesë të përditshme më të mirë (87.1%). Studentët janë të vetëdijshëm se një përkushtim i gjatë ndaj të mësuarit është një kusht i nevojshëm për të formuar një personalitet të plotë (83.3%). Në lidhje me të mësuarin gjatë gjithë jetës, rreth 98.5% e studentëve janë plotësisht dakord që një person duhet të mësojë gjatë gjithë jetës së tij dhe pjesa më e madhe e tyre (77.7% e të anketuarve) mendojnë se të mësuarit arrihet kryesisht gjatë arsimimit në shkollë (shih Tabelën 49). Do të ishte e nevojshme që studentët ta kuptojnë rolin e shkollës si një hap fillestar të rëndësishëm në rrugën e gjatë të procesit së të mësuarit.

Karakteristikat e mësuarit të suksesshëm

5.2.11 Pjesa më e madhe e nxënësve dhe mësuesve mendojnë në mënyrë të njëjlojtë se studentët e suksesshëm ndjehen të përgjegjshëm për suksesin e tyre në shkollë. Ata i kushtojnë më shumë kohë të mësuarit dhe janë administrues të mirë të kohës. Sipas tyre është më e rëndësishme të bësh pyetjen e duhur se sa thjesht të japësh përgjigjen e saktë (shih Tabelën 12 dhe 31). Kjo është pozitive pasi niveli më i mirë i të mësuarit konsiderohet ai kur nxënësit bëjnë pyetje.

5.2.12 Nxënësit mendojnë se mësuesit dhe prindërit janë të rëndësishëm për suksesin e tyre në shkollë dhe kjo u deklarua respektivisht nga 75% dhe 87% e të anketuarve (shih Tabelën 12). Megjithatë, nga diskutimet në grupe ishte e qartë që nxënësit dhe mësuesit kanë rolin kryesor për arritjen e rezultateve të suksesshme. Ndonëse prindërit kanë ndikim tek fëmijët e tyre në drejtim të mbarëvajtjes në shkollë, ky ndikim duhet të vijë në ulje tek nxënësit e shkollave të mesme dhe të larta duke i lënë më shumë përgjegjësi vetë fëmijës. Përveç kësaj, gjatë diskutimeve në grup, nxënësit treguan se shumë mësues japin mësim në mënyrë spontane, nuk ndjehen të përgjegjshëm për mësimdhënien, e cila është e përqendruar tek libri dhe jo tek nxënësi. Shumë nxënës qëndrojnë pasivë në orën e mësimit, ndërkohë që është tepër e rëndësishme që mësuesit dhe nxënësit të ndihmojnë njëri-tjetrin dhe të bashkëpunojnë midis tyre në mënyrë që të kontribuojnë në një të mësuar të suksesshëm sesa t'a shikojnë njëri-tjetrin si dy palë që gjenden përballë njëri tjetrit. Për të njëjtën pyetje, rreth 98% e mësuesve pranuan se është familja ajo që ka ndikimin më të madh në përparimin e nxënësve në shkollë në krahasim me mësuesit.

5.2.13 Një në katër nxënës mendon se mund të marrin nota të mira pa ditur se si të mësohet (shih Tabelën 12). I njëjti opinion u pranua nga 47% e mësuesve të anketuar, të cilët gjithashtu besonin se nxënësit mund të marrin nota të mira pa ditur se si të mësojnë (shih Tabelën 31). Ky perceptim tregon se nuk ekzistojnë instrumente të mira vlerësimi për matjen e rezultateve dhe se mësuesit janë të vetëdijshëm për këtë dobësi. Kjo përkon me opinionin e përgjithshëm se vlerësimi në shkollat e AFP mbetet tradicional dhe se nuk janë prezantuar ende mënyra alternative për vlerësimin.

Motivimi dhe të mësuarit

5.2.14 Pjesa më e madhe e nxënësve (më shumë se 94%) e konsiderojnë të mësuarin si të rëndësishëm për veten e tyre dhe e lidhin motivimin për të mësuar me profesionin e tyre në të ardhmen dhe dëshirën për të qenë të aftë në punë, për të qenë të mirë në profesion dhe për t'u punësuar në një punë të mirë (shih Tabelën 13). Regjistrimi në Universitet është një tjetër motivim për të mësuar për rreth 95% të nxënësve dhe duke ditur nivelin shumë të ulët të rezultateve të nxënësve në shkollat e AFP, këto shpresa për t'u regjistruar në Universitet tregojnë sistemin abuziv të pranimeve në arsimin e lartë në vend, i cili nuk është i orientuar nga rezultati dhe cilësia. Megjithatë, për një përqindje të madhe të nxënësve motivi për të mësuar qëndron jashtë këtyre arsyeve duke u lidhur më shumë me pozicionin e tyre social përpara të tjerëve. Kështu, një në dy nxënës është i motivuar për të mësuar në mënyrë që të konsiderohet nga të tjerët si një nxënës i mirë, rreth dy në tre nxënës nuk do të dëshironin që të kritikoheshin nga prindërit, ndjehen të turpëruar nëse nuk mësojnë dhe mësojnë sepse të tjerët e presin këtë gjë nga ta. Përveç tyre, vetëm një në katër nxënës pranon se të mësuarit në shkollë është argëtim. Rezultatet e diskutimeve në grupe tregojnë se motivi për të mësuar gjithashtu lidhet ndjeshëm me faktin se shkolla është i vetmi institucion ku nxënësit mund të përmbushin një gamë të nevojave si shoqërimi me shokë të tjerë, përfshirja në punë praktike, organizimi i aktiviteteve sportive dhe veprimtarive të tjera rikrijuese, etj.

5.2.15 Nxënësit përdorin metoda të ndryshme për të motivuar vetveten për një të mësuar të mëtejshëm dhe për përgatitjen e tyre në praktikë (shih Tabelën 18). Pjesa më e madhe e nxënësve deklarojnë se ata i përsërin vetes shprehjen "ti mund ta bësh atë" (83.5%) dhe "të mësuarit është i rëndësishëm pasi do të jetë i dobishëm në jetë" (87.9%). Ata i kujtojnë vetes se është e rëndësishme të mësojnë aq shumë sa munden, se ata nuk duan t'i zhgënjnë prindërit e tyre (80.7%), se nëpërmjet të mësuarit do të jenë profesionistë në punën e tyre (94.5%) dhe se në këtë mënyrë do të shkojnë në universitet (92.2%).

5.2.16 Të gjitha arsyet e mësipërme të motivimit të nxënësve janë pohuar në një shkallë të gjërë nga mësuesit (shih Tabelën 32). Më shumë se 85% e mësuesve të anketuar pranojnë se arsyet kryesore përse nxënësit e tyre mësojnë lidhen me punësimin në të ardhmen dhe veçanërisht me dëshirën për të patur një nivel të lartë të aftësive praktike, për të patur më shumë mundësi në gjetjen e një pune të mirë, të mirë-paguar, dhe për të patur një pozitë pune të vlerësueshme nga shoqëria. Regjistrimi në universitet u pranua si një arsye shtesë nga 71% e të anketuarve. Rreth 75% dhe 61% e mësuesve e lidhin motivimin e nxënësve për të mësuar me pritje të tjera dhe me dëshirën e prindërve të tyre për to. Përveç kësaj, vetëm 17% e të anketuarve pranojnë se të mësuarit në shkollë është argëtim për nxënësit.

5.2.17 Pjesa më e madhe e studentëve gjithashtu e konsideron të mësuarin si të rëndësishëm pasi ai është i dobishëm në jetë (90.1% e të anketuarve) dhe më shumë se 80% e tyre e lidhin motivin për të mësuar me profesionin e tyre në të ardhmen (shih Tabelën 51). Përveç kësaj, studentët pohojnë se ata mësojnë pasi ndjejnë kënaqësi gjatë të mësuarit (80.3%), ata mësojnë diçka të re (95.5%), dhe se të mësuarit i ndihmon për të gjetur një punë të mirë (87.9%). Në kundërshtim me nxënësit, ndikimi i prindërve dhe të tjerëve si një motivim në të mësuar është pothuajse plotësisht i parëndësishëm (shih Tabelën 49), ndërsa marrja e një note të mirë është gjithashtu një motiv i rëndësishëm i të mësuarit për 65.9% e studentëve.

5.2.18 Marrja e një diplome, e një çertifikate, e disa kualifikimeve, të paturit e më shumë mundësive të punësimit; njohja me persona të rinj; dhe mundësia për të kryer më mirë punën përcaktohen nga studentët si avantazhet më të rëndësishme që ata kanë patur gjatë arsimimit të tyre (shih Tabelën 56). Marrja e një diplome, çertifikate, apo disa kualifikimeve konsiderohet si një avantazh më tepër nga studentët e Sociologjisë, Inxhinjerisë elektrike, dhe Letërsisë, më shumë mundësi punësimi konsiderohet si një

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

avantazh më tepër nga studentët e Matematikës, Sociologjisë dhe Ekonomisë, njohja me persona të rinj konsiderohet si një avantazh më shumë nga studentët e Elektrikes, Ekonomisë dhe Letërsisë, dhe mundësia për të bërë më mire punën e tyre konsiderohet si një avantazh më tepër nga studentët e Matematikës, Letërsisë dhe Ekonomisë.

Pamvarësia e nxënësve

5.2.19 Pothuajse të gjithë nxënësit e anketuar deklarojnë se ata ndjehen të përgjegjshëm për sjelljen e tyre personale dhe iu pëlqen të marrin vendime dhe kjo u deklarua respektivisht nga 94.9% dhe 89.3% e të anketuarve (shih Tabelën 15). Ata duken shumë të sigurtë në vetevete ndërkohë që deklarojnë se nëse përpiqen, mund të arrijnë të jenë të suksesshëm në zgjidhjen e çdo problemi (93.8%). Ata janë të sigurtë se nëse nuk kanë sukses herën e parë, do të kenë herën e dytë (83.2%) dhe vetëm një numër i vogël i tyre (37.6%) pranojnë se mund të dekurajohen lehtë.

5.2.20 Gjthashtu pjesa më e madhe e nxënësve deklarojnë se ata janë këmbëngulës në zgjidhjen e problemeve (74.9%), dhe dijnë si të merren me situata të papritura (86.8%) dhe se mund të përballojnë të gjitha pengesat (72.3%). Kur nuk dijnë diçka, një në katër nxënës pranon se nuk dorëzohet shpejt (shih Tabelën 14). Në këtë rast, ata janë të gatshëm të kërkojnë ndihmë nga të tjerët (rreth 85% e të anketuarve), dhe udhëzohen mirë se ku ta gjejnë përgjigjen e pyetjes së tyre (78.4%) dhe se kë të kontaktojnë për këtë qëllim (82.6%).

5.2.21 Megjithatë diskutimet në grup tregojnë se kjo nuk është gjithnjë situata e vërtetë. Përgjigjet e mësipërme u konsideruan se lidhen më shumë me atë çka nxënësit priten të bëjnë sesa me atë çka nxënësit bëjnë. Në realitet, nxënësit janë zakonisht ngurrues, ato dorëzohen shpejt dhe ndjehen të paorientuar dhe të pasigurtë, të cilat janë pengesa për vetë-vendosje dhe sjellje të pavarur. Përveç saj, 80.7% e nxënësve deklarojnë se mësojnë për mos zhgënjyer prindërit duke pasqyruar në këtë mënyrë autoritetin e lartë të prindërve e cila ndikon negativisht në këtë moshë dhe bëhet pengesë për zhvillimin e krijimtarisë dhe pavarësisë së fëmijëve të tyre. Kjo situatë rezulton e njëjtë me perceptimet e mësuesve në pyetjet e mësipërme. Kështu, vetëm 44% e mësuesve deklarojnë se nxënësit e tyre janë të ineresuar për t'u udhëzuar, 41% e mësuesve deklarojnë se nxënësit e tyre të interesuar për t'u këshilluar, 46% e mësuesve pranojnë se u kërkohet ndihmë dhe vetëm 22% e mësuesve mendojnë se nxënësit e mirë i ndihmojnë nxënësit më të dobët (shih Tabelën 33).

Marrëdhëniet mësues-nxënës

5.2.22 Mendimi i përgjithshëm është se marrëdhënia mësues-nxënës është e mirë dhe pa probleme të dukshme. Rreth 90% e mësuesve të anketuar pohojnë se nxënësit janë gjithnjë dhe/ose shpesh të sjellshëm ndaj tyre dhe i vlerësojnë opinionet e mësuesve (shih Tabelën 33). Megjithatë, në këtë perceptim pjesa e mësuesve që përgjigjen se nxënësit janë gjithmonë të sjellshëm me to dhe i vlerësojnë opinionet e mësuesve është e kufizuar, përkatësisht 12% dhe 25%. Përveç kësaj vetëm 6% dhe 8% e të anketuarve pohojnë se nxënësit që kanë vështirësi u kërkojnë gjithmonë ndihmë mësuesve dhe se nxënësit duan që mësuesit gjithmonë t'u tregojnë mënyrën se si të mësojnë njohuritë e dhëna. Të gjitha gjykimet e mësipërme tregojnë se marrëdhëniet aktuale mësues-nxënës janë komplekse dhe ndikohen nga shumë faktorë duke u lidhur veçanërisht me zhvillimet e reja në shoqërinë shqiptare gjatë tranzicionit, motivimin e mësuesve dhe nxënësve, metodat mësimore dhe kompetencat e mësuesve.

5.2.23 Rezultatet e anketimit tregojnë një nivel të lartë të pamvarësisë së nxënësve nga mësuesit (shih Tabelën 36). Nxënësit e intervistuar pranojnë faktin se ata dëshirojnë që mësuesit t'u tregojnë se çfarë të bëjnë gjatë orës së mësimit (97%), se çfarë konkretisht duhet të mësojnë (94%), dhe t'i zgjidhin të gjitha problemet së bashku me to (94.9%).

5.2.24 Mësuesit gjithashtu duken se janë të sigurtë në lidhje me rezultatet e influencës së tyre tek nxënësit (shih Tabelën 34). Ata deklarojnë se mund t'i zgjidhin në mënyrë të mjaftueshme dhe/ose plotësisht të gjitha vështirësitë lidhur me motivimin e nxënësve më me pak interes në të mësuar (73%), të rrisin besimin e tyre në lidhje me të mësuarit (88%), t'iu mësojnë se si ta vlerësojnë të mësuarin (89%), të stimulojnë iniciativën e nxënësve (92%), t'iu mësojnë se si të jenë të përgjegjshëm për sjelljen e tyre (99%), të nxisin kreativitetin (85%) dhe të menduarin kritik të tyre (81%). Megjithatë, vetëm një në katër mësues konsideron se marrëdhënia e tyre e mirë me nxënësit mund të ndikojë më shumë në cilësinë e njohurive të transmetuara prej tyre (shih Tabelën 35).

5.2.25 Në përgjithësi, marrëdhëniet studentë-profesorë duken të ftohta dhe të largëta (shih Tabelën 55). Kështu vetëm 7.6% e studentëve mendojnë se profesorët janë të sjellshëm me to pothuajse çdo here, 9.9% e studentëve mendojnë se profesorët sillen në mënyrë të njëjtë me të gjithë studentët dhe gjatë gjithë kohës, 90% e studentëve mendojnë se profesorët pothuajse kurrë ose rrallë kujdesen për nxënësit më të dobët, vetëm 3.15% e studentëve pranojnë se ata mund të marrin pjesë pothuajse çdo herë në marrjen e vendimeve për mënyrat e mësimdhënies, vetëm 2.3% e tyre deklarojnë se profesorët iu mësojnë se si të jenë efektivë në të mësuar, vetëm një në pesë studentë pranon se profesorët i nxisin ato pothuajse çdo here t'iu bëjnë pyetje kur kanë ndonjë paqartësi.

Strategjia e të mësuarit

5.2.26 Gjatë procesit të mësuarit, nxënësit vendosen në situata të ndryshme. Kur mësojnë, ata pëlqejnë më shumë pyetje, zgjidhjen e të cilave e dinë menjëherë (69% e të anketuarve). Megjithatë, ato nuk i preferojnë pyetjet të cilat mund t'i zgjidhin shumë lehtë. (67.3% e të anketuarve) dhe kur përballen me një pyetje të vështirë, ata preferojnë ta zgjidhin vetë (65.6% e të anketuarve) pa kërkuar menjëherë ndihmë (shih Tabelën 16).

5.2.27 Rezultatet e anketimit tregojnë se pjesa më e madhe e nxënësve të intervistuar përdorin shumë strategjinë tradicionale të të mësuarit (shih Tabelën 17). Ata nënvizojnë tekstin gjatë të mësuarit (75.7%), mbajnë shënime në tekst (73%), e thonë përmbajtjen me fjalët e tyre (80%) dhe një në dy nxënës e bën këtë me zë të lartë. Përdorimi i metodave më pak tradicionale të të mësuarit është i kufizuar. Kështu, vetëm 39.5% e nxënësve bëjnë tabela, grafikë dhe diagrama sipas tekstit ndërkohë që mësojnë, 27.7% e tyre e dijnë gjithnjë se si të merren me pjesët më të rëndësishme të tekstit dhe më shumë se gjysma e tyre nuk përdorin libra, revista, internet si burime të të mësuarit. Mbizotërimi i strategjive tradicionale të të mësuarit lidhet më tepër me nivelin e ulët të kompetencave të mësuesve për të ndikuar pozitivisht tek nxënësit në këtë aspekt, motivimin e kufizuar të mësuesve për të prezantuar strategji të reja mësimore për nxënësit e tyre, ndikimin e lartë të prindërve, pjesa më e madhe e cilëve njih vetëm mënyrën tradicionale të të mësuarit, mjedisin mësimor dhe infrastrukturën e varfër, etj.

5.2.28 Mendimi i mësuesve është se nxënësit nuk janë të etur për të mësuar (shih Tabelën 36). Ata deklarojnë se nxënësit nuk janë të interesuar të mësojnë më shumë nga çfarë shpjegohet në klasë. (70.7% e të anketuarve) dhe duan që mësuesit e tyre t'i pyesin gjëra të mësuara përmendsh (53.5% e të anketuarve). Mësuesit konsiderojnë si një nga detyrat e tyre kryesore nxitjen e të menduarit llogjik dhe kreativitetin e nxënësve (89.9%), mirëpo kur nxënësit shfaqin vështirësi në të kuptuarin e përmbajtjes, 79.8% e mësuesve janë plotësisht dakord se ata duhet t'i mbështesin nxënësit e tyre për ta mbajtur tekstin përmendsh dhe në mënyrë më të thjeshtë (shih Tabelën 35). Përveç kësaj, rreth 78.8% e mësuesve të anketuar e konsiderojnë disiplinën dhe rregullin në klasë si thelbësore për një mësimdhënie të suksesshme.

5.2.29 Nxënësit shfaqin në mënyrë të qartë qëllimin e tyre për të bashkëpunuar me njëri-tjetrin gjatë procesit të të mësuarit dhe kjo është më e dukshme në punën praktike (shih Tabelën 18/bis). Pjesa më e madhe e nxënësve deklarojnë se ata shpesh punojnë

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

me nxënës të tjerë në disa detyra dhe punë praktike (77.1% e të anketuarve) dhe zgjidhin probleme të njohura gjatë zbatimit të detyrave të përbashkëta praktike (87%). Gjatë punës praktike, ata mësojnë të punojnë në skuadër, duke marrë në këtë mënyrë përgjegjësitë e tyre (90.3%). Por një në dy nxënës deklaroi se ata kurrë dhe/ose rrallë janë mbështetur nga mësuesit për të punuar rreth detyrave në çift ose në grupe (shih Tabelën 21).

5.2.30 Kurset private si plotësuese të të mësuarit formal u bënë pjesë e strategjisë së të mësuarit për shumë nxënës në Shqipëri. Nxënësit i ndjekin kurset private jo vetëm në lëndët për të cilat janë veçanërisht të interesuar si psh: gjuhë të huaja, art, kompjuter, etj, më pak të konsideruara në kurrikulën shkollore, por gjithnjë e më shumë në lëndë që përfaqësojnë pjesën më të rëndësishme të kurrikulës gjithashtu si: matematikë, fizikë, kimi, etj. Ndërkohë që mësuesit u pyetën për këtë fenomen, 66.3% e tyre konsiderojnë se kurset private i ndihmojnë nxënësit të kuptojnë mësimet e marra në shkollë dhe 68.4% konsiderojnë se kurset private i përgatisin nxënësit për një arsimim të mëtejshëm (shih Tabelën 40). Rreth 14.7% e mësuesve pranojnë se ata po bëjnë kurse private rregullisht dhe 43.2% e tyre pranojnë që kurset private bëhen herë pas here. Diskutimet në grupe argumentuan se kurset private plotësuese të të mësuarit formal janë një paraqitje e qartë e cilësisë së dobët të mësimdhënies dhe të mësuarit në shkollë, të motivimit shumë të pakët të mësuesve dhe të metodave të ashpra të përdorura nga disa mësues.

5.2.31 Mënyrat tradicionale të të mësuarit si nënvizimi i tekstit gjatë të mësuarit (88.7% e të anketuarve), dallimi i pjesëve më të rëndësishme të tekstit (87.1%) dhe mbajtja e shënimeve në tekst (84.9%), rileximi i tekstit përsëri kur diçka nuk është e qartë (96.2%), leximi i tekstit disa herë derisa mësohet (67.4%), përdoren në shkollë të gjërë nga pjesa më e madhe e studentëve (shih Tabelën 52). Disa metoda të tjera më pak tradicionale si bërja e tabelave, grafikëve dhe diagrameve (52.3%) dhe përdorimi i burimeve të ndryshme si librat, revistat, TV, interneti (57.5%) janë më pak të frekuentuara.

5.2.32 Në krahasim me nxënësit (shih Tabelën 17 dhe Tabelën 52) u vu re se studentët e mendojnë më shpesh përpara se të fillojnë të mësuarin, se çfarë u duhet të mësojnë (28.8% më shumë të anketuar⁷), i dallojnë më shpesh pjesët më të rëndësishme të tekstit (15.9% më shumë të anketuar), bëjnë tabela, grafikë dhe diagrame sipas tekstit (12.8% më shumë të anketuar) dhe përdorin më shumë burime të ndryshme si revista, libra, internet etj., (10.7% më shumë të anketuar). Të gjitha karakteristikat e tjera mësimore të studentëve dhe nxënësve janë pothuajse të njëjta. Si rezultat, studentët gjithashtu kanë nevojë të inkurajohen nga profesorët e tyre për të pasuruar metodat mësimore duke përdorur më shumë ato që ndihmojnë në rritjen dhe përfundimin më të mirë të njohurive.

5.3 VLERËSIMI

Vlerësimi i nxënësve

5.3.1 Përgjithësisht, metodat e vlerësimit të nxënësve në shkollat e mesme profesionale janë të vjetëruara, kërcënuese, ndëshkuese dhe abuzive, duke përdorur notën si instrumentin kryesor të vlerësimit. Metodot dhe instrumentat e reja alternative të vlerësimit nuk kanë filluar të përdoren ende. Kjo u konfirmua si nga diskutimet në grupe të fokusuara ashtu dhe nga rezultatet e anketimit. Kështu, shumica e nxënësve e konsiderojnë shumë të rëndësishme notën që marrin në shkollë, fakt që është pohuar nga 86.1% e të anketuarve. (shih Tabelën 18). Gjithashtu, rreth një e treta e të intervistuarve deklaroi që mësuesit shpesh apo gjithnjë i pyesin nxënësit për gjera që mund të mësohen për mendësh, dhe një e pesta deklaroi që mësuesit vlerësojnë

⁷ Të menduarit se çfarë duhet mësuar përpara se të fillojnë të mësojnë pohohet që kryhet nga 58.3% e nxënësve të anketuar dhe 87.1% e studentëve të anketuar.

mënyrën që nxënësit përdorin për të arritur zgjidhjen e një detyre apo problemi (shih Tabelën 19).

5.3.2 Është konstatuar një nivel i ulët besimi tek nxënësit lidhur me objektivitetin e vlerësimit të mësuesve, ndërsa komunikimi mësues-nxënës para dhe pas vlerësimit është i dobët. Kështu, vetëm një ndër dy studentë deklaroi që notat e mira janë gjithnjë të lidhura me nivelin e dijeve, më pak se një e treta e nxënësve të intervistuar pohojnë që mësuesit vlerësojnë gjithnjë me notën e duhur dhe vetëm 26.4% deklarojnë që nxënësit vlerësohen gjithnjë me notën që meritojnë (shih Tabelën 19). Gjithashtu, rreth 47.2% e të intervistuarve deklarojnë që mësuesit asnjëherë apo rrallë i japin nxënësve shpjegime për notën ndërsa vetë - vlerësimi i nxënësve apo vlerësimi i nxënësve për njëri tjetrin përdoret dhe inkurajohet fare pak nga ana e mësuesve.

5.3.3 Perceptimi i nxënësve për vlerësimin nga ana e instruktorëve të praktikave është më i mirë se sa për mësuesit (shih Tabelën 19). Nxënësit marrin gjithnjë apo shpesh komente për punën e tyre nga instruktorët e praktikave (81.9% e të intervistuarve), dhe ndihmohen prej tyre për të marrë aftësitë e duhura për punën në të ardhmen (84.6% e të intervistuarve).

Vlerësimi i mësimdhënies

5.3.4 Rezultatet e anketimit tregojnë që vetëm një ndër dy mësues janë dakort mbi rëndësinë e pjesmarrjes së nxënësve në procesin e vlerësimit të mësimdhënies dhe janë plotësisht dakort që nxënësit duhet të vlerësojnë rregullisht cilësinë e mësimdhënies të mësuesve të tyre (shih Tabelën 35). Diskutimet në grup tregojnë që cilësia e mësimdhënies vlerësohet nga inspektorët e MASH dhe DRA dhe nxënësit zakonisht nuk konsiderohen si të rëndësishëm për të ndikuar në cilësinë e mësimdhënies. Kjo lidhet me metodat tradicionale të mësimdhënies që mbizotërojnë në sistemin arsimor shqiptar si dhe me nivelin e ulët të kualifikimit dhe njohurive të mësuesve mbi teknikat e reja të mësimdhënies.

5.4 TË MËSUARIT

Metodat e mësimdhënies

5.4.1 Mbajtja e shënimeve gjatë mësimit është një fenomen mjaft i zakonshëm në shkollat e mesme profesionale. Rreth 85.2% e nxënësve pohojnë që mësuesit i udhëzojnë qartësisht se çfarë ata duhet të mbajnë shënim teksa mësojnë, rreth 76.4% e nxënësve pohojnë që mësuesit i diktojnë gjithçka nxënësit duhet të mësojnë dhe 86.7% e tyre deklarojnë që mësuesit i nxisin të mbajnë shënime në klasë (shih Tabelën 21). Kjo situatë është rezultat kryesisht i mungesës së teksteve mësimore në shkolla. Karriket dhe tavolinat në klasë nuk vendosen asnjëherë apo rrallë në formën e gërmës "U" (65.8% e të intervistuarve), rreth 90.3% e nxënësve deklarojnë që mësuesit qëndrojnë gjithnjë përpara klasës përgjatë gjithë orës së mësimit duke folur ndërsa nxënësit vetëm dëgjojnë, dhe mësuesit nuk përdorin mjete të tilla si projektor, kompjuter, video etj. (70.6% e të intervistuarve) duke provuar që mësimdhënia është në një masë të madhe një veprim i zhvilluar në një drejtim (nga mësuesi tek nxënësi), e mbizotëruar nga fjala e mësuesit duke mos u zhvilluar me qëndër nxënësin. Gjithashtu, dijet e dhëna nga ana e mësuesit janë të izoluara brenda lëndës që jepet (61.7%) dhe jo gjithnjë të lidhura me shëmbuj nga jeta e përditshme.

5.4.2 Gjatë aktivitetit të të mësuarit, nxënësit pohojnë që mësuesit i udhëzojnë mbi detyrat që duhet të zgjidhin (85.6%), i propozojnë që të përqëndrohen më shumë tek përmbajtja e asaj që mësojnë në klasë (83.1%), gjithnjë apo shpesh i nxisin ata që të mendojnë diçka të re dhe të punojnë në një mënyrë të re (68.7%) dhe të marrin vendime në mënyrë të pavarur (64.8%). Megjithatë, mësuesit preferojnë të punojnë më shumë me

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

nxënësit e mirë (60.7%), dhe megjithëse pjesa më e madhe e nxënësve të intervistuar është pozitive lidhur me rolin e mësuesit në inkurajimin e tyre për zgjidhjen e problemeve të ndryshme (74.1%), në ndihmën mbi atë se çfarë duhet të mësojnë dhe të dinë (85.3%), në dhënien e ndihmës nëse ata kanë nevojë për të (78.5%), një numër nxënësish mendojnë që mësuesit rrallë apo asnjëherë nuk janë aktivë në inkurajimin e nxënësve për të paraqitur punën e tyre tek të tjerët (46.6% e të intervistuarve) dhe që të jenë më të pavarur (35.2% e të intervistuarve).

5.4.3 Mësuesit e anketuar u pyetën mbi shpeshësinë e përdorimit nga ana e tyre e një sërë metodash të mësimdhënies, një pjesë e madhe e të cilave është e re për sistemin arsimor shqiptar (shih Tabelën 37). Pjesa më e madhe e mësuesve pohojnë që ata shpesh apo gjithnjë përdorin pothuaj të gjitha metodat e renditura. Veçanërisht, më shumë se 90% e të intervistuarve deklarojnë që ata përdorin gjithnjë lidhjen e ideve të reja me atë që nxënësit dinë, i shpjegojnë nxënësve të tyre që ekzistojnë metoda të ndryshme për zgjidhjen e problemeve, i shpjegojnë nxënësve se çfarë të presin në një lëndë të caktuar dhe përgëzojnë nxënësit për arritjet e mira në të mësuar. Megjithatë, diskutimet në grupe tregojnë që në praktikë mësuesit përdorin rrallë apo asnjëherë shumë prej metodave të renditura për shkak të njohurive të kufizuara dhe trainimeve të pamjaftueshme rreth metodave bashkëkohore të mësimdhënies, motivimin e ulët si dhe mjedisin e varfër të të mësuarit.

5.4.4 Mësuesit u pyetën gjithashtu mbi rëndësinë e përdorimit të metodave të renditura të mësimdhënies dhe vetëm rreth 1% e të intervistuarve i konsideronin si të parëndësishme 8 ndër 21 metoda, ndërsa shumica dërmuese i konsideroi si të rëndësishme dhe shumë të rëndësishme (shih Tabelën 38). Komentet mbi detyrat e zgjidhura duke i shpjeguar nxënësve përgjigjen e duhur dhe atë të gabuarën, lidhja e njohurive të reja me eksperiencën e nxënësve nga të mësuarit nga praktika, vlerësimi i ndershëm i nxënësve u konsideruan si shumë të rëndësishme për 80% të mësuesve të anketuar.

5.4.5 Meqënëse ka një korelacion të fortë ndërmjet rëndësisë së metodave të caktuara të mësimdhënies dhe frekuencës së përdorimit të tyre në klasë, janë llogaritur diferencat relative në pikët e tyre mesatare duke treguar se cila nga metodat më të rëndësishme duhet të përdoret më shpesh (shih Tabelën 39). Lidhja e njohurive të reja me njohuritë e marra nga lëndët e tjera, puna në grupe të vogla, vetë vlerësimi i nxënësve mbi punën e kryer si dhe bashkëpunimi me mësuesit e tjerë mbi përcaktimin e qëllimeve të të mësuarit janë metodat që meritojnë vëmendjen më të madhe për t'u zbatuar më shpesh.

5.4.6 Në Universitete, metodat e mësimdhënies përgjithësisht nuk rezultojnë më të zhvilluara se sa në shkollat e mesme profesionale. Rreth 62.2% e studentëve deklarojnë që shpesh apo gjithmonë profesorët diktojnë leksionet, çka është shumë problematike për zhvillimin e kompetencës të të mësuarit për të nxënë (shih Tabelën 53). Mbështetur në opinionin e rreth 62.9% të studentëve, puna në grupe nuk është inkurajuar nga profesorët, ndërsa 69.7% e tyre deklarojnë që profesorët pothuaj asnjëherë apo shumë rrallë përdorin mjete mësimore të tilla si projector, video, kompjuter etj dhe asnjëherë apo rrallë e lidhin përmbajtjen e lëndës që japin me përmbajtjen e lëndëve të tjera (71.2%). Rreth 59.1% dhe 60.6% e studentëve të intervistuar pohojnë që të punuarit në një mënyrë të re dhe marrja e vendimeve në mënyrë të pavarur rrallë apo asnjëherë nuk inkurajohet nga profesorët e tyre. Gjithashtu, profesorët rrallë apo asnjëherë nuk i stimulojnë studentët e tyre për të propozuar aktivitete të reja (93.2%) apo për të planifikuar detyrimet e tyre (62.9%).

5.4.7 Krahasuar me mësuesit e shkollave të mesme profesionale (shih Tabelën 21 dhe Tabelën 53), është vërejtur që profesorët janë më të ngurtë në pranimin e disa përgjigjeve apo zgjidhjeve për problemet nga ana e nxënësve (20% më pak të

intervistuar shprehen në këtë mënyrë⁸), shpjegojnë më pak tek nxënësit e tyre se çfarë ata duhet të mësojnë (29.2% më pak), i inkurajojnë më pak të punojnë në grupe apo skuadra (13.3% më pak), i propozojnë më pak se si të mësojnë një mësim të caktuar (26% më pak) dhe i mbështesin më pak studentët për të marrë vendime në mënyrë të pavarur (25.4% më pak).

Aftësitë e nxënësve dhe studentëve në përfundim të shkollës

5.4.8 Mësuesit pohojnë që shumica e nxënësve që përfundojnë arsimin e mesëm profesional janë të motivuar për të arritur qëllime të caktuara (65.6% e të intervistuarve), pëlqejnë ndryshimet dhe eksperiencat e reja (67.5%), janë të aftë të bashkëpunojnë me shokët e tyre të shkollës (72.8%), dhe janë të përgatitur të punojnë në grup (80.3%). Ata kanë bindje të ndryshme lidhur me vlerësimin e disa aftësive të tjera për nxënësit që përfundojnë shkollat e mesme profesionale. Kështu, vetëm 53.1% e mësuesve konsiderojnë që pjesa më e madhe e mësuesve që përfundojnë shkollat e mesme profesionale janë të aftë të zgjidhin problemet në mënyrë kreative, vetëm 45.9% e tyre mendojnë që pjesa më e madhe e nxënësve që përfundojnë shkollën janë të aftë të përcaktojnë siç duhet qëllimin që duhet të arrijnë dhe vetëm 47.9% e tyre pohojnë që shumica e nxënësve që përfundojnë shkollat e mesme profesionale i ndërmarrin vendimet e tyre në mënyrë të pavarur (shih Tabelën 42). Gjithashtu, rreth 80% e mësuesve deklarojnë që më shumë se gjysma e nxënësve që përfundojnë shkollat e mesme profesionale e kanë të vështirë të përsërisin mësimet që kanë marrë dhe rreth 55% e tyre deklarojnë që më shumë se gjysma e nxënësve që përfundojnë shkollat e mesme profesionale e kanë të vështirë të përqëndrohen në mësim dhe gjatë procesit të të mësuarit nuk e dinë dhe aq mirë se si të përdorin shëmbuj apo si t'i përdorin librat (shih Tabelën 41).

5.4.9 Përveç vlerësimin e mësipërm disi problematik për aftësitë e nxënësve në përfundim të arsimit të mesëm profesional, vetë nxënësit presin shumë nga puna e tyre në të ardhmen (shih Tabelën 22). Nga njëra anë ata e konsiderojnë si shumë të rëndësishme apo të rëndësishme të sigurojnë një punë të sigurtë (72.1%), në të cilën ata mund të mësojnë në mënyrë të vazhdueshme diçka të re (80.1%) dhe që do të mund t'i jepte atyre shumë mundësi të reja (81.6%). Nga ana tjetër ata deklarojnë qëllimin e tyre për të filluar një punë ku të jenë të pavarur (62.7%), një punë në të cilën të mund të marrin vendime (67.3%) dhe të mund të fitojnë shumë para (80.8%). Parashikimet e larta për të fituar shumë para janë më të ndjeshme për nxënësit në degët e Ekonomisë dhe Elektrike (shih Tabelën 23). Në diskutimet në grup, nxënësit e konsiderojnë si më realiste që të mos parashikojnë një nivel kaq të lartë pavarësie dhe vendim marrjeje në punën e tyre në të ardhmen si dhe faktin që fitimi i shumë parave të mos jetë objektiv parësor. Arësyeja për këto parashikime të larta mund të jetë e lidhur me informacionin e kufizuar që nxënësit kanë për kërkesat e tregut të punës për shkak të mungesës së seksioneve udhëzuese për karrierën e ardhshme të nxënësve të shkollave të mesme profesionale. Të tilla parashikime mbështeten më shumë në dëshirat, shpresën dhe gjendjen ekonomike dhe sociale të familjeve të tyre dhe më pak në aftësitë dhe nivelin e kompetencave të tyre.

5.4.10 Studentët preferojnë gjithashtu të punësohen në punë pa risk (81% e të intervistuarve), por për ta është e rëndësishme apo shumë e rëndësishme të punësohen diku ku të mund të mësojnë vazhdimisht diçka të re (92.4%) në të cilën atyre të mund t'u jepen shumë mundësi të reja (96.1%). Rreth 85.5% e studentëve deklarojnë që ata preferojnë të punësohen në një punë ku të fitojnë shumë para, çka është rezultat i kushteve të varfëra të jetesës në familjet e tyre si dhe dëshirës që ata kanë për t'u bërë të pavarur financiarisht nga familjet e tyre (shih Tabelën 58). Distanca e punës nga shtëpia është shumë e rëndësishme vetëm për 7.6% të studentëve, krahasuar me 20.4% për nxënësit (shih Tabelën 22).

⁸ Pranimi i përgjigjeve apo zgjidhjeve të ndryshme pranohet nga 70% e nxënësve të anketuar dhe nga 50% e studentëve të anketuar.

5.5 SIPËRMARRJA

Njohuritë e nxënësve mbi sipërmarrjen

5.5.1 Rezultatet e anketimit tregojnë që marrëdhëniet ndërmjet shkollave të mesme profesionale dhe bizneseve janë të dobëta (shih Tabelën 24), duke shkaktuar një ndikim negativ në kompetencat dhe aftësitë e nxënësve dhe duke krijuar pengesa për orientimin e nxënësve në tregun e punës. Nxënësit kanë një farë informacioni për mënyrën e funksionimit të bizneseve private (57.9% e të intervistuarve) dhe shpesh apo shumë shpesh lexojnë revista rreth aktiviteteve të biznesit (60%). Por rreth 29% e nxënësve pohojnë që ata nuk kanë folur asnjëherë me sipërmarrësit, 29.7% e tyre nuk kanë vizituar asnjëherë një kompani të suksesshme, 32% e tyre nuk kanë punuar asnjëherë për të zhvilluar ndonjë ide sipërmarrje dhe 38.8% e tyre nuk e dinë se çfarë duhet të bëjnë për të patur një sipërmarrje të suksesshme.

5.5.2 Mësuesit janë pesimistë lidhur me kontributin e shkollës për të zhvilluar kompetencën e sipërmarrjes nëpërmjet aktiviteteve ekstra kurikulare (shih Tabelën 45). Për të gjitha pyetjet e lidhura me këtë çështje, shumica e mësuesve shprehen midis vlerësimit *pjesërisht jo dakort* dhe *pjesërisht dakort*. Sipas diskutimeve në grup, kjo ndodh për shkak të nivelit të ulët të kompetencës së mësuesve për kompetencën e sipërmarrjes. Megjithatë, vetëm 20.9% e mësuesve janë plotësisht dakort që ekzistojnë lidhje të nxënësve me komunitetin, 32.6% e tyre janë plotësisht dakort që ekzistojnë mundësi për të realizuar praktikat tek një sipërmarrës i suksesshëm, 17.4% janë plotësisht dakort që nxënësit kanë njohuri të thella për sipërmarrjen dhe vetëm 18.6% janë dakort që nxënësit kanë njohuri mbi parimet kryesore të shtetit dhe ekonomisë.

5.5.3 Nxënësit e shkollave të mesme profesionale u pyetën rreth konceptit të produktivitetit, taksimit, disponueshmërisë së burimeve dhe ndikimin e kërkesës dhe ofertës në përcaktimin e çmimit të tregut nëpërmjet katër pyetjeve me zgjedhje. Qëllimi ishte që të vlerësohej se sa nxënësit kishin njohuri bazë ekonomike në përfundim të shkollës së mesme, duke marrë në konsideratë që këto njohuri janë të rëndësishme për zhvillimin e kompetencës së sipërmarrjes. Rezultatet tregojnë që mesatarisht 39.4% e nxënësve janë vlerësuar ose me 2 (të gjitha përgjigjet e gabuara) ose me 4 (përgjigje të pamjaftueshme për të patur notë kaluese) dhe nota mesatare për të gjithë nxënësit e intervistuar është 5.8 (shih Tabelën 25). Numri më i lartë i nxënësve të paaftë për të marrë një notë kaluese është në degët ndërtim, bujqësi dhe elektrike. Është alarmante që edhe nxënësit që studjojnë për ekonomi janë të pa aftë për t'iu përgjigjur këtyre pyetjeve.

5.5.4 Nxënësit u pyetën mbi hapat kryesore që duhen ndjekur për të krijuar një aktivitet biznesi me qëllim që të vlerësohej shkalla e dijeve për sipërmarrjen. Rezultatet tregojnë që mesatarisht 22.3% e nxënësve të intervistuar nuk ishin të aftë të identifikonin ndonjë hap, dhe shumica prej tyre mësonin në degën e bujqësisë, elektrike dhe turizëm (shih Tabelën 26). Të tjerët pjesërisht ishin të aftë të paraqisnin një hap (më shumë në mënyrë intuitive se sa për shkak të dijeve) dhe vetëm 0.2% e nxënësve ishin në gjendje të jepnin një përgjigje të saktë. Nota mesatare rezultoi 5.3 dhe nuk e kalon nivelin 5.5 edhe në rastin e nxënësve që studjojnë për ekonomi.

5.5.5 Nxënësit u pyetën mbi elementët e kostos për prodhimin e një buke. Rezultatet tregojnë që mesatarisht 23.7% e nxënësve nuk ishin të aftë të përgjigjeshin dhe asnjë nuk ishte i aftë për të dhënë një përgjigje të plotë (shih Tabelën 27). Nota mesatare rezultoi 5.6.

5.5.6 Nxënësit u pyetën për 7 pyetje me qëllim që të vlerësoheshin njohuritë e nxënësve mbi sipërmarrjen dhe ekonominë. Nota mesatare rezultoi 7.5 (shih Tabelën 28) dhe rezultatet janë shpërndarë në përputhje me formulën e GAUSS-it për vlerësimin me

një devijim të vogël (rreth 20% e nxënësve janë vlerësuar me 7 në vend të rreth 30% të nxënësve që duhet të jetë në bazë të kësaj formule). Rreth 8.7% e nxënësve ishin në gjendje që të përgjigjeshin saktë.

Njohuritë e studentëve mbi sipërmarrjen

5.5.7 Lidhjet midis studentëve dhe sipërmarrjeve rezultojnë shumë të dobëta. Studentëve rrallë apo asnjëherë nuk u janë shpjeguar procedurat e punësimit në një ndërmarrje (71%), nuk kanë vizituar një kompani (80.9%), nuk kanë mësuar se si funksionon një kompani apo nuk u janë paraqitur rrugët se si mund të krijohet një sipërmarrje (80.9%). Rreth 81.7% e studentëve deklarojnë që ata rrallë apo asnjëherë nuk kanë patur mundësinë që të dëgjojnë se si funksionon një kompani e suksesshme (shih Tabelën 59). Gjithashtu, rreth një në katër studentë nuk ka patur asnjëherë mundësinë të mësojë se si të aplikojë për një punë të re, se kë të pyesë për një ide të re biznesi dhe se si të punojë për të zhvilluar ide punësimi. Megjithëse disa nga aftësitë sipërmarrëse të studentëve janë më të zhvilluara se sa tek nxënësit (shih Tabelën 24), përgjithësisht këto aftësi janë të pakta.

5.5.8 Studentët u pyetën lidhur me perceptimin e tyre për cilësitë që duhet të ketë një sipërmarrës (shih Tabelën 60). Megjithëse është e vështirë të kuptohet nga përgjigjet se cilat cilësi janë më të rëndësishme, është e qartë që studentët e vlerësojnë si tepër të rëndësishme aftësinë e sipërmarrësit për të parë më larg se të tjerët (72.1% of e të intervistuarve) si dhe aftësinë e tyre për ndërmarrë risk për aktivitetin e tyre në çdo kohë (54.3%). Studentët e vlerësojnë si më pak të rëndësishme thënien që sipërmarrësit duhet të jenë më të orientuar drejt rezultatit se sa mënyrës se si arrihet ky rezultat. Në të vërtetë, të jesh i orientuar nga rezultati është një nga karakteristikat më të rëndësishme të një sipërmarrësi.

5.5.9 Studentët u pyetën rreth të njëjtave pyetjeve shumë të thjeshta si dhe nxënësit e shkollave të mesme profesionale (shih 5.5.3) që lidheshin me koncepte bazë ekonomike (produktiviteti, taksimi, burimet dhe mekanizmi i përcaktimit të çmimit). Nota mesatare e të gjithë studentëve të intervistuar ishte 7 dhe vlerësimi tregon rezultate më të larta për studentët e Fakultetit të Ekonomisë (nota mesatare 7.6) dhe rezultate më të ulëta për studentët e sociologjisë (6.3). Rreth 3.9% e studentëve nuk iu përgjigjën asnjë pyetjeje, ndërsa përgjigjet e rreth 20% të studentëve ishin të pamjaftueshme për të t'u vlerësuar me notë kaluese (shih Tabelën 61). Normalisht, të gjithë studentët që studjojnë për ekonomi duhej t'u ishin përgjigjur të gjitha pyetjeve për faktin se këto pyetje ishin shumë të thjeshta për studentë të cilët janë pothuaj të diplomuar. E njëjta gjë duhej të ndodhte edhe për të gjithë studentët që studjojnë në degë të tjera.

5.5.10 Studentët u pyetën për hapat që duhet të ndiqen për të krijuar një biznes privat. Është alarmante që 19.4% e studentëve që mësojnë në Fakultetin e Ekonomisë nuk janë të aftë të përcaktojnë asnjë hap dhe vetëm 3.2% mund të japin përgjigje të saktë (shih Tabelën 62). Nota mesatare është 6.8, ndërsa studentët e matematikës u përgjigjën më mirë se sa studentët e specialiteteve të tjera.

5.5.11 Studentëve iu kërkua të përgjigjen rreth 7 pyetjeve me zgjedhje me qëllim që të vlerësoheshin njohuritë e tyre ekonomike dhe sipërmarrëse (të njëjtat pyetje si dhe për nxënësit e arsimit profesional – shih 5.5.6). Rezultatet e përgjigjeve për këto pyetje ishin më të mira se sa për pyetjet paraardhëse dhe nuk kishte diferenca të mëdha midis degëve. Nota mesatare rezultoi 8, ku studentët e ekonomisë u përgjigjën më mirë krahasuar me studentët e degëve të tjera (shih Tabelën 63). Megjithatë, rezultatet e anketimit tregojnë që studentët e zotërojnë pak kompetencën e të mësuarit për të nxënë dhe të sipërmarrjes. Njohuritë e tyre nuk janë sistematike dhe solide dhe është identifikuar një nivel konfuzioni tek ta edhe në rastin e dijeve mjaft të thjeshta.

5.6 DREJTIMI I SHKOLLËS DHE ZHVILLIMI I STAFIT PROFESIONAL

5.6.1 Një numër i madh mësuesish janë shprehur në mënyrë pozitive ndaj lidhjeve të tyre me administratën e shkollës. Ata pranojnë se drejtori i shkollës i vlerëson dhe i përdor idetë e mësuesve, i inkurajon mësuesit të kenë iniciativë dhe nxit zhvillimin e tyre profesional (shih Tabelën 57). Megjithatë, komunikimi i mësuesve me drejtuesit e shkollës dhe pjesëmarrja e mësuesve në vendimet e shkollës duken të jenë jo në nivelin e duhur. Vetëm një në dy mësues të anketuar shprehet plotësisht dakord se gjithmonë mund të drejtohen tek drejtori i shkollës dhe vetëm një në tre mësues është plotësisht dakord se mund të ndikojnë në vendimet e drejtuesve të shkollës. Një përfshirje më e madhe në të ardhmen e mësuesve në vendimet e shkollës është e rëndësishme për të rritur eficiencën në funksionimin e shkollës.

5.6.2 Mësuesit mendojnë se ata janë të inkurajuar për të prezantuar metoda të reja të mësimdhënies, për të mësuar në mënyrë të vazhdueshme dhe për të sjellë ide të reja (shih Tabelën 38). Gjithashtu ata janë të vetëdijshëm në një shkallë të caktuar se në shkollën e tyre janë prezantuar qasje të reja edhe pse në të vërtetë kjo nuk ndodh. Perceptimi pozitiv i mësuesve mund të jetë rezultat i faktit se jo të gjithë mësuesit janë të ndërgjegjësuar për ekzistencën e metodave të reja të mësimdhënies dhe të qasjeve të reja që mund të përdoren në shkollat e AFP sipas sistemeve moderne të arsimit.

5.6.3 Anketimi nxjerr në pah një perceptim pozitiv të mësuesve lidhur me gjendjen dhe nevojat për zhvillimin e stafit (shih Tabelën 40). Në përgjithësi më shumë se 65% e mësuesve të anketuar konsideronte si të mjaftueshme dhe/apo të mira të gjitha pyetjet e lidhura me cilësinë që iu ofron sistemi i arsimit në lidhje me përmbajtjen dhe metodat e reja të punës. Megjithatë, vetëm një në dy mësues të anketuar pranojnë se kompetencat e mësuesve janë në përputhje të mirë me nevojat e tyre dhe deklarojnë nivelin e mirë të trajnimit të mësuesve, vetëm 27.9% e tyre konsiderojnë si të mirë disponueshmërinë e materialeve shkollë dhe informacionin për novacione dhe ndryshime brenda sistemit, dhe vetëm 29.1% e tyre pranojnë se shkolla ka një nivel të mirë të pavarësisë. Mjetet e pamjaftueshme financiare dhe niveli i ulët i autonomisë së shkollave, të dyja të ndërlidhura mirë me njëra tjetrën, janë problemet më shqetësuese të perceptuara nga mësuesit e anketuar. Diskutimet në grupe me specialistë të arsimit tregojnë se ka një nivel të ulët të trajnimeve dhe kompetencave të mësuesve. Situata paraqitet më e mirë në disa shkolla të mbështetura nga projektet pilot dhe për këtë aspekt u bë një ndërhyrje sistimore në shkollat e AFP. Niveli i kufizuar i autonomisë së shkollave ka një ndikim negativ gjithashtu edhe në rolin e shkollave të AFP për të investuar në përmirësimin e mjedisit mësimor dhe për të rritur mundësitë e mësuesve për trajnime dhe për një informacion të vazhdueshëm për të azhurnuar njohuritë e tyre.

6. KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME

6.1 KOMPETENCAT BAZË NË REFORMËN E AFP DHE AL

Të mësuarit për të nxënë dhe të të mësuarit mbi sipërmarrjen në strategjitë ekzistuese

6.1.1 Sistemi Shqiptar i arsimit është duke u reformuar në të gjitha nivelet, duke konsideruar në një masë të madhe programin e integritit në BE. Rritja e përfshirjes në arsimin fillor, reformimi i arsimit të mesëm në strukturë dhe përmbajtje, integrimi gradual i arsimit të lartë në BE dhe rritja e kapaciteteve të burimive njerëzore janë disa nga objektivat e gjëra kryesore të kësaj reforme. Objektivat specifike për çdo nivel arsimor, me përjashtim të AL, janë përcaktuar sëbashku me strategjitë përkatëse për arritjen e tyre.

6.1.2 Reforma e AFP, përfshirë në Strategjinë Kombëtare për Zhvillimin e Sektorit të Arsimit Para-Universitar, është e përqëndruar në një shkallë të konsiderueshme në elementët teknikë të zhvillimit të sektorit të arsimit duke qenë më pak e fokusuar në ndërtimin e një sistemi arsimor cilësor, të aftë për të përgatitur qytetarë në përshtatje me nevojat e tregut të punës në vend dhe me kërkesat e ekonomive ndërkombëtare, të aftë për të drejtuar në mënyrë efikase karrierën e tyre, për të qenë kreativë, për të ndërmarrë iniciativa dhe për të zbatuar aftësitë e tyre në të gjitha rrethanat. Megjithëse nuk ka referenca të qarta në Strategjinë Kombëtare të Arsimit Para-Universitar për Kompetencat Bazë, disa reforma të rëndësishme, thelbësore për kuadrin e LtL dhe EL, janë marrë në konsideratë lidhur me zbatimin e një strukture arsimore të fokusuar më shumë në lexim, shkrim, aritmetikë, njohuri mbi edukimin qytetar, shoqërinë dhe shëndetsinë duke dhënë më shumë njohuri dhe duke krijuar më shumë aftësi për jetën e përditshme dhe ekonominë e tregut. Përveç kësaj, një kuadër i ri kurrikular i bazuar më shumë në rezultatet e të mësuarit po përgatitet duke zëvendësuar kështu kuadrin ekzistues me bazë lëndore.

6.1.3 Sistemi i AL Shqiptar po zbaton procesin e Bolonjës. Për shkak të mungesës së një Strategjie Kombëtare për AL, reforma po mbështetet në projekt MP, i cili synon nxitjen e zhvillimit ekonomik të vendit duke përgatitur një fuqi punëtore me aftësi të larta. MP thekson se AL duhet t'i përgatisë studentë në përshtatje me nevojat e tregut të punës dhe me aftësi të përgjithshme dhe të transmetueshme, si të analizuarit, të menduarit, të arsyetuarit, të prezantuarit dhe të komunikuarit. Në projekt MP nuk ka ndonjë referencë të qartë rreth Kompetencave Bazë në përgjithësi apo rreth kompetencave të LtL dhe të EL në veçanti.

6.1.4 Duke qenë se kompetencat LtL dhe EL nuk janë bërë ende pjesë e programit të reformës së AFP dhe AL është e nevojshme që të përfshihen këto koncepte në kuadrin strategjik ekzistues të reformës arsimore dhe të zhvillohen plane veprimesh specifike për elementë të ndryshëm të këtyre kompetencave. Për këtë duhen parashikuar dhe zbatuar masa specifike për rritjen e ndërgjegjësimit në nivelet vendim marrëse dhe në institucionet zbatuese në nivelin qendror, lokal dhe në nivel shkolle mbi kompetencat e LtL dhe EL.

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

Përcaktimi i Përgjegjëseve Institucionale

6.1.5 MASH është organi kryesor qeveritar përgjegjës për përgatitjen dhe zbatimin e politikave arsimore dhe për menaxhimin e sistemit arsimor në Shqipëri. Në këtë mision, Ministria ndihmohet nga 13 ente të administratës rajonale që funksionojnë në nivel lokal si dhe nga disa institucione në varësi përgjegjëse për Zhvillimin e Kurrikulave dhe të Standarteve, Trajnimit dhe Kualifikimit, Vlerësimin dhe Testet, drejtimin e sistemit të AFP, Këshillin Kombëtar për AL dhe Shkencat, Akreditimin e AL. Roli, kontributi dhe përgjegjësia e këtyre institucioneve lidhur me kryerjen e ndryshimeve në sistemin ekzistues arsimor në përputhje me Kompetencat Bazë, zbatimin dhe monitorimi i ecurisë nuk është përcaktuar ende, ndërsa është e nevojshme që këto të konsiderohen në funksionet dhe strukturat e tyre.

Përmirësimi i kuadrit ligjor dhe rregullator

6.1.6 Autonomia institucionale dhe financiare, reforma për kurrikulat dhe kualifikimi i mësuesve janë elementë të domosdoshëm për zhvillimin e Ltl dhe EL në sistemin shqiptar të AFP. Legjislacioni ekzistues shqiptar për AFP përqendron pothuaj të gjitha përgjegjësitë në nivel qendror. Shkolla dhe mësuesit janë duke u përballuar me shumë pengesa ligjore dhe rregullatore dhe parapëlqejnë të qëndrojnë inaktive sesa të jenë proaktive në këtë reformë. Si rezultat, është e nevojshme të ndërmerren iniciativa për përmirësime ligjore që lidhen me përgatitjen e një ligji të Ri për AFP që do të përditësonte objektivat dhe instrumentet për arritjen e tyre, Përgatitjen e Ligjit për KKKF, plotësimin e kuadrit rregullator për legjislacionin ekzistues të AFP i cili nuk është plotësisht i zbatueshëm për shkak të një numri të madh çështjesh të pazgjidhura si financimi i AFP, zhvillimi i burimeve njerëzore dhe motivimi i stafit mësues. Këto përmirësime do të krijonin një mjedis të favorshëm ligjor dhe rregullator për zhvillimin e Kompetencave të Ltl dhe EL duke siguruar një mbështetje dhe pjesëmarrje të madhe të të gjitha palëve të interesuara në të gjitha nivelet.

6.1.7 Funksionimi i sistemit të AL në Shqipëri bazohet në një ligj të veçantë, i cili krijon më tepër autonomi për qeverisjen e universiteteve dhe konsideron disa elementë të rëndësishëm të Procesit të Bolonjës. Megjithatë, ky ligj duhet përmirësuar më tej lidhur me çështje të rëndësishme të situatës së përgjithshme të universiteteve në mënyrë që të largohen pengesat për autonominë, të ndërmerret një reformë shumë dimensionale dhe cilësore, të sigurohet përfshirja e gjerë e profesorëve, akademikëve dhe studentëve në këtë proces. Këto përmirësime do të ndihmonin gjithashtu për të marrë në konsideratë Kompetencat Bazë në Arsimin e Lartë dhe veçanërisht të kompetencave të të mësuarit për të nxënë dhe të sipërmarrjes si dhe për të familjarizuar studentët që përgatiten për mësues të ardhshëm me parimet e të mësuarit gjatë gjithë jetës dhe sipërmarrjes.

Modernizimi i Kornizës Kurrikulare

6.1.8 Procesi i reformës kurrikulare në AFP nisi më tepër si një nevojë për t'iu përshtatur ndryshimeve strukturore nga sisteme tradicionale katër vjeçare në sisteme 3, 3+2 dhe 5 vjeçare sesa si një reformë e domosdoshme për rritjen e cilësisë. Ky proces u karakterizua nga mungesa e standardeve dhe njohurive metodologjike dhe mundësi të pakta për të konsideruar Kompetencat e Ltl dhe EL në kuadrin e kurrikulës. Reforma kurrikulare me dy nivele (kurrikula kornizë në nivel kombëtar dhe kurrikula e detajuar në nivel shkollor), ishte më tepër një proces i shtyrë nga donatorët i zhvilluar me ritme të ngadalta. Aktualisht, vetëm 11 në 35 specialitete të ofruara në shkollat e AFP po përdorin kurrikulën me dy nivele.

6.1.9 Përgatitja dhe zbatimin e kurrikulës së re ishte i vështirë, procesi ishte sporadik dhe jo i zyrtarizuar nga MASH, kapacitetet njerëzore për të përshtatur dhe zbatuar pjesën e kurrikulës të zhvilluar në nivelin e shkollës ishin të pakta, motivimi financiar i mësuesve për të punuar për kurrikulën ishte shumë i kufizuar dhe materialet dhe repartet

për të drejtuar praktikat sipas kërkesave të reja mungonin. Numri i teksteve të përshtatur me kurrikulën e re ishte gjithashtu shumë i kufizuar: Gjatë 15 viteve të fundit janë publikuar vetëm 20 tituj librash nga 550 të nevojitur për 35 specialitetet e ofruara në shkollat e AFP. Përveç kësaj, kurrikulat ekzistuese mbizotërohen nga lëndë akademike dhe pjesët profesionale dhe praktike janë më pak të zhvilluara për shkak të mungesës së infrastrukturës së shkollës dhe kompetencave të ulëta të mësuesve.

6.1.10 Gjithashtu, ka të dhëna se gjatë zbatimit të Deklaratës së Bolonjës në sistemin e AL Shqiptar, fakultetet po përqendrohen më shumë në përputhjen e planeve studimore nga pikëpamja kohore me sistemin 3+2 sesa në modernizimin e kurrikulave. Kompetenca e sipërmarrjes në Universitete konceptohet vetëm në lidhje me lëndën e veçantë të biznesit në Fakultetin e Ekonomisë në UT dhe në universitetet në rrethe. Njohuritë mbi sipërmarrjen në kurrikulat e tjera janë shumë të kufizuara, sporadike dhe jo të mirë-integruara. Nxitja e kreativitetit dhe sipërmarrjes kushtëzohet në një shkallë të gjërë nga mënyra e mësimdhënies së stafit akademik e cila ndonjëherë dominohet nga modelet e vjetra tradicionale.

6.1.11 Si rezultat, është e nevojshme që të ndërmerren nga MASH dhe universitetet masa konkrete për të mbështetur procesin e reformimit të kurrikulave si përgatitja e KKK, hartimi i listës së specialiteteve në shkallë kombëtare, përcaktimi i standarteve dhe metodologjive të kurrikulave përkatëse duke marrë parasysh nevojat e tregut të punës dhe duke siguruar pjesëmarrjen e përfaqësuesve të shoqërive tregtare. Këto masa do të jepnin gjithashtu një ndihmesë në prezantimin dhe zbatimin e Kompetencave LTL dhe EL në shkollat e AFP dhe në AL.

6.2 QASJA E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË

Konceptet e mësuarit

6.2.1 Nxënësit e AFP dhe studentët në Universitete e konceptojnë të mësuarin si të rëndësishëm, të dobishëm e interesant dhe njëkohësisht si të vështirë. Më shumë se 90% e nxënësve duken të vetëdijshëm se të mësuarit i ndihmon ato të marrin ide të reja, të rrisin informacionin e tyre, të kuptojnë më mirë botën që i rrethon dhe të punësohen në një punë të mirë. Megjithatë një vetëdije e tillë nuk është plotësisht funksionuese duke marrë parasysh se një e treta e nxënësve mësojnë vetëm për të kaluar në provime dhe jo për të krijuar dhe rritur kompetencat e tyre, një e pesta e tyre ndalon së mësuarit menjëherë pas mbarimit të shkollës dhe një e treta konsideron faktin se për një sukses profesional, në Shqipëri, janë më të rëndësishme lidhjet personale dhe familjare se sa të mësuarit. Koncepti i të mësuarit perceptohet në mënyrë të saktë nga pjesa më e madhe studentëve të cilët e konsiderojnë atë si një mënyrë për të përfutur njohuri dhe për të kuptuar më mirë botën që i rrethon dhe janë të vetëdijshëm se njeriu mëson gjatë gjithë jetës së tij.

6.2.2 Pjesa e mësuesve që nuk e lidh suksesin profesional dhe të qenurit të pasur me suksesin në të mësuar është ende më e madhe se ajo e nxënësve. Këto perceptime janë kryesisht rezultat i periudhës së tranzicionit shqiptar me shumë raste të formimeve dhe zhvillimeve jo në bazë të aftësive dhe kompetencave dhe të pasurimit të shpejtë të disa individëve. Mësuesit, gjithashtu, e konceptojnë të mësuarin si një mënyrë për të marrë ose për të rritur informacionin dhe jo si një proces për të zhvilluar aftësitë, për të përpunuar informacionin dhe për t'i zbatuar aftësitë e reja në rrethana të ndryshme. Si rezultat, duke marrë parasysh nivelet e vlerësimit të taksonomisë Bloom (të kuptuarit e informacionit - interpretimi - analizimi – sintetizimi - vlerësimi) shkollat e AFP nga pikëpamja e kompetencave pozicionohen ndërmjet nivelit të parë dhe të dytë, ndërsa shkollat në ekonominë e përparuar po përpiqen të arrijnë nivelin e gjashtë. Pa një riformulim themelor të kuadrit konceptual të mësuesve do të ishte e vështirë të arriheshin përmirësime në perceptimet e nxënësve mbi të mësuarin dhe në rezultatet e tyre.

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

Motivimi për të mësuar

6.2.3 Motivimi për të mësuar i nxënësve mbështetet në faktorë të jashtëm dhe faktorë të brendshëm. Kështu, një në dy nxënës është i motivuar për të mësuar me qëllim që të konsiderohet një nxënës i mirë nga të tjerët, rreth dy në tre nxënës nuk do të dëshironin që t'i kritikonin prindërit, ndjehen të turpëruar nëse nuk mësojnë ose mësojnë sepse të tjerët e presin këtë gjë nga ata. Gjithashtu, një pjesë më e madhe e nxënësve e konsiderojnë të mësuarin si të rëndësishëm dhe e lidhin atë me profesionin e tyre të ardhshëm, nevojën për të qenë të aftë dhe për të siguruar një punësim të mirë. Regjistrimi në universitet është një motiv plotësues i të mësuarit për rreth 95% e nxënësve. Si rrjedhim, zhvendosja e motivimit të nxënësve për të mësuar nga një arsye e jashtme në arsye të brendshme është shumë e rëndësishme në mënyrë që ta bëjmë të mësuarin sa më efektivë dhe të nxitur nga karriera. Në krahasim me nxënësit, në motivimin e tyre për të mësuar studentët shtyhen më shumë nga arsyet e tyre të brendshme (personale), dhe të mësuarit për të marrë notë të mirë mbetet i rëndësishëm për një numër të konsiderueshëm të tyre.

Pamvarësia e nxënësve

6.2.4 Pothuajse të gjithë nxënësve iu pëlqen të marrin vendime, kanë besim në vetvete dhe nuk dekurajohen lehtë. Pjesa më e madhe e tyre janë këmbëngulës në zgjidhjen e problemeve, dinë se si të veprojnë me situata të papritura dhe mund t'i përballojnë pengesat. Megjithatë, diskutimet në grupe treguan se kjo nuk ishte e vërtetë për të gjitha situatat. Përgjigjet e mësipërme u konsideruan se ishin të lidhura kryesisht me ato çfarë nxënësit pritëshin të bënin dhe jo se çfarë bënin. Në të vërtetë, nxënësit janë zakonisht ngurrues, dorëzohen lehtë, janë të paorientuar dhe të pasigurtë, të cilat janë pengesa për vetë-vendosjen dhe sjelljen në mënyrë të pavarur. Kjo përputhet me perceptimet e mësuesve në pyetjet e mësipërme të cilët deklarojnë se nxënësit e tyre janë të interesuar që të udhëzohen, të këshillohen dhe të ndihmohen.

Strategjia e të mësuarit

6.2.5 Pjesa më e madhe e nxënësve përdorin në mënyrë të gjërë strategjinë tradicionale të të mësuarit. Tre në katër nxënës nënvizojnë tekstin ndërsa mësojnë dhe bëjnë shënime në tekst. Një pjesë e madhe e tyre e thotë përmbajtjen me fjalët e tyre dhe një në dy nxënës e thonë përmbajtjen me zë të lartë. Përdorimi i metodave mësimore më pak tradicionale është ende i kufizuar. Një pjesë e madhe e nxënësve nuk bëjnë tabela, grafikë dhe diagrame sipas tekstit ndërkohë që mësojnë, nuk dinë se se të veprojnë me pjesën më të rëndësishme të tekstit dhe nuk përdorin libra, revista, internet si burime mësimore. Mbizotërimi i strategjive tradicionale të të mësuarit lidhet më shumë me nivelin e ulët të kompetencave të mësuesve për të ndikuar në mënyrë pozitive tek nxënësit e tyre në këtë aspekt, me motivimin e kufizuar të mësuesve për të prezantuar strategji të reja mësimore tek nxënësit, ndikimit të lartë prindërve, pjesa më e madhe e të cilëve njohin mënyrën tradicionale të të mësuarit, mjedisit dhe infrastrukturës së varfër mësimore, etj. Prezantimi i metodave të reja mësimore është thelbësore për përmirësimin e kompetencës LtL në nxënësit e AFP.

6.2.6 Në krahasim me nxënësit, studentët mendojnë më shpesh përpara se të mësojnë se çfarë u duhet të mësojnë, dallojnë pjesët më të rëndësishme, bëjnë tabela, grafikë, diagrame sipas tekstit dhe përdorin më shumë burime të ndryshme si revista, libra, internet, etj. Të gjitha karakteristikat e tjera të të mësuarit të studentëve dhe të nxënësve janë pothuajse të ngjashme. Si rezultat, studentët gjithashtu kanë nevojë të inkurajohen nga profesorët e tyre për pasurimin e metodave mësimore duke përdorur më shumë ato që ndihmojnë në rritjen dhe marrjen në mënyrë më të mirë të njohurive.

6.2.7 Nxënësit shprehin në mënyrë të qartë qëllimin e tyre për të bashkëpunuar me njëri-tjetrin gjatë procesit të mësimin dhe kjo është më e dukshme në punën praktike.

Pjesa më e madhe e nxënësve deklarojnë se ata punojnë shpesh me të tjerët në disa detyra apo disa punë praktike dhe zgjidhin probleme të njohura gjatë zbatimit të detyrave të përbashkëta praktike. Gjatë punës praktike, ata mësojnë të punojnë në skuadra, mirëpo vetëm gjysma e tyre deklarojnë se mbështeten nga mësuesit për të punuar në çift apo në grupe. Puna në skuadër dhe në grupe është më e shpeshtë gjatë praktikës. Stimulimi i punës në skuadër dhe në grup gjatë procesit së të mësuarit do të kontribuojë në mënyrë pozitive jo vetëm për rritjen e cilësisë së njohurive të nxënësve, por gjithashtu edhe në forcimin e shpirtit bashkëpunues, përmirësimin e aftësive komunikuese si dhe për të mësuar nga njëri-tjetri dhe për ta mbështetur njëri-tjetrin.

6.2.8 Përveç të mësuarit formal, për shumë nxënës, në Shqipëri, po bëhen ende më të shpeshta kurset private. Kurset private përdoren për të mësuar aftësi të reja ose për të rritur cilësinë e njohurive të marra në shkollë. Nxënësit i ndjekin kurset private jo vetëm për lëndët me një interes të veçantë për to si: gjuhë të huaja, art, kompjuter, etj, të cilat zënë më pak vend në kurrikulën shkollë, por gjithashtu edhe në lëndë të shkollës si: matematikë, fizikë, kimi, etj. Diskutimet në grup argumentuan se kurset private për lëndë që zhvillohen në shkollë janë një shprehje e qartë e cilësisë së dobët të mësimdhënies dhe të mësuarit në shkollë, e motivimit shumë të dobët të mësuesve dhe metodave abuzive të përdorura nga disa mësues, ndërsa kurset private në gjuhë të huaja, art, kompjuter, etj i ndihmojnë ato të marrin njohuri dhe aftësi plotësuese të cilat janë shumë të dobishme për në shkollë dhe në jetë.

Vlerësimi i nxënësve

6.2.9 Studimi tregon se mekanizmat e vlerësimit në shkollat e AFP janë të vjetëruara, kërcënuese, ndëshkuese, dhe abuzive ku nota përdoret si një instrument kryesor vlerësimi. Si e tillë, për 86% e nxënësve, nota është kthyer në qëllim në vetvete ndërsa mjetet alternative të vlerësimit nuk janë prezantuar ende. Vlerësimi me notë ndeshet me disa probleme. Një në katër nxënës mendon se ata mund të marrin nota të mira pa e ditur se si të mësojnë, ndërkohë që i njëjti problem u pranua nga gjysma e mësuesve. Gjithashtu, është vënë re një nivel i ulët i besimit të nxënësve në objektivitetin e vlerësimit të mësuesve, ndërsa komunikimi mësues-nxënës dhe dhënia e mendimit të mësuesit për nxënësin para dhe pas vlerësimit është e dobët. Kështu, vetëm më pak se një e treta e nxënësve pranojnë se mësuesit u japin gjithmonë notën e saktë dhe vetëm një në katër nxënës deklaron se gjithmonë marrin notën që meritojnë. Instrukturët e orëve të praktikave perceptohen më mirë nga nxënësit në lidhje me vlerësimin. Nxënësit gjithnjë ose shpesh marrin informacion për punën e tyre nga instruktorët e praktikave dhe ndihmohen prej tyre për të marrë aftësitë e nevojshme për punën e tyre të ardhshme.

Aftësitë e nxënësve dhe studentëve në fund të shkollës

6.2.10 Megjithëse pjesa më e madhe e mësuesve duken pozitivë në gjykimin për aftësitë e nxënësve të tyre nga fundi i shkollës së AFP në përputhje me motivin për të arritur disa qëllime të caktuara, për të parapëlqyer ndryshimet dhe eksperiencat e reja, për të bashkëpunuar me shokët e shkollës dhe për të punuar në grupe, ata janë më skeptikë në vlerësimin e tyre në lidhje me aftësinë e nxënësve të AFP për të zgjidhur probleme në mënyrë kreative, për të përcaktuar me efikasitet qëllimin që kanë për të arritur dhe për të marrë vendime në mënyrë të pavarur. Në perceptimin për profesionin e tyre të ardhshëm, nxënësit duken më të pasigurtë dhe qëndrojnë midis asaj çka dëshirojnë dhe asaj që ndiejnë si të përballeshme. Kështu, nga njëra anë ata e konsiderojnë si të rëndësishme të sigurojnë një punë pa rreziqe ku mund të mësojnë vazhdimisht diçka të re dhe që u jep shumë mundësi të reja, nga ana tjetër ata shprehin qëllimin e tyre për të filluar një punë në të cilën ata mund të marrin vendime, janë të pavarur dhe fitojnë shumë para. Parashikimet e nxënësve të nisura nga dëshira të mbizotëruara nga preferencat, shpresat, situata ekonomike familjare dhe sociale lidhen gjithashtu me informacionin e kufizuar që ata kanë për kërkesat e tregut të punës si pasojë e mungesës së seancave këshillimore për karrierën në të ardhmen të nxënësve

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

të AFP. Studentët, gjithashtu, preferojnë të punësohen në një punë pa rreziqe, por është e rëndësishme për ta të kenë një punë ku vazhdimisht mund të mësojnë diçka të re dhe ku iu ofrohen shumë mundësira të reja. Fitimi i shumë parave preferohet nga studentët. Kjo mund të jetë rrjedhojë e kushteve të varfëra familjare dhe qëllimit të tyre për të qenë të pavarur financiarisht nga familjet.

6.3 ZHVILLIMI I NJOHURIVE PËR SIPËRMARRJEN

Njohuritë e nxënësve për sipërmarrjen

6.3.1 Marrëdhëniet e shkollave të AFP me bizneset janë vlerësuar si të dobëta, gjë që mund ndikojë negativisht në aftësi dhe kompetencat e nxënësve. Edhe pse nxënësit e pranojnë faktin se kanë pak informacion për mënyrën e funksionimit të firmave private, pjesa më e madhe e tyre nuk ka biseduar kurrë me sipërmarrës, nuk ka vizituar kurrë një kompani të suksesshme, nuk ka punuar kurrë për zhvillimin e ideve tregtare dhe nuk di se çfarë duhet të bëjë për zhvillimin e një firme të suksesshme. Pjesa më e madhe e mësuesve e pohon këtë situatë në një shkallë të gjërë duke pranuar lidhjet e pakta të nxënësve me komunitetin, mundësitë e kufizuara për realizimin e praktikave tek një sipërmarrës i suksesshëm dhe mungesën njohurive themelore të nxënësve për sipërmarrjen. Përveç kësaj, mësuesit duken gjithashtu se kanë një nivel të kufizuar njohurish për kompetencën e sipërmarrjes.

6.3.2 Nxënësit e AFP, duke përfshirë këtu nxënësit e diplomuar në shkollën ekonomike, në përgjithësi, shfaqën njohuri të kufizuara për edukimin ekonomik. Mesatarisht, rreth 40% e nxënësve nuk ishin të aftë të merrnin një notë kaluese për përgjigjet e tyre ndaj pyetjeve të thjeshta rreth konceptit të produktivitetit, taksave, disponueshmërisë së burimeve dhe ndikimit të kërkesë - ofertës në çmim, ndërsa nota mesatare e nxënësve të anketuar është 5.8 nga një sistem vlerësimi shkollor me 10 shkallë. Nxënësit u pyetën gjithashtu për hapat kryesorë për krijimin e një aktiviteti tregtar dhe mesatarisht L e nxënësve nuk ishin të aftë të jepnin ndonjë hap, të tjerët ishin pjesërisht të aftë dhe më shumë me intuitë se sa të bazuar në njohuritë, ndërsa vetëm 0.2% e nxënësve mundën të jepnin një përgjigje të plotë. Pothuajse e njëjta situatë ishte për pyetjen rreth elementëve të kostos së një buke.

Njohuritë e studentëve për sipërmarrjen

6.3.3 Lidhjet me bizneset dhe ndërmarrjet janë më të dobëta për studentët. Studentët kurrë ose rrallë janë prezantuar me procedurat e punësimit në një ndërmarrje, kanë vizituar një kompani, kanë mësuar për mënyrën e funksionimit të një kompanie, dhe janë prezantuar me mënyrat e krijimit të një kompanie. Shumica e studentëve deklarojnë se kurrë ose rrallë e kanë patur mundësinë të mësojnë për mënyrën se si një kompani e suksesshme funksionon. Gjithashtu, një në katër studentë nuk e ka patur kurrë mundësinë për të ditur se si të aplikojë për një punë të re, kujt t'i kërkojë ndihmë në rast se ka ndonjë ide pune, dhe se si të punojë për zhvillimin e ideve të punësimit. Kjo situatë ndodh për shkak të kurrikulës, e cila është shumë teorike, të mungesës së motivimit të profesorëve për të menduar përtej interesave të ngushta të lëndës si dhe të mungesës së programeve këshillimore për studentët në lidhje me karrierën në mënyrë që t'i përgatisë ata për tregun e punës.

6.3.4 Përgjigjet e studentëve për pyetjet rreth koncepteve kryesore ekonomike (produktivitetin, taksat, burimet dhe mekanizmin për vendosjen e çmimit) nuk ishin të kënaqshme. Kështu, nota mesatare për të gjithë nxënësit ishte 7 dhe afërsisht një e pesta e studentëve nuk mund të merrnin një notë kaluese. Nota mesatare është 6.8 për pyetjen rreth hapave kryesore të nevojshëm për krijimin e një biznesi, dhe është tronditëse se afërsisht një e pesta e studentëve që studiojnë për ekonomi nuk janë të

gjendje të përcaktojnë ndonjë hap. Studentët kanë arritur rezultate më të mira në 7 pyetjet me shumë zgjedhje lidhur me njohuritë tyre në sipërmarrje dhe në ekonomi. Nota mesatare është 8 ndërsa studentët e ekonomisë u përgjigjën më mirë në krahasim me studentët e tjerë.

6.4 ROLI KRYESOR I MËSUESVE

Metoda e mësimdhënies

6.4.1 Metoda e mësimdhënies është larg të qenurit efikase. Kjo lidhet pjesërisht me mjedisin e varfër mësimor dhe pjesërisht me nivelin e kompetencave të mësimdhënies. Kështu në vend të mbajtjes së shënimeve, të shkruajturit gjatë orës së mësimi në shkollat e AFP është i shpeshtë si pasojë e mungesës së teksteve dhe nevojës së mësuesve për të diktuar gjithçka që studentëve i nevojitet për të mësuar. Karriget dhe tavolinat në klasë kurrë ose rrallë vendosen në formën e gërmës “U”, mësuesit gjithmonë qëndrojnë përballë klasës duke folur gjatë gjithë mësimi, dhe nxënësit janë pjesën më të madhe të kohës dëgjues. Mësuesit nuk përdorin mjete mësimdhënëse si: prozhektor, kompjuter, dhe video. Si rezultat, mësimdhënia është në një mënyrë të konsiderueshme veprim me një orientim (mësuesi te nxënësi), i zotëruar nga fjala e mësuesit dhe jo i përqendruar në nxënës. Përveç kësaj njohuritë e dhëna nga mësuesit janë të kufizuara brenda lëndës së zhvilluar dhe jo gjithmonë të lidhura me shembuj nga jeta e përditshme.

6.4.2 Megjithatë, mësuesit janë përpjekur t'i ndihmojnë nxënësit gjatë të mësuarit të tyre. Kështu, pjesa më e madhe e nxënësve pranojnë se mësuesit u japin udhëzime të qarta për detyrat që janë për t'u zgjidhur, u propozojnë të shikojnë më shumë përmbajtjen e asaj çka mësojnë në klasë, i nxisin të mendojnë diçka të re dhe të punojnë në një mënyrë të re dhe të marrin vendime në mënyrë të pavarur. Mirëpo mësuesit preferojnë të punojnë më shumë me nxënësit e mirë, dhe megjithëse pjesa më e madhe e nxënësve të anketuar janë pozitivë ndaj rolit të mësuesve për t'i inkurajuar ata të zgjidhin probleme dhe për t'i dhënë ndihmë në rast se ata e kërkojnë këtë, rreth 46% e nxënësve mendojnë se mësuesit kurrë ose rrallë janë aktivë në inkurajimin e nxënësve për t'ia paraqitur punën e tyre të tjerëve dhe për t'u bërë më të pavarur.

6.4.3 Mësuesit u pyetën se sa shpesh e përdornin një listë të gjatë metodash mësimdhënëse, një numër i madh i të cilave janë të reja për sistemin e arsimit shqiptar. Megjithëse pjesa më e madhe e mësuesve mendojnë se i përdorin shpesh ose gjithmonë pothuajse të gjitha metodat renditura, diskutimet e fokusuara në grup tregojnë në kundërshtim se mësuesit kurrë ose rrallë i përdorin disa prej tyre në praktikë për shkak të njohurive të kufizuara, mungesës së trajnimeve për metodat bashkëkohore të mësimdhënies, motivimit të ulët dhe mjedisit të varfër mësimor. Lidhja e njohurive të reja me njohuritë e marra nga lëndë të tjera, puna në grupe të vogla, vetë-vlerësimi i nxënësve për punën e realizuar dhe bashkëpunimi me mësues të tjerë në përcaktimin e objektivave mësimore janë ato metoda të cilat meritojnë vëmendjen më të lartë për t'u zbatuar më shpesh në shkollat e AFP.

6.4.4 Në universitete, metodat e mësimdhënies, në përgjithësi, nuk janë më të zhvilluara se në shkollat e AFP. Rreth 62% e studentëve konsiderojnë se profesorët shpesh ose pothuajse çdo herë i diktojnë leksionet e tyre, puna në grupe nuk inkurajohet dhe profesorët e tyre pothuajse kurrë ose rrallë përdorin mjete mësimdhënëse si prozhektor, kompjuter, video, etj, ose kurrë apo rrallë e lidhin mësimin me lëndë të tjera. Më shumë se gjysma e studentëve pranojnë se puna në një mënyrë të re dhe marrja e vendimeve në mënyrë të pavarur pothuajse nuk inkurajohen kurrë nga profesorët ose rrallë ndodh dhe pothuajse kurrë ose rrallë stimulohen për të propozuar aktivitete të reja apo për të planifikuar detyrimet e tyre.

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

Marrëdhëniet mësues-nxënës

6.4.5 Perceptimi i përgjithshëm është se marrëdhëniet mësues-nxënës janë të mira pa probleme të dukshme. Marrëdhëniet formale duken normale pasi pjesa më e madhe e mësuesve pohojnë se nxënësit janë zakonisht të sjellshëm me ta dhe i vlerësojnë opinionet e mësuesve, megjithëse vetëm një pjesë shumë e vogël e numrit të mësuesve deklarojnë se nxënësit janë gjithmonë të sjellshëm apo gjithmonë i vlerësojnë opinionet e mësuesve. Përveç saj, vetëm një pjesë e vogël pohon se nxënësit që hasin vështirësi gjithnjë kërkojnë ndihmë nga mësuesit e tyre. Mësuesit duken të sigurtë në lidhje me rolin e tyre për të motivuar nxënësit më pak të interesuar në mësim, për të rritur besimin e tyre në lidhje me të mësuarin, për të stimuluar iniciativën e nxënësve, për të nxitur kreativitetin dhe të menduarin kritik të tyre. Në kundërshtim, marrëdhëniet studentë-profesorë duken më të ftohta dhe të largëta. Kështu, vetëm pak studentë mendojnë se profesorët janë pothuajse çdo herë të sjellshëm apo profesorët sillen në mënyrë të njëjtë më të gjithë studentët gjatë gjithë kohës. Pjesa më e madhe e tyre deklarojnë se profesorët pothuajse kurrë ose rrallë kujdesen për studentët më të dobët dhe studentët pranojnë se ata rrallë marrin pjesë në marrjen e vendimeve për mënyrat e mësimdhënies.

Vlerësimi i cilësisë

6.4.7 Komunikimi mësues-nxënës dhe informacioni para dhe pas vlerësimit është i dobët. Gjysma e nxënësve deklarojnë se mësuesit kurrë ose rrallë iu japin shpjegime për notën e marrë dhe vetë-vlerësimi i nxënësve dhe vlerësimi i nxënësve për njërin-tjetrin përdoret dhe inkurajohet shumë pak nga mësuesit. Në lidhje me pjesëmarrjen e nxënësve në vlerësimin e procesit të mësimdhënies, rezultatet e anketimit tregojnë se vetëm një në dy mësues janë plotësisht dakord në rëndësinë e kësaj pjesëmarrjeje dhe se studentët duhet të vlerësojnë rregullisht cilësinë e punës së mësuesit të tyre. Cilësia e mësimdhënies vlerësohet ekskluzivisht nga inspektorët e DRA dhe MASH dhe nxënësit zakonisht nuk konsiderohen si të rëndësishëm për të ndikuar në këtë cilësi. Kjo lidhet me metodat tradicionale të mësimdhënies që mbizotërojnë në sistemin e arsimit shqiptar dhe me nivelin kompetencave dhe njohurive të mësuesve në aftësitë e reja mësimdhënëse.

6.5 VEPRIMET E PËRGJITHSHME TË POLITIKAVE LIDHUR ME LTL DHE EL

Hartuesit e politikave

6.5.1 MASH duhet t'i integrojë Kompetencat Bazë në programin e reformës së arsimit kombëtar duke ndërmarrë masa specifike për: (i) Rritjen e vetëdijes dhe të aftësive të ngjashme në marrjen e vendimeve dhe zbatimin e niveleve institucionale; (ii) Përcaktimin e strukturave përgjegjëse institucionale për ecurinë e zbatimit dhe monitorimit; (iii) Realizimin e ndryshimeve të përafërta dhe zbatimin e kuadrit ligjor dhe rregullator; (iv) Krijimin e një strategjie të re për reformën kurrikulare ; dhe (v) Zbatimin e masave specifike në lidhje me zhvillimin e burimit njerëzor dhe motivimin e stafit mësimdhënës

Mësuesit

6.5.2 Aftësitë e mësuesve janë të nevojshme të zhvillohen në një mënyrë sistematike dhe institucionale në lidhje me Kompetencat Bazë dhe veçanërisht Ltl dhe EL me një vëmendje të posaçme në: (i) Formimin e mësuesve para fillimit të punës duke përfshirë njohuri specifike në Universitet lidhur me metodat e reja mësimore dhe mësimdhënëse dhe Kompetencën e Sipërmarrjes (ii) Formimin e mësuesve gjatë punës duke përfshirë module specifike për mësuesit dhe stafin akademik lidhur me Kompetencat e Të Mësuarit për Të Nxënë dhe Të Mësuarit e Sipërmarrjes; (iii) Rolin dhe përgjegjësinë e mësuesit në zhvillimin e aftësive të Ltl dhe EL tek nxënësit; dhe (iv) Marrëdhënien

mësues-nxënës veçanërisht në lidhje me vlerësimin e ndërsjelltë dmth pjesëmarrjen e nxënësve në vlerësimin e procesit të mësimdhënies dhe komunikimit e informacionit përpara dhe pas vlerësimit të nxënësve

Nxënësit dhe studentët

6.5.3 Për zhvillimin e kompetencave LtL dhe EL tek nxënësit dhe studentët duhet të ndërmerren masa specifike në lidhje me (i) Rritjen e vetëdijes së nxënësve dhe studentëve për konceptet e të mësuarit dhe sipërmarrjes nëpërmjet fushatave të përgjithshme ndërgjegjësuese në shkallë kombëtare drejtuar nga MASH dhe Universitetet dhe fushatave të veçanta në ciklin shkollor dhe Universitar nga mësuesit dhe profesorët; (ii) Përgatitjen dhe zbatimin e moduleve udhëzuese për nxënësit dhe studentët në lidhje me kompetencat e LtL dhe EL si pjesë e planit mësimor shkollor; dhe (iii) Nxitjen e Shoqatave të nxënësve dhe studentëve dhe strukturave përfaqësuese (Senatet e shkollave, Parlamenti i të Rinjve, etj) dhe median për të zhvilluar fushata ndërgjegjësuese për rëndësinë e Kompetencave të Të Mësuarit për Të Nxënë dhe Të Mësuarit mbi Sipërmarrjen.

Prindërit dhe shoqëritë tregtare

6.5.4 Për rritjen e rolit, ndikimit dhe kontributit të prindërve dhe sipërmarrjeve private në zhvillimin e Kompetencave të LtL dhe EL janë të nevojshme disa masa: (i) Rritja e ndërgjegjësimit për rëndësinë e LtL dhe EL, në përgjithësi, dhe për rolin dhe kontributin që ata mund të japin në veçanti; (ii) Nxitja e pjesëmarrjes së tyre në procesin e arsimit; dhe (iii) Zhvillimi dhe përhapja e modeleve të suksesshme sipërmarrëse.

ANNEXES

ANEKS 1: INFORMACION I PERGJITHSHEM

Specialitetet	Nxënës		Studentë	
	Nr.	%	Nr.	%
Agrobiznes	31	4.3		
Ndërtim	65	9.1		
Ekonomi	146	20.4		
Elektromekanikë	151	21.1		
Turizëm	321	45.0		
Ekonomi/Biznes			38	28.8
Inxhinjeri			16	12.1
Degë mësuesie			78	59.1
Totali	714	100.0	132	100.0

Kohëzgjatja e shkollës në vite	Nxënës		Studentë	
	Nr.	%	Nr.	%
3	192	26.9		
4	13	1.8	88	66.7
5	509	71.3	44	33.3
Totali	714	100.0	132	100.0

Rrethet	Nxënës		Studentë	
	Nr.	%	Nr.	%
Durrës	131	18.3	26	26.0
Elbasan	160	22.4	22	22.0
Kavajë	60	8.4		
Shkoder	94	13.2	20	20.0
Tirana	269	37.7	32	32.0
Totali	714	100.0	100	100

Gjinia	Nxënës		Studentë	
	Nr.	%	Nr.	%
Femra	135	18.9	102	77.3
Meshkuj	579	81.1	30	22.7
Totali	714	100.0	132	100.0

Pronësia	Nxënës		Studentë	
	Nr.	%	Nr.	%
Private	40	5.6		
Publike	674	94.4	132	100.0
Totali	714	100.0	132	100.0

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

Shpërndarja e nxënësve dhe studentëve sipas profileve dhe gjinisë

Profilet	Nxënës			Studentë		
	Femra %	Meshkuj %	Totali %	Femra %	Meshkuj %	Totali %
Agrobiznes	9.7	90.3	100.0			
Ndërtim	0.0	100.0	100.0			
Ekonomi	47.9	52.1	100.0			
Elektromekanikë	2.6	97.4	100.0			
Turizëm	18.1	81.9	100.0%			
Ekonomi/Biznes				68.4	31.6	100.0
Inxhinjeri				43.8	56.3	100.0
Degë mësuesie				88.5	11.5	100.0
Totali	18.9	81.1	100.0	77.3	22.7	100.0

Shpërndarja e nxënësve dhe studentëve sipas pronësisë së shkollës dhe gjinisë

Pronësia	Nxënës			Studentë		
	Femra %	Meshkuj %	Femra %	Meshkuj %	Femra %	Meshkuj %
Private	5.0	95.0	100.0			
Publike	19.7	80.3	100.0	77.3	22.7	100.0
Totali	18.9	81.1	100.0	77.3	22.7	100.0

Lëndët	Mësues	
	Nr.	%
Të përgjithshme	42	42
Profesionale	58	58
Total	100	100.0%

Vitet e punës	Në total		Si mësues	
	Nr.	%	Nr.	%
1-5 years	11	11.0	24	24.0%
6-20 years	40	40.0	45	45.0%
21-35 years	40	40.0	28	28.0%
35 years	9	9.0	3	3.0%
Totali	100	100.0	100	100.0

Vitet e punës	Pritja matematike	Mediana	Moda	Minimumi	Maximumi
Në total	20.3	20	30	1	44
Si mësues	15.0	11	5	1	39

ANEKS 2: REZULTATET E ANKETIMIT

NXENESIT

I. ÇFARE JU PELQEN TEK VETJA?

Tabela 1

	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Shumë dakord
Më pëlqen të bëj gjëra të ndryshme në mënyra të ndryshme	5.7%	10.4%	48.0%	35.9%
Më pëlqejnë më shumë veprimtaritë ku rregullat janë të përcaktuara	4.2%	9.9%	31.0%	54.9%
Më pëlqen t'i zgjidh problemet në të njëjtën mënyrë që jam mësuar	6.7%	15.3%	34.3%	43.7%
Më pëlqen të konceptoj ide dhe veprimtari të reja	1.5%	3.1%	24.2%	71.1%
Për çdo problem me pelqen te gjej disa zgjidhje, jo vetëm një	6.0%	8.7%	28.0%	57.3%
Më pëlqen ku rregullat nuk janë të diktuar pasi kështu mund te gjej edhe zgjidhje te tjera	15.7%	24.8%	38.7%	20.9%
Për çdo problem ekziston vetëm një zgjidhje që është më e mira	15.5%	12.3%	28.7%	43.4%
Më pëlqen të marr pjesë në veprimtari të ndryshme	0.8%	3.4%	23.9%	71.8%

II. ÇFARE MENDONI JU LIDHUR ME KONCEPTIN E TE MESUARIT?

Tabela 2

TE MESUARIT (vlerësoni 1-6)								Average Score
	1	2	3	4	5	6		
I rëndësishëm	77.3%	15.3%	5.0%	1.0%	0.6%	0.8%	I parëndësishëm	Shumë I rëndësishëm (1.3)
I mërzhitshëm	2.7%	4.3%	9.5%	16.7%	23.6%	43.2%	Interesant	Interesant (4.8)
I dobishëm	65.6%	18.4%	8.1%	2.9%	1.7%	3.2%	I padobishëm	I dobishëm (1.7)
I pakëndshëm	2.7%	4.2%	10.1%	18.1%	25.9%	39.0%	I këndshëm	I këndshëm (4.8)
I vështirë	25.5%	20.9%	22.3%	12.5%	9.8%	9.0%	I lehtë	Përgjithsisht I vështirë (2.9)
I pavlefshëm për jetën e tanishme	6.5%	4.2%	5.2%	7.6%	19.5%	57.1%	I vlefshëm për jetën e tanishme	I vlefshëm për jetën e tanishme (5.0)
I rëndësishëm për të ardhmen time	80.4%	10.0%	3.1%	2.8%	1.0%	2.8%	I parëndësishëm për të ardhmen time	Shumë i rëndësishëm për të ardhmen time (1.4)

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

NXENESIT

Tabela 3

Çfarë përfaqëson të mësuarit për ju?	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Shumë dakord
Nëpërmjet të mësuarit përfitoj shumë ide të reja	1.0%	2.0%	11.6%	85.4%
Nëpërmjet të mësuarit rritet sasia e informacionit	0.6%	1.1%	12.6%	85.7%
Mësoj vetëm për mësimet e shkollës	39.8%	29.2%	24.6%	6.4%
Mësoj edhe për gjëra të tjera jashtë shkolle	4.0%	5.4%	31.5%	59.1%
Koha e shpenzuar për të mësuar është kohë e humbur	80.5%	9.3%	5.3%	4.9%
Ndonjëherë gjërat më duken më të qarta mbasi kam përfunduar së mësuarit	4.8%	9.1%	38.4%	47.8%
Të mësuarit ndërpritet kur përfundon shkolla	60.5%	19.1%	15.3%	5.1%
Ajo çka mësoj është e vlefshme për një jetesë të përditshme më të mirë	1.8%	5.9%	26.9%	65.4%
Të mësuarit më ndihmon të kuptoj më mirë botën që më rrethon	2.0%	5.2%	25.9%	66.9%
Të mësuarit do të japi mundësinë për të gjetur një punë për të cilën jam arsimuar	1.4%	4.6%	24.6%	69.4%
Mësoj për të patur mundësinë për të gjetur një punë më të mirë	1.1%	5.3%	29.0%	64.5%

Tabela 4

KUPTIMI I TË MËSUARIT NË SHQIPËRI	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Shumë dakord
Personat më të suksesshëm në vendin tonë kanë qenë studentë shumë të mirë	9.3%	18.0%	44.8%	27.9%
Që të jesh një person i pasur në Shqipëri është e rëndësishme të jesh shumë i mirë në mësimet	34.5%	27.0%	29.7%	8.9%
Që të kesh sukses profesional është më e rëndësishme të kesh miq dhe lidhje familjare se sa aftësi për të mësuar	37.1%	26.7%	25.6%	10.5%

Tabela 5

KARAKTERISTIKAT E NXËNËSIT DHE TË MËSUARIT NE MËNYRË TË SUKSESSHME	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Shumë dakord
Nxënësi i suksesshëm duhet të dijë si ta administrojë kohën e tij	0.7%	2.4%	22.8%	74.1%
Për një mësim të suksesshëm është më e rëndësishme të bësh pyetjet e duhura sesa thjeshtë të japësh përgjigjet e sakta	3.9%	11.3%	53.2%	31.6%
Unë jam vetë përgjegjës/e për suksesin tim në shkollë	3.0%	6.1%	24.9%	66.1%
Mund të marrësh nota të mira pa ditur si të mësosh	49.2%	25.3%	17.3%	8.2%
Disa nxënës mund të mos jenë të suksesshëm në mësimet pavarësisht se sa përpiqen	4.1%	17.0%	53.0%	25.9%
Mësuesit janë përgjegjës për suksesin e nxënësve të tyre	10.3%	15.1%	42.5%	32.2%
Prindërit kanë një ndikim të madh në suksesin e nxënësve në shkollë	3.7%	9.6%	37.9%	48.8%
Sa më shumë të mësoni aq më i suksesshëm jeni në një lëndë të caktuar	3.2%	6.6%	25.9%	64.2%

NXËNËSIT

III. ÇFARË ESHTË PËR JU MOTIVIMI PËR TË MËSUAR?

Tabela 6

A. Arsyet pse mësoj	Nuk ka lidhje me mua	Për pak nuk ka lidhje me mua	Ka pak lidhje me mua	Ka plotësisht lidhje me mua
...do të doja që të tjerët të mendojnë se unë jam një nxënës/e e mirë	34.7%	13.1%	35.0%	17.1%
...nuk do të doja që prindërit të më kritikonin	22.6%	15.7%	32.3%	29.5%
...sepse është argëtim	44.3%	18.3%	24.8%	12.6%
...do të ndjehesha i/e turpëruar nëse nuk do të mësoja	22.7%	10.9%	30.9%	35.5%
...më pëlqen të kuptoj përmbajtjen	7.5%	7.2%	30.7%	54.6%
...që të jem i/e mirë në profesionin tim	2.0%	3.4%	14.4%	80.2%
...sepse të tjerët e presin këtë gjë nga unë	20.3%	13.9%	36.5%	29.4%
...sepse është kënaqësi	10.1%	13.5%	33.4%	43.0%
...se kështu do të jem i/e aftë në punën time	2.0%	3.3%	19.3%	75.4%
...sepse personalisht për mua të mësuarit është i rëndësishëm	1.7%	4.2%	19.5%	74.6%
...sepse duhet të mësoj	3.3%	8.1%	27.3%	61.4%
...sepse dua të regjistrohem në degën e universitetit që më pëlqej	2.1%	3.1%	13.3%	81.4%
...dua të punësohem në punën më të mirë	2.1%	4.4%	21.7%	71.8%
...dua të jem i/e aftë në punën për të cilën jam arsimuar	1.3%	2.8%	11.3%	84.6%

Tabela 7

B. Kur unë nuk di diçka	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Shumë dakord
...zakonisht heq dorë shpejt	51.4%	23.5%	18.0%	7.1%
...di se ku do ta gjej përgjigjen	5.9%	15.7%	52.3%	26.1%
...di se kush mund të më ndihmojë	5.7%	11.6%	45.2%	37.4%
...jam e gatshme të kërkoj ndihmë nga të tjerë	6.6%	8.6%	26.0%	58.8%

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

Tabela 8

C. Sa e/i pavarur jeni	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Shumë dakord
Kur e di që nuk kam sukses herën e parë, di që do arrij sukses herën e dytë	4.9%	11.9%	51.0%	32.2%
Dekurajohem shpejt	33.0%	29.4%	28.9%	8.7%
Nëse përpiqem aq sa duhet mund të jem e suksesshme në zgjidhjen e çdo problemi	1.4%	4.8%	35.0%	58.8%
Më pëlqen të marr vendime	1.7%	9.0%	38.0%	51.3%
Mund të mësoj gjithmonë diçka nga gabimet e mia	2.0%	3.7%	17.9%	76.4%
Jam përgjegjës/e për sjelljen time personale	1.0%	4.1%	14.8%	80.1%
Mund të zgjidh situata të ndryshme në mënyrë të suksesshme	2.0%	10.0%	51.5%	36.5%
Kur përballem me një problem zakonisht mundem ta zgjidh në mënyra të ndryshme	4.2%	11.8%	48.9%	35.0%
Mund ta gjej mënyrën si ta arrij atë çka dëshiroj	1.1%	7.1%	40.4%	51.4%
Di si të veproj me një situatë të papritur	2.3%	10.9%	47.9%	38.9%
Zakonisht mund t'i kapërcej të gjitha pengesat	6.4%	21.3%	52.1%	20.2%

Tabela 9

D. Përshkruani situatën në të cilën ju mund të jeni gjatë procesit të të mësuarit			
Kur mësoj më pëlqejnë më tepër:		Kur mësoj më pëlqejnë më tepër:	
...detyra (pyetje) zgjidhjet e të cilave i di menjëherë	69.0%	...detyra (pyetje) për zgjidhjen e të cilave duhet të përpiqem	67.3%
detyra zgjidhjet e të cilave nuk jam e sigurtë si mund t'i gjej	31.0%	...detyra (pyetje) të cilat mund t'i zgjidh shumë lehtë	32.7%
Kur mësoj më pëlqejnë më tepër:		Kur mësoj më pëlqejnë më tepër:	
...detyra të cilat janë të ngjashme me ato që jam mësuar	55.9%	Kur më duhet të zgjidh një detyrë të vështirë preferoj të kërkoj ndihmë menjëherë	34.4%
...detyra (pyetje) me të cilat nuk jam marr deri tani	44.1%	Kur më duhet të zgjidh një detyrë të vështirë preferoj ta zgjidh pa kërkuar ndihmë	65.6%

NXËNËSIT

IV. CILAT JANË MËNYRAT (STRATEGJITË) QË PËRDORNI PËR TË MËSUAR?

Tabela 10

A. Metodat e perdorura	kurrë	rrallë	shpesh	gjithnjë
Përpara se të filloj të mësoj mendoj për temën e mësimit	10.3%	31.4%	40.1%	18.2%
Lexoj disa herë përmbajtjen e temës së mësimit	6.2%	27.5%	41.0%	25.4%
Mësoj përkufizimet dhe termat kryesorë	3.1%	11.4%	34.7%	50.7%
Kur mësoj nënvizoj tekstin në fletoren ose në librin tim	7.0%	17.3%	29.6%	46.1%
Përpiqem ta kuptoj përmbajtjen e re duke e lidhur me njohuritë e mëparshme	3.1%	17.8%	45.6%	33.4%

	kurrë	rrallë	shpesh	gjithnjë
Përpiqem të kuptoj si ta përdor një informacion në jetën e përditshme	3.3%	21.6%	45.8%	29.4%
Kur mësoj, përsëris (duke kontrolluar veten) me zë të lartë	21.6%	29.8%	22.5%	26.1%
Kur mësoj e them përmbajtjen me fjalët e mia	5.6%	14.4%	37.4%	42.6%
Kur mësoj marr shënime të bazuara në tekst ose në fletore	6.2%	20.8%	39.0%	34.0%
Kur mësoj, bëj tabela, grafikë, diagramë në lidhje me tekstin	20.0%	40.5%	25.1%	14.4%
Kur mësoj e lexoj tekstin duke e ndarë në pjesët më të rëndësishme	6.3%	22.5%	43.5%	27.7%
Kur lexoj një tekst ndodh që nuk e di se për çfarë bën fjalë i gjithë mësimi	29.6%	50.6%	15.0%	4.8%
Kur kam diçka të paqartë, ndaloj dhe e lexoj tekstin përsëri	3.0%	10.6%	40.5%	45.9%
Kur mësoj përdor burime të ndryshme (libra, revista, televizor, internet...)	17.1%	36.1%	31.2%	15.6%
Përpiqem ta kuptoj përmbajtjen duke e lidhur me punët që bëja gjatë praktikës	6.8%	27.0%	41.4%	24.8%
Kur i realizoj detyrat në praktikë përdor njohuritë e mëparshme nga pjesa e teorisë	2.1%	19.1%	41.1%	37.6%
Kur mësoj të bëj diçka në praktikë fillimisht, duhet të ma tregojë dikush	14.6%	40.2%	27.8%	17.3%
Kur mësoj të bëj diçka në praktikë mjafton të lexoj udhëzimet	5.7%	23.4%	45.5%	25.4%
Kur mësoj të bëj diçka në praktikë përdor përvojë nga jeta e përditshme	7.0%	26.7%	44.4%	22.0%
Aftësitë e mia rriten kur i përsëris detyrat disa herë	5.2%	13.7%	31.1%	49.9%

NXËNËSIT

Tabela 11

B. Sa shpesh i përdorni metodat e mëposhtme gjatë të mësuarit apo praktikës?	kurrë	rrallë	shpesh	gjithmonë
Mundohem të përqendrohem në një përmbajtje interesante	2.4%	12.2%	52.6%	32.8%
I them vetes se profesioni që po arsimohem është interesant, prandaj do të kënaqem me punën time të ardhshme	2.5%	14.4%	33.4%	49.6%
Përpiqem të krijoj lidhje midis përmbajtjes dhe ndonjë gjëje interesante ose diçkaje që unë pëlqej	4.1%	25.4%	51.3%	19.1%
Përpiqem të krijoj një lidhje midis përmbajtjes dhe mësimëve që mësoj dhe punoj në praktikë	2.7%	16.2%	48.7%	32.4%
Bind veten se do të gjej një punë të mirë	4.0%	17.0%	35.1%	43.9%
Përpiqem ta izoloj veten (fik televizorin, telefonin, etj)	27.9%	29.9%	26.2%	15.9%
Përpiqem të mësoj gjatë pjesës së ditës kur mund të përqendrohem më mirë	3.8%	14.7%	37.8%	43.7%
Menjëherë mbas së mësuarit i them vetes se mund të bëj çfarë dua	11.1%	27.6%	33.9%	27.4%

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

	kurër	rrallë	shpesh	gjithmonë
Mendoj se sa mirë do të ndjehem kur të di përmbajtjen	3.7%	17.4%	42.1%	36.7%
I them vetes «Ti mund ta bësh atë»	3.0%	13.5%	37.2%	46.3%
Ja përsëris vetes se të mësuarit është i rëndësishëm pasi do të jetë i vlefshëm në jetë	3.0%	9.1%	31.1%	56.8%
Është e rëndësishme të marrësh nota të mira	4.0%	9.9%	29.1%	57.0%
Nuk dua t'i zhgënjej prindërit	12.5%	6.8%	28.5%	52.2%
Dua të jem profesionist/e në punë	1.3%	4.1%	18.9%	75.6%
Edhe të tjerët po mësojnë	12.9%	27.1%	40.6%	19.4%
I them vetes se është e rëndësishme të mësoj sa më shumë të mundem	2.1%	8.3%	30.9%	58.7%
Duke mësuar do të shkoj në shkollë të lartë	1.6%	6.2%	20.0%	72.2%

Tabela 12

C. Si dhe sa bashkëpunoni ju me të tjerët gjatë procesit të mësuarit apo gjatë praktikës	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Shumë dakord
Shpesh propozoj aktivitete dhe i mbështes të tjerët t'i ndjekin këto aktivitete	7.0%	17.2%	48.4%	27.4%
Shpesh punoj me nxënës të tjerë për detyra apo punë praktike	8.1%	14.8%	41.1%	36.0%
Pëlqej të marr pjesë në aktivitete të propozuara nga të tjerët	3.6%	12.4%	47.0%	37.0%
Kam shokë në klasë të cilëve gjithmonë i kërkoj ndihmë	12.8%	23.4%	35.8%	28.1%
Në aktivitete të përbashkëta ia lë zakonisht iniciativën të tjerëve	19.8%	31.9%	35.2%	13.1%
Kur punoj me të tjerë, bie dakord me to shpejt	6.4%	24.9%	46.1%	22.6%
Zakonisht di të marr vendime kur punoj me dikë ose kur punoj në mënyrë individuale	3.1%	7.5%	41.6%	47.7%
Shpesh zgjidhim bashkërisht probleme që lindin gjatë realizimit të punës praktike	2.6%	10.4%	40.6%	46.4%
Gjatë punës praktike ne mësojmë të punojmë në skuadër dhe të marrim përgjegjësitë tona	2.4%	7.3%	30.1%	60.2%
Rrallë bashkëpunojmë ose punojmë në skuadër gjatë mësimit dhe/apo praktikës	26.8%	28.8%	28.0%	16.3%

NXENESIT

V. SI E PERCEPTONI VLERESIMIN?**Tabela 13**

Sa shpesh ndodh situata e mëposhtme në shkollën tuaj?	kurrë	rallë	shpesh	gjithmonë
Nxënësit mund të mësojnë diçka me vlerë nga provimet me shkrim	5.4%	19.1%	47.0%	28.5%
Nxënësit mund të mësojnë diçka me vlerë nga provimet me gojë	3.4%	19.6%	48.7%	28.3%
Mësuesit i japin shpjegime nxënësve për notën e marrë	13.0%	34.2%	30.1%	22.7%
Mësuesit falenderojnë nxënësit për përparimet në mësim	14.2%	27.0%	32.2%	26.6%
Që të marrin nota të mira nxënësit duhet të tregojnë se me të vërtetë e kanë kuptuar përmbajtjen	2.6%	11.5%	37.1%	48.8%
Mësuesit vendosin notat e duhura	8.0%	24.2%	36.7%	31.2%
Të gjithë nxënësit marrin notat që meritojnë	10.5%	24.3%	38.8%	26.4%
Mësuesit kontrollojnë detyrat e shtëpisë ose punët e tjera të nxënësve	5.9%	21.6%	43.5%	29.0%
E kam të qartë se çfarë duhet të di në mënyrë që të marr një notë të caktuar	1.6%	12.2%	47.0%	39.2%
Komentet e mësuesit për punën time më ndihmojnë të përmirësoj të mësuarit	3.6%	11.5%	39.3%	45.6%
Instruktori i praktikës më jep informacion për atë që duhet të bëj	5.7%	12.4%	39.9%	42.0%
Në teste kërkohet përdorimi i njohurive sipas kërkesave	3.3%	12.4%	48.1%	36.2%
Mësuesit vlerësojnë rrugën e ndjekur për zgjidhjen e problemit	3.6%	16.8%	53.6%	26.0%
Mësuesit inkurajojnë nxënësit të bëjnë një vetëvlerësim të punës së tyre	8.6%	28.8%	42.9%	19.7%
Mësuesit inkurajojnë nxënësit të vlerësojnë punën e shokut të tyre	18.3%	42.0%	28.3%	11.4%
Mësuesit pyesin vetëm gjëra që mësohen përmendësh	26.3%	43.1%	22.1%	8.4%
Mësuesit na japin teste që kërkojnë vetëm përmbajtjen e asaj që na mësohet gjatë orës së mësimi	8.9%	30.6%	41.6%	18.9%
Instruktorët e praktikave na ndihmojnë të përfitojmë aftësitë që do na duhen në prof. tonë të ardhshëm	4.7%	10.7%	32.3%	52.3%

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

NXENESIT

VI. SI E VLERËSONI MËSIMDHËNIEN DHE PRAKTIKËN?

Tabela 14

Vlerësoni se në çfarë mase lidhen situatat e mëposhtëme me ju:	kurrë	rrallë	shpesh	gjithmonë
Mësuesit na tregojnë qartë se çfarë duhet të mbajmë shënim gjatë mësimit	3.0%	11.8%	42.7%	42.5%
Mësuesit na japin udhëzime të qarta për detyrat që duhet të zgjidhim	2.0%	12.4%	42.7%	42.9%
Mësuesit diktojnë të gjitha ato që duhet të dimë	3.8%	19.7%	47.9%	28.5%
Mësuesit gjithmonë i kanë përgjigjet e sakta për pyetjet që bëjmë	3.0%	13.4%	48.2%	35.4%
Mësuesit na ofrojnë mënyra të ndryshme për zgjidhjen e një problemi të caktuar	3.1%	21.9%	48.2%	26.7%
Mësuesit pranojnë përgjigje dhe zgjidhje të ndryshme	6.1%	23.9%	47.3%	22.7%
Mësuesit i japin mbështetjen e tyre nxënësve që punojnë në mënyrë të pavarur	6.0%	21.1%	41.4%	31.6%
Mësuesit na tregojnë në mënyrë saktë ato çka ne duhet të mësojmë dhe të dimë	2.1%	12.5%	45.7%	39.6%
Mësuesit na propozojnë të thellohemi më tepër në përmbajtjen e asaj çfarë mësuam në klasë	2.4%	14.5%	46.2%	36.9%
Mësuesit na inkurajojnë të përdorim libra të ndryshëm shkollor, internetin, të pyesim prindërit, shokët, të përdorim revista	9.1%	23.1%	41.0%	26.8%
Mësuesit na inkurajojnë të punojmë në çifte apo grupe gjatë detyrave	12.5%	37.1%	35.1%	15.3%
Mësuesit na mbështesin të mbajmë shënime gjatë orëve të mësimit	3.0%	10.3%	46.4%	40.3%
Mësuesit na inkurajojnë të zgjidhim probleme të ndryshme	6.7%	19.3%	45.5%	28.6%
Karriget dhe tavolinat në klasë janë në formën e gërmës U apo rrethore	46.8%	19.0%	18.1%	16.2%
Mësuesi gjatë orës së mësimit qëndron përballë klasës duke folur dhe ne duhet ta dëgjojmë	1.8%	7.8%	39.8%	50.5%
Mësuesit i mbështesin të gjithë nxënësit njëjloj	13.0%	24.5%	35.0%	27.5%
Mësuesit punojnë më tepër me nxënësit e mirë	11.4%	28.0%	42.2%	18.5%
Mësuesit përdorin mjete mësimore si projektor, kompjuter, video	42.8%	27.8%	20.7%	8.8%
Mësuesit i japin kohë të mjaftueshme nxënësve për të bërë pyetje	7.1%	30.5%	48.9%	13.5%
Mësuesit e lidhin përmbajtjen e lëndës së tyre me atë të lëndëve të tjera	18.6%	43.1%	29.7%	8.5%
Mësuesit i përgëzojnë nxënësit që shprehin idetë e tyre	4.0%	21.4%	48.4%	26.1%
Mësuesit na inkurajojnë t'ia paraqesim punën tonë të tjerëve	10.7%	35.9%	37.7%	15.7%
Mësuesit japin shembuj nga jeta e përditshme	5.1%	26.2%	47.9%	20.8%

	kurrë	rrallë	shpesh	gjithmonë
Mësuesit na propozojnë mënyra si ta mësojmë përmbajtjen	7.3%	28.0%	43.9%	20.7%
Mësuesit na mbështesin që ne të bëjmë një vetvlerësim për mënyrën e zgjidhjes së një problemi	8.7%	29.7%	46.0%	15.6%
Mësuesit na mundësojnë të bëjmë pyetje specifike edhe mbas orës së mësimi/praktikës	12.9%	36.2%	35.5%	15.3%
Gjithmonë marr ndihmë nga mësuesja nëse ia kërkoj këtë	2.7%	18.7%	37.6%	40.9%
Kur mësuesja më vlerëson, di saktë se çfarë unë mundem të bëj dhe si mund ta përmirësoj atë	3.0%	14.8%	50.7%	31.5%
Mësuesit na mbështesin të mendojmë diçka të re dhe të punojmë në një mënyrë të re	5.1%	27.1%	45.7%	22.1%
Mësuesit na mbështesin që ne t'i marrim vendimet në mënyrë të pavarur	10.2%	25.0%	41.8%	23.0%

NXENËSIT

VII. SI E SHIKONI JU PROFESIONIN TUAJ TË ARDHSHËM?

Tabela 15

Si do të donit të ishte puna juaj e ardhëshme	Shumë i rëndësishëm	I rëndësishëm	Më pak i rëndësishëm	Aspak i rëndësishëm
Profesion ku nuk më duhet të marr shumë vendime	14.5%	30.3%	34.5%	20.7%
Profesion i sigurtë, pa rreziqe	36.5%	35.6%	19.7%	8.2%
Profesion pa shumë ndryshime	14.6%	40.5%	33.9%	11.0%
Profesion të cilin ta filloj vetë dhe në mënyrë të pavarur	31.7%	31.0%	24.4%	12.8%
Profesion në të cilin vazhdimisht do të mësoj diçka të re	42.9%	37.2%	12.7%	7.3%
Profesion në të cilin do të më ofrohen shumë mundësira të reja	49.1%	32.5%	13.1%	5.2%
Punë e cila nuk është larg nga shtëpia	20.4%	26.8%	29.1%	23.6%
Profesion në të cilin do të jem unë ajo që merr vendime	27.9%	39.4%	24.2%	8.5%
Profesion në të cilin do të fitoj shumë para	45.1%	35.7%	11.5%	7.6%

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

Tabela 16: Vlerësimi mesatar sipas profileve të studimit (Shkalla 1=shumë e rëndësishme deri në 4= aspak e rëndësishme)

Si do të donit të ishte puna juaj e ardhëshme	Bujqësi	Ndërtim	Ekonomi	Elektrike	Turizëm	Totali
Profesion i sigurtë, pa rreziqe	2.2	2.3	2.0	2.1	1.9	2.0
Profesion në të cilin do të më ofrohen shumë mundësira të reja	2.0	1.9	1.6	1.8	1.7	1.7
Profesion në të cilin do të fitoj shumë para	2.2	1.9	1.7	1.7	1.8	1.8

Shënim: Pyetjet e tjera kanë vlerësim mesatar pothuaj të njëjtë për të gjitha profilet, për këtë arsye nuk janë paraqitur në tabelë

VIII. SIPERMARRJA

Tabela 17

A. Gjate arsimimit tuaj keni patur mundësi:	Kurrë	Disa herë	Shpesh	Shumë shpesh
të bisedoni me sipërmarrës	29.0%	42.8%	20.7%	7.5%
të vizitoni kompani të suksesshme	29.7%	36.3%	23.9%	10.1%
të mësoni më tepër sesi funksion një biznes i caktuar	11.7%	30.4%	42.7%	15.2%
të lexoni rreth veprimtarive tregtare	9.7%	30.3%	41.7%	18.3%
të kërkoni mundësi punësimi për profesionin tuaj	18.8%	32.4%	36.4%	12.4%
të dini kujt t'i drejtoheni për ndihmë nëse keni ndonjë ide biznesi	19.0%	32.8%	33.0%	15.2%
të punoni për zhvillimin e ideve për një biznes	32.0%	33.1%	23.1%	11.7%
...të dini se çfarë ju nevojitet për zhvillimin dhe suksesin e një biznesi	38.8%	31.6%	19.5%	10.2%

NXËNËSIT

Tabela 18

B1. Rrethoni vetëm një përgjigje për çdo pyetje
<p>Produktiviteti është:</p> <ol style="list-style-type: none"> Të fitoni më shumë para Të prodhoni një numër të caktuar produktesh në një kohë të caktuar Të arrini qëllimin me çfarëdo çmimi <p>Ne paguajmë taksa në mënyrë që:</p> <ol style="list-style-type: none"> Zyrtarët shtetërorë të kenë një punë Kerkesat për mallra publike të plotësohen Pensionistët të bëjnë një jetë më të mirë <p>Nga burimet e mëposhtëme, burimi më i kufizuar është:</p> <ol style="list-style-type: none"> Ari Energjia Solare Ajri Koha Uji

Ditën e Shën Valentinit çmimet e luleve rriten kryesisht sepse:							
1. Kështu vendosin shitësit e luleve							
2. Ambjentalistët luftojnë kundër shkatërrimit të luleve							
3. Ka më pak lule në dimër							
4. Ka kërkesë në rritje							
5. Kushtojnë më lirë se argjendaritë							
B1: Vlerësimi për të 4 pyetjet sëbashku (10 = të gjitha korrekt; 2 = të gjitha gabim)							
Nëngrupet	Notat						
	Përgjigjet gjithsej (=100%)	Nota mesatare	2	4	6	8	10
Bujqësi	30	5.2	20.0%	33.3%	23.3%	13.3%	10.0%
Ndërtim	61	5.1	18.0%	42.6%	16.4%	13.1%	9.8%
Ekonomi	145	6.9	6.2%	17.2%	22.1%	35.9%	18.6%
Elektrike	149	5.0	27.5%	25.5%	22.8%	18.8%	5.4%
Turizëm	316	5.8	11.1%	23.7%	36.1%	22.5%	6.6%
Durres	128	5.7	12.5%	27.3%	31.3%	18.8%	10.2%
Elbasan	159	4.6	30.2%	32.1%	19.5%	12.6%	5.7%
Kavaje	59	7.0		15.3%	33.9%	35.6%	15.3%
Shkoder	93	6.5	10.8%	17.2%	22.6%	34.4%	15.1%
Tirane	262	5.9	10.7%	24.0%	32.4%	25.2%	7.6%
Femra	134	6.9	4.5%	17.2%	26.9%	33.6%	17.9%
Meshkuj	567	5.5	16.9%	26.6%	28.4%	20.8%	7.2%
Shkolla private	39	6.1	10.3%	17.9%	38.5%	25.6%	7.7%
Shkolla publike	662	5.7	14.8%	25.2%	27.5%	23.1%	9.4%
Totali	701	5.8	14.6%	24.8%	28.1%	23.3%	9.3%

Tabela 19

B2. Rendisni disa hapa që nevojiten për krijimin e një biznesi									
-									
-									
-									
B2: Vlerësimi për hapat që nevojiten për krijimin e një biznesi (10 = të gjitha korrekt; 4 = të gjitha gabim)									
Nëngrupet	Notat								
	Përgjigjet gjithsej (=100%)	Nota mesatare	4	5	6	7	8	9	10
Bujqësi	20	5.2	30.0%	25.0%	45.0%				
Ndërtim	37	5.2	18.9%	45.9%	32.4%	2.7%			
Ekonomi	127	5.5	11.0%	41.7%	32.3%	11.8%	3.1%		
Elektrike	111	5.2	25.2%	42.3%	23.4%	8.1%			0.9%
Turizëm	247	5.2	26.7%	35.2%	27.1%	10.9%			
Durres	101	5.1	35.6%	32.7%	17.8%	12.9%			1.0%
Elbasan	121	5.1	23.1%	49.6%	24.0%	3.3%			
Kavaje	48	5.4	14.6%	37.5%	39.6%	8.3%			
Shkoder	76	5.3	27.6%	31.6%	23.7%	13.2%	3.9%		
Tirane	196	5.4	14.8%	37.8%	36.2%	10.7%	0.5%		

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

Nëngrupet	Notat								
	Përgjigjet gjithsej (=100%)	Nota mesatare	4	5	6	7	8	9	10
Femra	113	5.5	12.4%	38.1%	36.3%	11.5%	1.8%		
Meshkuj	429	5.2	24.9%	38.7%	26.6%	9.1%	0.5%		0.2%
Shkolla private	24	5.3	29.2%	29.2%	25.0%	16.7%			
Shkolla publike	518	5.3	22.0%	39.0%	28.8%	9.3%	0.8%		0.2%
Totali	542	5.3	22.3%	38.6%	28.6%	9.6%	0.7%		0.2%

Tabela 20

B3. Për llogaritjen e çmimit të bukës duhet të merren parasysh kostot e mëposhtme									
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B3: Nota për "... kostot që duhen marrë parasysh në llogaritjen e çmimit të bukësosts to take into ."									
(10 = përgjigje plotësisht korrekte; 4 = përgjigje plotësisht e gabuar)									
Nëngrupet	Notat								
	Përgjigjet gjithsej (=100%)	Nota mesatare	4	5	6	7	8	9	10
Bujqësi	17	4.8	29.4%	64.7%	5.9%				
Ndërtim	30	6.0	10.0%	16.7%	46.7%	16.7%	6.7%	3.3%	
Ekonomi	121	5.6	26.4%	24.8%	21.5%	21.5%	5.8%		
Elektrike	101	5.1	40.6%	22.8%	20.8%	13.9%	1.0%	1.0%	
Turizëm	216	5.9	15.7%	22.7%	26.4%	24.1%	11.1%		
Durres	92	5.9	28.3%	9.8%	25.0%	22.8%	13.0%	1.1%	
Elbasan	100	5.0	41.0%	30.0%	17.0%	9.0%	3.0%		
Kavaje	45	5.4	26.7%	31.1%	24.4%	11.1%	6.7%		
Shkoder	70	5.9	18.6%	20.0%	18.6%	41.4%	1.4%		
Tirane	178	5.8	12.9%	28.7%	30.9%	18.5%	8.4%	0.6%	
Femra	108	5.8	19.4%	18.5%	31.5%	21.3%	9.3%		
Meshkuj	377	5.6	24.9%	26.0%	22.5%	19.6%	6.4%	0.5%	
Shkolla private	25	5.2	20.0%	44.0%	32.0%	4.0%			
Shkolla publike	460	5.7	23.9%	23.3%	24.1%	20.9%	7.4%	0.4%	
Totali	485	5.6	23.7%	24.3%	24.5%	20.0%	7.0%	0.4%	

Tabela 21

1. Ardi hapi në një qytet të vogël në veri të shqipërisë një fabrikë për prodhimin e mobiljeve. Cilat nga fjalitë e mëposhtme përshkruajnë rolin e Ardit në fabrikë në komunitetin e qytetit?									
1. Fabrika e Ardit fillimisht do të furnizojë me mobilje banorët e qytetit (fillimisht do të jenë banorët e qytetit ata që do të kenë mobilje nga fabrika)									
2. Ardi do të punësojë mjaft njerëz nga ky qytet									
3. Taksat që do të paguajë Ardi janë të ardhurat e vetme të qytetit									
2. Përpara se të fillojnë një biznes të ri sipërmarrësit duhet të bëjnë një plan tregtar. Qëllimi i planit tregtar është ...									
1. ... t'i ndihmojë ato të bëhen drejtues									
2. ... t'i dërgojë ato në shkollën që kanë mbaruar dhe t'i tregojë atyre se çfarë kanë mësuar									
3. ... të bindin veten se fillimi i këtij biznesi është një ide e mirë dhe i jep mundësinë për rritje fondesh									
3. Përse konsumatorët nuk kanë gjithçka që duan?:									
1. Burimet e tyre janë të kufizuara									
2. Bankat Qëndrore nuk japin mjaft para për njerëzit në mënyrë që të blejnë çfarë duan									
3. Prodhuesit nuk kanë efektivitet									
4. Tregtimi është i rëndësishëm për kompaninë. Ne mund të përshruajmë atë si:									
1. Promovimi i produktit (spote televizivë, postera, reklama në gazeta, etj)									
2. Furnizimi me produktin për blerësit brenda dhe jashtë vendit									
3. Aktivitete ku zbulojmë nevojat dhe dëshirat e konsumatorit dhe më pas mundohemi t'i plotësojmë ato me efikasitet									
B4: Nota për "... Sa njohuri keni për ekonominë dhe sipërmarrjen?" (10 = të gjitha përgjigjet korrekt; 4 = të gjitha pyetjet e gabuara)									
Nëngrupet	Notat								
	Përgjigjet gjithsej (=100%)	Nota mesatare	4	5	6	7	8	9	10
Bujqësi	29	7.2	3.4%	3.4%	13.8%	44.8%	20.7%	13.8%	
Ndërtim	46	7.3	2.2%	17.4%	4.3%	26.1%	30.4%	17.4%	2.2%
Ekonomi	142	7.8	2.8%	6.3%	9.2%	16.9%	28.9%	26.1%	9.9%
Elektrike	131	6.9	10.7%	12.2%	22.1%	15.3%	17.6%	17.6%	4.6%
Turizëm	299	7.6	3.0%	8.4%	15.1%	19.4%	20.1%	22.4%	11.7%
Durres	120	7.7	7.5%	4.2%	10.8%	18.3%	21.7%	21.7%	15.8%
Elbasan	145	6.7	8.3%	15.2%	23.4%	20.0%	17.2%	13.1%	2.8%
Kavaje	56	8.0		3.6%	10.7%	16.1%	25.0%	41.1%	3.6%
Shkoder	85	8.0		2.4%	12.9%	14.1%	31.8%	28.2%	10.6%
Tirane	241	7.4							
Femra	131	8.0	1.5%	1.5%	14.5%	18.3%	22.1%	29.0%	13.0%
Meshkuj	516	7.3	5.2%	11.0%	14.3%	20.0%	22.3%	19.6%	7.6%
Shkolla private	36	7.2	11.1%	11.1%	16.7%	16.7%	8.3%	22.2%	13.9%
Shkolla publike	611	7.5	4.1%	9.0%	14.2%	19.8%	23.1%	21.4%	8.3%
Totali	647	7.5	4.5%	9.1%	14.4%	19.6%	22.3%	21.5%	8.7%

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

MËSUESIT

I. ÇFARE JU PELQEN TEK VETJA?

Tabela 22

Lutemi vlerësoni se në ç'masë jeni dakort me thëniet e mëposhtëme:	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Plotësisht dakord
Më pëlqen t'i bëj gjërat në mënyrë të re e të ndryshme	1.0%	2.0%	32.0%	65.0%
Pëlqej më shumë ato aktivitete në të cilat rregullat janë të përcaktuara qartë	6.0%	6.0%	23.0%	65.0%
Preferoj t'i zgjidh problemet në të njëjtën mënyrë të zakonshme	19.0%	25.0%	40.0%	16.0%
Më pëlqen të mendoj ide e aktivitete të reja		3.0%	11.0%	86.0%
Për çdo problem është më mirë të kërkoj për disa zgjidhje e jo vetem një	2.0%	2.0%	17.0%	79.0%
Pëlqej aktivitetet në të cilat nuk ka rregulla të përcaktuara qartë, por për të cilat më duhet të mendoj vetë	19.0%	17.0%	38.0%	26.0%
Mendoj që për çdo problem ekziston një zgjidhje e vetme më e mirë	15.0%	13.0%	47.0%	25.0%
Më pëlqen të marr pjesë në aktivitete të ndryshme		3.0%	22.0%	75.0%

II. ÇFARE MENDONI JU LIDHUR ME KONCEPTIN E TE NXENIT?

Tabela 23

A.	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Plotësisht dakord
Gjithmonë të nxëniet kërkon te investosh disa perpjekje te caktuara		4.0%	28.0%	68.0%
Pa përmendur personat më të moshuar nga të cilët mësoj, rezultati i të nxëniet është që gjithmonë fakti që mësoj ide të reja	3.0%	2.0%	42.0%	53.0%
Përfitimi më i madh i të nxëniet është marrja e informacionit	3.0%	8.0%	42.0%	47.0%
Të nxëniet do të thotë të mbash mend	13.0%	29.0%	39.0%	19.0%
Nëpërmjet nxënies njeriu bëhet i kompletuar	2.0%	7.0%	27.0%	64.0%
Të nxëniet na përforcon ato që dimë tashmë	4.0%	18.0%	37.0%	41.0%
Më shumë mësohet në edukimin formal	35.0%	30.0%	28.0%	7.0%
Investimi ne te mesuarin disa here i jep rezultatet me pas	2.0%	8.0%	44.0%	46.0%
Të nxëniet shërben kryesisht për të rritur informacionin që marrim	1.0%	8.0%	37.0%	54.0%
Njeriu duhet të mësojë gjatë gjithë jetës			4.0%	96.0%
Të mesuarit është aktivitet i jetës së përditshme		1.0%	16.0%	83.0%

Tabela 24

B.	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Plotësisht dakord
Në Shqipëri të nxëniet vlerësohet shumë	4.0%	26.0%	58.0%	12.0%
Që një njeri të pasurohet në Shqipëri është e rëndësishme që ai të ketë qenë i suksesshëm në shkollë	38.0%	36.0%	22.0%	4.0%
Shumica e personave të suksesshëm në vendin tonë kanë qenë nxënës të mirë	19.0%	34.0%	38.0%	9.0%
Në shoqërinë tonë nënkuptohet qartë që ia vlen të studjohet	4.0%	30.0%	36.0%	30.0%
Për të patur sukses profesional në Shqipëri është e rëndësishme të kesh gjëra të tjera (lidhjet personale, familja...) pavarësisht nga rezultatet e shkollës	2.0%	11.0%	40.0%	47.0%
Statusi i mësuesit në Shqipëri varet shumë nga rëndësia që shteti i jep arsimit	1.0%	4.0%	15.0%	80.0%

MËSUESIT

Tabela 25

C.	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Plotësisht dakord
Nxënësi i suksesshëm duhet të dijë të shfrytëzojë kohën e vet			10.0%	90.0%
Për të patur mësim të suksesshëm është më e dobishme të bësh pyetjet e duhura se sa të japësh përgjigjet e sakta	5.0%	10.0%	46.0%	39.0%
Nxënësit janë përgjegjës kryesorë për suksesin e tyre në shkollë	6.0%	17.0%	53.0%	24.0%
Për të patur sukses në të mësuar është e rëndësishme që nxënësit të marrin udhëzimet e nevojshme		5.0%	34.0%	61.0%
Nxënësit mund të marrin vlerësime të mira dhe të mos dinë se si mësohet	31.0%	22.0%	36.0%	11.0%
Disa nxënës nuk mundin të kenë sukses në shkollë pavarësisht se sa përpiqen	3.0%	23.0%	55.0%	19.0%
Mësuesit janë përgjegjës kryesorë për suksesin e nxënësve të tyre	9.0%	31.0%	47.0%	13.0%
Familja ka ndikim të madh në mbarëvajtjen e nxënësve në shkollë	1.0%	1.0%	22.0%	76.0%
Nxënësit e suksesshëm gjithnjë mësojnë në mënyrë sistematike		1.0%	13.0%	86.0%
Njohuri të ndryshme duhen mësuar në mënyra të ndryshme	1.0%	2.0%	29.0%	68.0%
Sa më shumë kohë i dedikohet të mësuarit, aq më i suksesshëm është nxënësi	3.0%	8.0%	34.0%	55.0%
Që të jetë i suksesshëm, nxënësi duhet të jetë i ndërgjegjësuar për përgjegjësitë e tij			10.0%	90.0%
Që të jetë i suksesshëm, nxënësi duhet të jetë i ndërgjegjësuar për pamjaftueshmërinë e dijeve të tij	5.0%	3.0%	27.0%	65.0%

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

III. CILAT JANE ARESYET E TE MESUARIT TE NXENESVE TUAJ?

Tabela 26

Nxënësit mësojnë...	Nuk ka aspak lidhje me nxënësit e mi	Përgjithësisht nuk ka lidhje me nxënësit e mi	As lidhet e as nuk lidhet me nxënësit e mi	Përgjithësisht lidhet me nxënësit e mi	Lidhet plotësisht me nxënësit e mi
... kryesisht se është detyrë	6.0%	7.0%	12.0%	55.0%	20.0%
... sepse kështu do të punësohen		4.0%	11.0%	48.0%	37.0%
... sepse për ta të mësuarit është argëtim	38.0%	22.0%	23.0%	14.0%	3.0%
... sepse këtë presin të tjerët nga ta	7.0%	14.0%	18.0%	46.0%	15.0%
... sepse për ta të mësuarit është shumë i rëndësishëm	12.0%	12.0%	15.0%	39.0%	22.0%
... që të kenë shance në profesionin për të cilin po shkollohen	1.0%		11.0%	41.0%	47.0%
... që të regjistrohen në fakultetin që dëshërojnë	13.0%	6.0%	10.0%	39.0%	32.0%
... sepse prindërit do t'i përgëzojnë nëse arrijnë sukses	4.0%	7.0%	14.0%	49.0%	26.0%
... sepse dëshërojnë të gjejnë vende pune të paguara mirë	4.0%	5.0%	6.0%	38.0%	47.0%
... sepse dëshërojnë të marrin shprehitë praktike për profesionin për të cilin arsimohen	4.0%		5.0%	43.0%	48.0%
... sepse duan të zënë vende pune që vlerësohen në shoqëri	6.0%	5.0%	11.0%	43.0%	35.0%

MESUESIT

IV. MAREDHENIET MESUES-NXENES

Tabela 27

A.	kurrë	rrallë	shpesh	gjithmonë
Nxënësit sillen me respekt përpara mësuesve të tyre		10.0%	78.0%	12.0%
Nxënësit e vlerësojnë mendimin e mësuesit		11.0%	64.0%	25.0%
Nxënësit i përgjigjen punës së mësuesit me mungesë disiplinë	14.0%	68.0%	17.0%	1.0%
Nxënësit që kanë problem me të mësuarit kërkojnë ndihmë nga mësuesi	5.0%	49.0%	40.0%	6.0%
Nxënësit kërkojnë të këshillohen se si të jenë të suksesshëm në të mësuar	12.0%	47.0%	37.0%	4.0%
Nxënësit kërkojnë nga mësuesi që ai t'ju tregojë se si mësohen njohuritë që janë dhënë	6.0%	50.0%	36.0%	8.0%
Nxënësit e mirë ndihmojnë nxënësit e dobët në mësim	9.0%	67.0%	23.0%	1.0%

Tabela 28

B. Vleresoni sa mund te zgjidhni vështirësitë e mëposhtëme:	aspak	shumë pak	neutral	mjaft	shumë
Të terhiqni nxënësin «më të vështirë»		19.0%	20.0%	55.0%	6.0%
Të motivoni nxënësin që tregon interesimin më të pakët për mësimin	3.0%	9.0%	15.0%	51.0%	22.0%
Të influenconi ne rritjen e besimit tek nxenesit lidhur me te mesuarin		3.0%	9.0%	47.0%	41.0%
Të mësoni nxënësit të vlerësojnë të mësuarin		3.0%	8.0%	44.0%	45.0%
Të ndihmoni nxënësin për të menduar në mënyrë kritike	1.0%	8.0%	10.0%	48.0%	33.0%
Të nxisni krijimtarinë e nxënësit		4.0%	11.0%	49.0%	36.0%
Të masni suksesin në shkollë të nxënësve që nuk janë mirë në mësim	1.0%	9.0%	32.0%	46.0%	12.0%
Të nxisni iniciativën tek nxënësit tuaj		1.0%	7.0%	49.0%	43.0%
Të mësoni nxënësit tuaj të mbajnë përgjegjësi për sjelljen e tyre			1.0%	43.0%	56.0%
Të mësoni nxënësit që të mësojnë sistematikisht		4.0%	4.0%	42.0%	50.0%
Të mësoni nxënësit të përpiqen për detyrën që ju duket e vështirë		5.0%	14.0%	51.0%	30.0%
Të ndihmoni nxënësin në mësim nëqoftëse nuk ka mbeshtetje në shtëpi		6.0%	6.0%	47.0%	41.0%

Tabela 29

C. Sa jeni dakord me shprehjet e mëposhtëme:	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Plotësisht dakord
Në mësim duhen përdorur shembuj detyrash apo problemesh për të cilat ka vetëm një zgjidhje	23.2%	22.2%	45.5%	9.1%
Në mësim, gjithnjë kur është e mundur, përdorim shembuj nga profesioni për të cilin shkollohen nxënësit		2.0%	15.2%	82.8%
Mësimi duhet te behet ne perputhje me kerkesat dhe interesin për të cilin shkollohet nxënësi	1.0%		21.2%	77.8%
Shpesh nxënësit vendosin për atë se si të mësojnë në shkollë dhe japin nje kontribut te rëndesishem ne cilësinë e mësimdhënies	6.1%	21.2%	55.6%	17.2%
E rëndësishme është që nxënësit të marrin pjese ne vleresimin e procesit të mesimdhënies	6.1%	10.2%	36.7%	46.9%
Për të patur mësim cilësor është shumë e rëndësishme që nxënësit të mësojnë atë që kuptojnë më mirë duke transferuar sa me shume te jete e mundur permbajtje	2.0%	13.1%	53.5%	31.3%
Nxënësit duhet të vlerësojnë rregullisht cilësinë e punës së mësuesve të tyre	8.1%	6.1%	34.3%	51.5%
Disiplina e rregulli janë kyçi i mësimdhënies së suksesshme		6.1%	15.2%	78.8%
Kur nxënësit e kuptojnë me vështirësi përmbajtjen, duhet t'i mbeshtesim qe ta mbajne mend ne menyre sa me te thjeshte	1.0%	2.0%	17.2%	79.8%

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Plotësisht dakord
Cilësia e mësimdhënies varet më shumë nga lidhjet e mira me nxënësit, se sa nga sasia e transferuar e dijeve	11.1%	20.2%	44.4%	24.2%
Detyra kryesore e mësuesit është të nxisë të menduarit logjik dhe krijimtarinë tek nxënësit		2.0%	8.1%	89.9%
Disa nxënës, pavarësisht se sa përpiqen, nuk mund të dalin mirë në mësim	3.0%	18.2%	48.5%	30.3%

Tabela 30

D. Vlerësoni se sa mendoni ju që secili nga aktivitetet e mëposhtme i përgjigjet shumicës së nxënësve tuaj:	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Plotësisht dakord
Nxënësit duan që mësuesi t'ju thotë qartë se ç'duhet të bëjnë gjatë orës së mësimit		3.0%	35.4%	61.6%
Nxënësit duan të marrin ato dije për të cilat mund të tregojnë që kanë kuptuar se çfarë kanë mësuar	2.0%	8.1%	46.5%	43.4%
Nxënësit duan që mësuesit t'ju tregojnë me saktësi se çfarë duhet të mësojnë		6.1%	26.3%	67.7%
Nxënësit pëlqejnë kur mësuesit nuk ju kërkojnë të mësojnë gjë tjetër përveç asaj që shpjegohet në klasë	16.2%	13.1%	50.5%	20.2%
Nxënësit pëlqejnë kur mësuesit i pyesin vetëm për ato gjëra të cilat ata i kanë mësuar përmendësh	25.3%	21.2%	42.4%	11.1%
Nxënësit duan të marrin dije që kërkojnë vetëm ato që mësohen në klasë	19.2%	21.2%	51.5%	8.1%
Nxënësit duan që mësuesi të zgjidhë së bashku me ta ndonjë detyrë	1.0%	4.0%	50.5%	44.4%
Kur mësohet ndonjë gjë praktike, nxënësit duan që kjo t'u tregohet e para	1.0%	3.0%	39.4%	56.6%

MËSUESIT

V. VLERESIMI I PROCESIT TE TE NXENIT TEK NXENESIT SIPAS METODAVE NE PERDORIM

Tabela 31

A. Sa shpesh përdoret?	kurrë	rrallë	shpesh	gjithmonë
Njohja e nxënësit me lëndë të ndryshme teknike	2.1%	8.2%	53.6%	36.1%
Komentet mbi zgjidhjen e detyrave, duke ju shpjeguar nxënësve se cila përgjigje ishte e saktë dhe cila e pasaktë		5.2%	32.0%	62.9%
Udhëzimi i nxenesve per menyren e mbajtjes se shenimeve	1.0%	9.3%	44.3%	45.4%
Lidhja e ideve të reja me ato që nxënësit i njohin aktualisht		9.3%	35.1%	55.7%
Përdorimi i shembujve nga jeta e përditshme përpara se të prezantohet mësimi i ri	1.0%	15.6%	46.9%	36.5%

	kurrë	rrallë	shpesh	gjithmonë
Lidhja e njohurive të reja me eksperiencën e nxënësit nga praktika profesionale/mësimi praktik	1.0%	10.4%	40.6%	47.9%
Lidhja e njohurive të reja me njohuritë e marra në lëndë të tjera		14.6%	56.3%	29.2%
T'ju tregohet që ekzistojnë shumë mënyra të ndryshme për zgjidhjen e problemit të dhënë		9.4%	62.5%	28.1%
Dhënia e informacionit nxënësve nisur nga rezultatet e testimeve të mepareshme		17.7%	47.9%	34.4%
Bashkëpunimi me nxënësit për të peraktuar qellimet e mesimit të nje lende të caktuar	8.3%	24.0%	49.0%	18.8%
Ju tregohet qartë nxënësve se çfarë pritet prej tyre nga lenda e caktuar		4.2%	40.6%	55.2%
Mësimdhënia në bashkëpunim me nxënësit	1.0%	7.3%	43.8%	47.9%
Puna në grupe të vogla	3.1%	20.8%	49.0%	27.1%
Bisedë me nxënësit përpara se të shpejgohet mësimi i ri	1.0%	29.2%	41.7%	28.1%
T'u kërkohet nxënësve të vlerësojnë vetë punën e kryer	4.2%	28.1%	53.1%	14.6%
Vlerësimi me detaje i çdo nxënësi	1.0%	22.9%	42.7%	33.3%
Falenderimi i nxënësit që ka arritur sukses në mësim		5.2%	49.0%	45.8%
Vlerësimi i drejtë i nxënësve		4.2%	26.0%	69.8%
Bashkëpunimi me mësuesit e tjerë për të përcaktuar qellimet e mesimit	3.1%	15.6%	58.3%	22.9%
Klasifikimi i mënyrës së punës sipas nivelit përkatës për nxënës me personalitete të ndryshme	6.3%	16.7%	52.1%	25.0%
T'a bëni nxënësin që të vetë-vlerësojë punën e tij		16.7%	54.2%	29.2%

MESUESIT

Tabela 32

B. Sa e rëndësishme është për përmirësimin e mesimit?	E parëndësishme	Disi jo të rëndësishme	Disi të rëndësishme	Shumë të rëndësishme
Njohja e nxënësit me lëndë të ndryshme teknike	1.0%	3.1%	28.9%	67.0%
Komentet mbi zgjidhjen e detyrave, duke ju shpjeguar nxënësve se cila përgjigje ishte e saktë dhe cila e pasaktë			18.6%	81.4%
Udhëzimi i nxënësve për mënyrën e mbajtjes së shënimeve		7.2%	32.0%	60.8%
Lidhja e ideve të reja me ato që nxënësit i njohin aktualisht		4.1%	23.7%	72.2%
Përdorimi i shembujve nga jeta e përditshme përpara se të prezantohet mësimi i ri	1.0%	5.2%	33.3%	60.4%
Lidhja e njohurive të reja me eksperiencën e nxënësit nga praktika profesionale/mësimi praktik	1.0%	2.1%	14.6%	82.3%

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

	E parëndësishme	Disi jo të rëndësishme	Disi të rëndësishme	Shumë të rëndësishme
Lidhja e njohurive të reja me njohuritë e marra në lëndë të tjera		3.1%	33.3%	63.5%
T'ju tregohet që ekzistojnë shumë mënyra të ndryshme për zgjidhjen e problemit të dhënë		1.0%	47.9%	51.0%
Dhënia e informacionit nxënësve nisur nga rezultatet e testimeve të mepareshme	1.0%	11.5%	37.5%	50.0%
Bashkëpunimi me nxënësit për të peraktuar qellimet e mesimit të një lende të caktuar	1.0%	16.7%	43.8%	38.5%
Ju tregohet qartë nxënësve se çfarë pritet prej tyre nga lenda e caktuar		5.2%	27.1%	67.7%
Mësimdhënia në bashkëpunim me nxënësit		2.1%	26.0%	71.9%
Puna në grupe të vogla	1.0%	9.4%	32.3%	57.3%
Bisedë me nxënësit përpara se të shpejgohet mësimi i ri	1.0%	15.6%	44.8%	38.5%
T'u kërkohet nxënësve të vlerësojnë vetë punën e kryer		10.4%	40.6%	49.0%
Vlerësimi me detaje i çdo nxënësi		9.4%	27.1%	63.5%
Falenderimi i nxënësit që ka arritur sukses në mësim		1.0%	28.1%	70.8%
Vlerësimi i drejtë i nxënësve			6.3%	93.8%
Bashkëpunimi me mësuesit e tjerë për të përcaktuar qellimet e mesimit		4.2%	44.8%	51.0%
Klasifikimi i mënyrës së punës sipas nivelit përkatës për nxënës me personalitete të ndryshme	1.0%	8.3%	41.7%	49.0%
T'a bëni nxënësin që të vetëvlerësojë punën e tij		1.0%	33.3%	65.6%

MESUESIT

Tabela 33

Nota mesatare për A. dhe B. 1= kurrë; e parëndësishme 2= rrallë; disi e parëndësishme 3= shpesh; disi e rëndësishme 4= gjithmonë; shumë e rëndësishme	A. Sa shpesh është përdorur?	B. Sa e rëndësishme është të përmirësohet të mësuarit?
Njohja e nxënësit me lëndë të ndryshme teknike	3.2	3.6
Komentet mbi zgjidhjen e detyrave, duke ju shpjeguar nxënësve se cila përgjigje ishte e saktë dhe cila e pasaktë	3.6	3.8
Udhëzimi i nxënësve për mënyrën e mbajtjes së shenimeve	3.3	3.5
Lidhja e ideve të reja me ato që nxënësit i njohin aktualisht	3.5	3.7
Përdorimi i shembujve nga jeta e përditshme përpara se të prezantohet mësimi i ri	3.2	3.5
Lidhja e njohurive të reja me eksperiencën e nxënësit nga praktika profesionale/mësimi praktik	3.4	3.8

	A. Sa shpesh është përdorur?	B. Sa e rëndësishme është të përmirësohet të mësuarit?
Lidhja e njohurive të reja me njohuritë e marra në lëndë të tjera	3.1	3.6
T'ju tregohet që ekzistojnë shumë mënyra të ndryshme për zgjidhjen e problemit të dhënë	3.2	3.5
Dhënia e informacionit nxënësve nisur nga rezultatet e testimeve të mëparshme	3.2	3.4
Bashkëpunimi me nxënësit për të peraktuar qellimet e mesimit të një lende të caktuar	2.8	3.2
Ju tregohet qartë nxënësve se çfarë pritet prej tyre nga lenda e caktuar	3.5	3.6
Mësimdhënia në bashkëpunim me nxënësit	3.4	3.7
Puna në grupe të vogla	3.0	3.5
Bisedë me nxënësit përpara se të shpejgohet mësimi i ri	3.0	3.2
T'u kërkohet nxënësve të vlerësojnë vetë punën e kryer	2.8	3.4
Vlerësimi me detaje i çdo nxënësi	3.1	3.5
Falenderimi i nxënësit që ka arritur sukses në mësim	3.4	3.7
Vlerësimi i drejtë i nxënësve	3.7	3.9
Bashkëpunimi me mësuesit e tjerë për të përcaktuar qellimet e mesimit	3.0	3.5
Klasifikimi i mënyrës së punës sipas nivelit përkatës për nxënësit me personalitete të ndryshme	3.0	3.4
T'a bëni nxënësin që të vetëvlerësojë punën e tij	3.1	3.6

VI. ARSIMI INFORMAL

Tabela 34

A janë thënie të mëposhtme të vërteta:	Po	Jo
Mësuesit zhvillojnë rregullisht kurse private	14.7%	85.3%
Mësuesit zhvillojnë kurse private jo gjithë kohën	43.2%	56.8%
Kurset private e ndihmojnë nxënësin të kuptojë njohuritë e marra në shkollë	66.3%	33.7%
Kurset private i përgatisin nxënësit për shkollim të mëtejshëm	68.4%	31.6%
Mësuesit privatë i mësojnë nxënësve si të mësojnë në mënyrë të pavarur	47.4%	52.6%
Kurset private janë të detyrueshme për të përvetësuar njohuritë	15.8%	84.2%
Kurset private janë në modë	80.0%	20.0%
Nxënësit marrin mësim privat për lëndët për të cilat kanë interes të veçantë (gjuhë të huaja, arte, kompjuter...)	82.1%	17.9%
Suksesi i sistemit arsimor sot varet në një masë të madhe nga kurset private	29.5%	70.5%

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

MËSUESIT

VII. SHPREHITE DHE AFTËSITE E NXENESVE NE PERFUNDIM TE ARSIMIMIT PROFESIONAL

Tabela 35

A.	Pothuajse askush	Pak	Rreth gjysmës	Pjesa më e madhe	Pothuajse të gjithë
Nxënësit kanë problem në përsëritjen e të gjithë mësimit		19.8%	30.2%	43.8%	6.3%
Nxënësit janë në gjendje të dallojnë informacionin e rëndësishëm në të gjithë përmbajtjen e mësimit	1.0%	24.0%	32.3%	31.3%	11.5%
Nxënësit mund t'ju përgjigjen pyetjeve me fjalët e tyre	1.0%	25.0%	30.2%	38.5%	5.2%
Nxënësit mund të vlerësojnë mirë se në ç'masë kuptojnë ato që mësojnë		34.4%	22.9%	34.4%	8.3%
Nxënësit mund të vlerësojnë mirë potencialin e tyre për të mësuar	1.0%	34.4%	22.9%	33.3%	8.3%
Nxënësit e dinë si të ruajnë njohuritë ne shenime të cilat t'i përdorin më vonë për mësimin e tyre	6.3%	39.6%	21.9%	21.9%	10.4%
Nxënësit e dinë nga praktika sa kohë ju nevojitet për të mësuar	2.1%	24.0%	29.2%	32.3%	12.5%
Nxënësit mund të vetëmotivohen për të mësuar kur ndeshen me një problem	4.2%	43.8%	17.7%	31.3%	3.1%
Nxënësit janë në gjendje të përqëndrohen shumë gjatë kur mësojnë	4.2%	38.5%	32.3%	20.8%	4.2%
Nxënësit e kanë problem të përqëndrohen në orën e mësimit	2.1%	42.7%	34.4%	17.7%	3.1%
Gjatë procesit të të mësuarit nxënësit nuk dinë mjaft mirë të përdorin shembujt apo libra shkollorë	3.1%	42.7%	39.6%	12.5%	2.1%
Nxënësit realisht mundën të vlerësojnë cilësinë e shenimeve	1.0%	38.5%	19.8%	35.4%	5.2%

Tabela 36

B.	Pothuajse askush	Pak	Rreth gjysmës	Pjesa më e madhe	Pothuajse të gjithë
Jane te motivuar te arrijne qellime te caktuara		34.4%	30.2%	30.2%	5.2%
Janë të aftë të zgjidhin problemet në mënyrë krijuese	4.2%	42.7%	35.4%	15.6%	2.1%
Komunikojnë me efikasitet	2.1%	36.5%	33.3%	24.0%	4.2%
Janë të hapur për ndryshim dhe eksperiencat e reja	2.1%	31.3%	31.3%	32.3%	3.1%

	Pothuajse askush	Pak	Rreth gjysmës	Pjesa më e madhe	Pothuajse të gjithë
I caktojnë në mënyrë efektive qëllimet që duhet të arrijnë	8.3%	45.8%	22.9%	18.8%	4.2%
Marrin vendime në mënyrë të pavarur	7.3%	44.8%	19.8%	22.9%	5.2%
Janë të gatshëm për të bashkëpunuar me bashkëmoshataret e tyre	2.1%	25.0%	33.3%	26.0%	13.5%
Jane të gatshëm për të marrë iniciativë	3.1%	41.7%	26.0%	18.8%	10.4%
Janë të pavarur në punë	7.3%	35.4%	28.1%	25.0%	4.2%
Marrin përgjegjësinë për sjelljen e shfaqur prej tyre	4.2%	34.4%	25.0%	30.2%	6.3%
Ndjejnë që janë kompetentë dhe efikasë	7.3%	33.3%	27.1%	29.2%	3.1%
Janë të gatshëm të punojnë në grup	4.2%	15.6%	26.0%	36.5%	17.7%

MESUESIT

VIII. MENAXHIMI DHE DREJTIMI I SHKOLLËS DHE MARRËDHËNIET E DREJTORIT ME MËSUESIT

Tabela 37

A.	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Plotësisht dakord
Në shkollën tonë drejtori vlerëson dhe përdor idetë e mësuesve		3.2%	30.5%	66.3%
Drejtori i inkurajon mësuesit të kenë iniciativë dhe sugjerime		6.3%	25.3%	68.4%
Drejtori kërkon bashkëpunim midis mësuesve		3.2%	22.1%	74.7%
Mësuesit mundën që gjithnjë t'i drejtohen drejtorit	3.2%	7.4%	40.0%	49.5%
Drejtori kërkon dhe përpiqet të mundësojë perkryerje profesionale të mësuesve	1.1%	3.2%	18.9%	76.8%
Drejtori përpiqet të sigurojë bazën e nevojshme për punë (ambientin e mësuesve dhe vendin për realizimin e mësimit praktik, etj.)		5.3%	23.2%	71.6%
Në shkollën tonë mësuesit mund të ndikojnë për vendimet e drejtorit.	1.1%	6.3%	60.0%	32.6%
Në shkollën tonë mësuesit bashkëpunojnë në projektet dhe aktivitetet e përbashkëta	1.1%	6.3%	30.5%	62.1%
Mësuesit përpiqen të zgjidhin së bashku problemet e shkollës	1.1%	7.4%	36.8%	54.7%
Në shkollën tonë mësuesit mundën të mbeshteten për ndihmë tek kolegët e tyre		8.4%	30.5%	61.1%
Mësuesit në shkollën tonë janë të hapur të dëgjojnë komentet e punës së tyre	2.1%	5.3%	37.9%	54.7%
Mësuesit kuptojnë me kënaqësi eksperiencën e ide të reja	1.1%	2.1%	20.0%	76.8%

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

Tabela 38

B.	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Plotësisht dakord
Në shkollën tonë mësuesit inkurajohen të prezantojnë metoda të reja mësimdhënieje		8.1%	24.4%	67.4%
Në shkollën tonë nga mësuesi pritet që të mësojë vazhdimisht dhe të sjellë të reja në punën e tij		2.3%	29.1%	68.6%
Në shkollën tonë prezantohen mënyra e qasje të ndryshme pune		8.1%	40.7%	51.2%
Në shkollën tonë ndryshimi pritet mirë	2.3%	4.7%	30.2%	62.8%

MESUESIT

IX. SIPERMARRJA PERMES PRAKTIKAVE DHE VEPRIMTARIVE EKSTRA KURIKULARE

Tabela 39

Në shkollën tonë	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Plotësisht dakord
...tek nxënësit vlerësohet shumë dhe kërkohet punë e pavarur		11.6%	50.0%	38.4%
...në mësim kërkohet punë e nxënësve në grup	1.2%	7.0%	55.8%	36.0%
...organizohen aktivitete jashtëshkollore në të cilat nxënësit planifikojnë në mënyrë të pavarur dhe përgatisin programin dhe mënyrën e punës	11.6%	8.1%	38.4%	41.9%
...organizohen aktivitete të ndryshme në të cilat nxënësit mund të shfaqin veten dhe krijimtarinë e tyre	10.5%	9.3%	31.4%	48.8%
...nxënësit kërkojnë të planifikojnë me kujdes dhe në detaje aktivitetin e tyre	9.3%	12.8%	43.0%	34.9%
...organizohen aktivitete në të cilat nxënësit ndihmojnë të zgjidhin në mënyrë të pavarur detyra e probleme të vështira	11.6%	22.1%	45.3%	20.9%
...organizohen aktivitete në të cilat nxënësit ndihmojnë ata që kanë nevojë për ndihmë	12.8%	20.9%	41.9%	24.4%
...organizohen aktivitete në të cilat nxënësit mund të bashkëpunojnë me komunitetin lokal	15.1%	22.1%	41.9%	20.9%
...nxënësit e kanë të mundur realizimin e praktikës në kompani të suksesshme	7.0%	16.3%	37.2%	39.5%
... nxënësit e kanë të mundur realizimin e praktikës tek sipërmarrësit e suksesshëm	10.5%	15.1%	41.9%	32.6%
...nxënësit i ndihmon njohja e punëve të ndryshme në fushën e interesit të tyre	2.3%	9.3%	38.4%	50.0%
...me nxënësit bisedohet për mundësinë e punësimit të tyre të ardhshëm	1.2%	8.1%	33.7%	57.0%
...me nxënësit bisedohet për mundësinë e edukimit të tyre të mëtejshëm (zgjidhja e fakultetit etj)	3.5%	7.0%	33.7%	55.8%

	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Plotësisht dakord
...nxënësve ju ofrohen mundësi për punë të pavarur në marrjen e vendimeve që lidhen me zgjidhjen e situatave e problemeve të ndryshme	5.8%	14.0%	47.7%	32.6%
...nxënësit kërkojnë të marrin përgjegjësi për veprimet e tyre	5.8%	18.6%	50.0%	25.6%
...nxënësit kane dijeni themelore per sipermarrjen	7.0%	16.3%	59.3%	17.4%
...nxënësit njohin parimet kryesore mbi bazën e të cilave funksionon shteti e ekonomia	3.5%	17.4%	60.5%	18.6%

X. SHKOLLAT PROFESIONALE DHE ZHVILLIMI PROFESIONAL I STAFIT

Tabela 40

Vlerësoni cilësinë që ju ofron sistemi arsimor për përmbajtje të re dhe metodave të reja të punës	Keq	Jo mjaftueshëm	Mjaftueshëm	Mirë
Disponueshmeria e materialeve shkollore	12.8%	25.6%	33.7%	27.9%
Informacion i vazhdueshëm mbi novacionet dhe ndryshimet në sistem	8.1%	31.4%	32.6%	27.9%
Mundësia e formimit profesional te arsimtareve ne perputhje me nevojat	3.5%	18.6%	33.7%	44.2%
Kualifikimi i mesuesve te arsimit profesional (akreditimi)	3.5%	24.4%	26.7%	45.3%
Mjete financiare	20.9%	31.4%	29.1%	18.6%
Kuadri ligjor për funksionimin e shkollave	4.7%	23.3%	32.6%	39.5%
Pavarësia e shkollës	7.0%	23.3%	40.7%	29.1%
Bashkëpunimi i shkollës me MASH	3.5%	14.0%	36.0%	46.5%
Bashkëpunimi i shkollës me institutet e trainimit	5.8%	20.9%	26.7%	46.5%

STUDENTET

I. ÇFARE MENDONI JU LIDHUR ME KONCEPTIN E TE MESUARIT

Tabela 41

TË MËSUARIT ESHTË ... (Shkalla 1-6)								Nota mesatare
	1	2	3	4	5	6		
I rëndësishëm	73.5%	21.2%	3.8%		1.5%		I parëndësishëm	Shumë i rëndësishëm (1.3)
I mërzitshëm	1.5%	4.5%	9.1%	21.2%	24.2%	39.4%	Interesant	Interesant (4.8)
I dobishëm	64.4%	26.5%	4.5%	1.5%	3.0%		I padobishëm	I dobishëm (1.5)

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

	1	2	3	4	5	6		Nota mesatare
I pakëndshëm	0.8%	3.8%	7.6%	29.5%	32.6%	25.8%	I këndshëm	I këndshëm (4.7)
I vështirë	26.5%	31.1%	28.8%	7.6%	5.3%	0.8%	I lehtë	I vështirë (2.4)
I pavlefshëm për jetën e tanishme	1.5%	6.1%	4.5%	11.4%	23.5%	53.0%	I vlefshëm për jetën e tanishme	I vlefshëm për jetën e tanishme (5.1)
I parëndësishëm për të ardhmen time	72.0%	17.4%	3.8%	0.8%	0.8%	5.3%	I rëndësishëm për të ardhmen time	I rëndësishëm për të ardhmen time (1.6)

II. ÇFARE KUPTIMI KA TE MESUARIT PER JU?

Tabela 42

Lutemi shprehuni se në çmasë ju jeni dakord me thëniet e mëposhtëme	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Shumë dakord
Të mësuarit kërkon investim energjish mendore	0.8%	0.8%	19.7%	78.8%
Qëllimi kryesor i të mësuarit është përvetësimi i dijeve		4.5%	33.3%	62.1%
Përkushtimi gjatë të mësuarit është kusht i domosdoshëm për t'u formuar si personalitet i plotë	3.0%	13.6%	38.6%	44.7%
Pjesën dërmuese të të mësuarit e arrijmë gjatë arsimimit në shkollë	0.8%	20.5%	43.9%	34.8%
Të mësuarit ndërpritet kur përfundon shkolla	84.1%	11.4%	3.8%	0.8%
Koha që i kushtohet mësimit është kohë e humbur	90.2%	2.3%	4.5%	3.0%
Ndonjëherë munda i bërë për të mësuar e merr më vonë kuptimin e vet		8.3%	53.0%	38.6%
Njeriu meson gjatë tërë jetës së tij	1.5%		5.3%	93.2%
Ato që mësojmë na ndihmojnë për t'u orientuar më lehtë në jetën e përditshme	1.5%	11.4%	44.7%	42.4%
Të mësuarit na ndihmon ta kuptojmë më mirë botën që na rrethon	0.8%	7.6%	42.4%	49.2%
Nocioni më i afërt i të mësuarit është të mbajturit mend	15.2%	25.8%	42.4%	16.7%

STUDENTET

III. VLERESONI SA KANE LIDHJE ME JU ARESYET E MEPOSHTEME PER TE MESUAR:

Tabela 43

Pse mësoni ju? ...	Nuk ka lidhje me mua	Për pak nuk ka lidhje me mua	Ka pak lidhje me mua	Ka plotësisht lidhje me mua
Për shkak të notave	22.7%	11.4%	46.2%	19.7%
Sepse dua të mësoj diçka të re	2.3%	2.3%	15.2%	80.3%
Për shkak të të tjerëve	76.5%	11.4%	9.8%	2.3%
Që të mos më bezdisin prindërit	76.5%	9.8%	12.1%	1.5%
Sepse mësimi është zbatimje	25.0%	22.7%	40.9%	11.4%
Sepse ndiej kënaqësi duke mësuar	6.1%	13.6%	33.3%	47.0%
Sepse e kam të domosdoshme	3.0%	5.3%	25.8%	65.9%
Sepse për të gjetur punë të mirë duhet të jem student i mirë	4.5%	7.6%	23.5%	64.4%

Tabela 44

Lexoni dhe vlerësoni	Aspak dakord	Disi jo dakord	Disi dakord	Shumë dakord
Pjesa dërmuese e njerëzve publikë në Shqipëri kanë qenë studentë të mirë	18.2%	25.0%	47.0%	9.8%
Për tu bërë i pasur Shqipëri është e nevojshme të jesh student i mirë	48.5%	22.7%	25.0%	3.8%
Në Shqipëri studentët e kanë plotësisht të qartë se ia vlen të mësohet	15.2%	37.9%	39.4%	7.6%
Roli i arsimit në Shqipëri do të përmirësohet shpejt	9.1%	18.9%	51.5%	20.5%
Statusi që kanë profesorët në Shqipëri reflekton rëndësinë që i jep arsimit për qeverinë	9.8%	18.2%	53.8%	18.2%

IV. CILI ESHTË MOTIVIMI PËR TË MËSUAR PËR JU?

Tabela 45

Sa i përdorni ju metodat e mëposhtme të të mësuarit?	kurrë	rrallë	shpesh	gjithnjë
Përpiqem të përqëndrohem në atë që për mua është interesante	2.3%	13.6%	56.8%	27.3%
Mendoj se të mësuarit më intereson për punën për të cilën po arsimohem		6.8%	43.2%	50.0%
Kur mësoj përpiqem ta lidh mësimin me diçka interesante për mua	5.3%	35.6%	34.8%	24.2%
Mësoj për të gjetur një vend të mirë pune	3.8%	15.9%	37.1%	43.2%
Kur mësoj përpiqem të izolohehem (mbyll televizorin, mbyll telefonin etj.)	8.3%	28.8%	32.6%	30.3%
Përpiqem të mësoj në kohën kur mendoj se mund të jem më shumë e përqëndruar	2.3%	6.1%	44.7%	47.0%

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

	kuurrë	rrallë	shpesh	gjithnjë
Mendoj se menjëherë pasi të mbaroj mësimin do të merrem me atë që dua		25.8%	50.8%	23.5%
Mendoj për atë se sa mirë do të ndihem kur ta përvetësoj mësimin	0.8%	19.7%	43.2%	36.4%
I them vetes që "ti mund ta bësh këtë"	3.0%	5.3%	36.4%	55.3%
Mendoj me vete se mësimi është i rëndësishëm dhe se do të më hyjë në punë gjatë jetës		9.8%	40.9%	49.2%
Kujtoj se sa e rëndësishme është për mua diploma	0.8%	16.7%	42.4%	40.2%
Kujtoj se nuk dua të dëshpëroj prindët	7.6%	30.3%	36.4%	25.8%
Kujtoj se kështu është më lehtë të punësohem	3.8%	15.9%	46.2%	34.1%

STUDENTET

V. CILAT JANË MËNYRAT (STRATEGJITË) QË PËRDORNI PËR TË MËSUAR?

Tabela 46

Sa i përdorni mënyrat e mëposhtëme të të mësuarit?	kuurrë	rrallë	shpesh	gjithnjë
Para se të ulem për të mësuar, mendoj për atë që duhet të mësoj	2.3%	10.6%	47.7%	39.4%
E kaloj materialin shumë shpesh deri sa e mësoj	4.5%	28.0%	40.9%	26.5%
Përkufizimet dhe nocionet kryesore i mësoj përmendësh	11.4%	40.9%	28.0%	19.7%
Kur mësoj, nënvizoj tekstin	3.0%	8.3%	27.3%	61.4%
Përpiqem ta kuptoj materialin e ri duke e lidhur me nocione të cilat i di	0.8%	8.3%	56.1%	34.8%
Përpiqem të kuptoj se si ato që mësoj do ti përdor në jetën e përditshme	1.5%	22.7%	53.8%	22.0%
Kur mësoj, lexoj me zë	32.6%	39.4%	10.6%	17.4%
Kur mësoj e përsëris materialin me fjalët e mia	9.1%	17.4%	49.2%	24.2%
Kur mësoj, mbaj shënime në libër ose në fletore	5.3%	9.8%	37.9%	47.0%
Kur mësoj, vizatoj tabela, grafikë ose skema duke u bazuar në tekstin që kam përpara	9.1%	38.6%	32.6%	19.7%
Kur mësoj, i dalloj më parë cilat janë pjesët më kryesore	0.8%	12.1%	49.2%	37.9%
Më ka ndodhur ta lexoj tekstin, ndërkaq të mos e kuptoj se për çfarë bëhet fjalë	8.3%	51.5%	37.1%	3.0%
Kur diçka nuk e kam të qartë e rilexoj atë pjesë të materialit	0.8%	3.0%	41.7%	54.5%
Kur mësoj shfrytëzoj burime të ndryshme (libra, revista, TV, internet...)	5.3%	37.1%	43.9%	13.6%

VI. SI E VLERËSONI MËSIMDHËNIEN DHE PRAKTIKËN?

Tabela 47

Në fakultet profesoret	Thuajse asnjëherë	Rrallë	Shpesh	Thuajse çdoherë
...na japin instruksione të qarta për detyrat që duhet të kryejmë	6.1%	28.8%	56.1%	9.1%
...na e diktojnë atë që duhet ta mësojmë	6.8%	31.1%	50.8%	11.4%
...çdoherë përgjigjen saktë	1.5%	18.2%	58.3%	22.0%
...pranojnë zgjidhje ose përgjigje të ndryshme	7.6%	42.4%	37.9%	12.1%
...na nxisin për punë të pavarur (duke zgjidhur detyra të ndryshme, projekte, punë praktike...)	9.1%	25.8%	48.5%	16.7%
...na tregojnë saktë çfarë duhet të mësojmë	8.3%	35.6%	48.5%	7.6%
...na nxisin të përdorim libra të ndryshëm, revista, internet etj	11.4%	24.2%	46.2%	18.2%
...na nxisin të punojmë në grupe ose punë ekipore	20.5%	42.4%	34.1%	3.0%
...përdorin mjete të ndryshme mësimore: pojektor, kompjuter, video etj....	35.6%	34.1%	21.2%	9.1%
...lënë hapësirë të mjaftueshme për të bërë pyetje	4.5%	28.8%	49.2%	17.4%
...e integrojnë përmbajtjen mësimore të lëndës me përmbajtjen e lëndëve të tjera	12.1%	59.1%	24.2%	4.5%
...i lëvdojnë studentët që shfaqin mendimet e veta	13.6%	47.0%	35.6%	3.8%
...na japin shembuj nga jeta e përditshme	4.5%	34.1%	53.0%	8.3%
...na ndihmojnë ta mësojmë materialin	22.7%	38.6%	35.6%	3.0%
...na inkurajojnë të krijojmë diçka të re, të japim ide të reja, të punojmë në një mënyrë të re	18.9%	40.2%	34.8%	6.1%
...na nxisin të marrim vendime në mënyrë të pavarur	15.9%	44.7%	33.3%	6.1%
...na nxisin të propozojmë aktivitete	46.2%	47.0%	3.0%	3.8%
...na nxisin t'i planifikojmë detyrimet tona	22.0%	40.9%	32.6%	4.5%
...na nxisin të marrim përgjegjësi për sjelljen tonë	11.4%	23.5%	53.0%	12.1%
...na nxisin të mendojmë për atë çka do të punojmë	9.8%	29.5%	43.9%	16.7%

STUDENTET

Tabela 48

Kur filloj ndonjë aktivitet në fakultet ose jashtë fakultetit...	Aspak dakord	Kryesisht jo dakord	Kryesisht dakord	Shumë dakord
...vlerësoj mirë sa kohë do të më duhet për aktivitetin	3.0%	8.3%	38.6%	50.0%
...mendoj që duhet të mbaroj deri në fund atë që kam filluar	0.8%	1.5%	24.2%	73.5%
...zakonisht mendoj se cili është qëllimi i aktivitetit	1.5%	5.3%	29.5%	63.6%
...planifikoj se si do të punoj	1.5%	3.0%	23.5%	72.0%

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

VII. SI E VLERËSONI MAREDHENIEN ME PROFESORET?

Tabela 49

Sa shpesh ndodh që?	Thuajse asnjëherë	rrallë	Shpesh	Thuajse çdoherë
Profesorët sillen ndaj studentëve me respekt	3.1%	28.2%	61.1%	7.6%
Profesorët kujdesen që studentët më të dobët ta përvetsojnë materialin	51.1%	38.9%	8.4%	1.5%
Profesorët kujdesen që ta mësojmë materialin	20.6%	44.3%	30.5%	4.6%
Profesorët i çmojnë mendimet e studentëve	9.9%	45.0%	42.0%	3.1%
Studentët që kanë nevojë për ndihmë për të kuptuar lëndën, mund të mbështeten në ndihmën e profesorëve	8.4%	39.7%	43.5%	8.4%
Studentët marrin pjesë në marrjen e vendimeve për menyrën e mësimdhënies	41.2%	45.8%	9.9%	3.1%
Profesorët na mësojnë si të jemi efektivë në të mësuar	22.9%	51.1%	23.7%	2.3%
Gjatë shpjegimit profesorët e lidhin materialin që mësojmë me shembuj nga jeta e përditshme	7.6%	43.5%	40.5%	8.4%
Profesorët na udhëzojnë si ta mësojmë mësimin e ri	30.5%	48.9%	19.1%	1.5%
Gjatë shpjegimit profesorët e lidhin mësimin e ri me ato që kemi mësuar më parë	4.6%	18.3%	66.4%	10.7%
Profesorët sillen njëloj me të gjithë studentët	19.8%	37.4%	32.8%	9.9%
Profesorët na nxisin të pyesim kur diçka nuk e kemi të qartë	6.9%	19.1%	52.7%	21.4%
Profesorët na aftësojnë ta dallojmë në material atë që është pak e rëndësishme prej asaj më shumë të rëndësishme	10.7%	42.0%	39.7%	7.6%
Profesorët na paralajmërojnë se një problem mund të zgjidhet në shumë mënyra	8.4%	27.5%	55.0%	9.2%
Profesorët na tregojnë si ta vetë vlerësojmë punën tonë	23.7%	39.7%	31.3%	5.3%

Tabela 50

Zgjidhni tre perfitimet që keni marrë gjatë arsimit tuaj:	Totali	Femra	Meshkuj
Marrjen e diplomës, çertifikatës apo kualifikimit	59.5%	61.4%	53.3%
Mundësi më të mëdha për tu punësuar	56.5%	56.4%	56.7%
Njohja me njerëz të rinj	43.5%	40.6%	53.3%
Aftësi për të bërë më mirë punën time	43.5%	45.5%	36.7%
Nuk kam menduar për përfitime ende, sepse ende skam mbaruar	27.5%	27.7%	26.7%
Një orientim më të mirë në jetën time të përditshme	26.7%	27.7%	23.3%
Kënaqësi personale	26.0%	26.7%	23.3%
Më shumë mundësi për të ndërruar vendin e punës, ose të filloj një biznes timin	9.9%	6.9%	20.0%
Mendoj se nuk kam përfitime më të mëdha prej kësaj	3.8%	5.0%	
Kënaqësi për kohën e lirë	3.1%	2.0%	6.7%

STUDENTET

Tabela 51

Zgjidhni tre avantazhe që rrjedhin nga arsimimi juaj	Ekonomiks	Inxhinieri	Mësuesi
Marrjen e diplomës, çertifikatës apo kualifikimit	44.7%	62.5%	66.2%
Mundësi më të mëdha për tu punësuar	55.3%	50.0%	58.4%
Njohja me njerëz të rinj	47.4%	56.3%	39.0%
Aftësi për të bërë më mirë punën time	44.7%	31.3%	45.5%
Nuk kam menduar për përfitime ende, sepse ende skam mbaruar	28.9%	43.8%	23.4%
Një orientim më të mirë në jetën time të përditshme	26.3%	25.0%	27.3%
Kënaqësi personale	23.7%	12.5%	29.9%
Më shumë mundësi për të ndërruar vendin e punës, ose të filloj një biznes timin	18.4%	12.5%	5.2%
Mendoj se nuk kam përfitime më të mëdha prej kësaj	5.3%		3.9%
Kënaqësi për kohën e lirë	5.3%	6.3%	1.3%

VIII. SI E SHIKONI JU VENDIN TUAJ TË PUNËS NË TË ARDHSHËM?

Tabela 52

	shumë e rëndësishme	e rëndësishme	më pak e rëndësishme	aspak rëndësishme
Vend pune ku rregullat janë të qarta dhe ku nuk duhet të marr shumë vendime	9.2%	45.0%	35.9%	9.9%
Vend pune ku nuk ka shumë ndryshime	8.4%	33.6%	40.5%	17.6%
Vend pune të cilin ta filloj vetë dhe në mënyrë të pavarur	26.0%	43.5%	24.4%	6.1%
Vend pune të sigurtë dhe pa rrezik	56.5%	30.5%	9.2%	3.8%
Vend pune ku vazhdimisht mund të mësoj diçka të re	55.0%	37.4%	4.6%	3.1%
Vend pune ku do të më ofrohen shumë mundësi të reja	65.6%	30.5%	1.5%	2.3%
Vend pune që të jetë praën shtëpisë	7.6%	25.2%	47.3%	19.8%
Vend pune ku nuk do të kem epror, do të marrë vetë vendime dhe do të mbaj përgjegjësi për mosp suksesin eventual	6.9%	28.2%	48.1%	16.8%
Vend pune ku do të fitoj shumë para	32.8%	52.7%	11.5%	3.1%
Vend pune ku do të vendos vetë se sa do të fitoj	22.9%	34.4%	34.4%	8.4%

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

STUDENTET

IX. SIPERMARRJA

Tabela 53

A. Keni patur ndonjëherë mundësi?	asnjëherë	ndonjëherë	shpesh	shumë shpesh
...të bisedosh me ndonjë sipërmarrës i cili zotëron një firmë private	17.6%	35.9%	29.8%	16.8%
...të njihesh me nënryrën e punësimit në ndonjë ndërmarrje	21.4%	49.6%	19.8%	9.2%
...të vizitosh një ndërmarrje të suksesshme	38.2%	42.7%	9.9%	9.2%
...të njihesh se si funksionon një ndërmarrje	30.5%	46.6%	17.6%	5.3%
...të njihesh se si krijohet ndërmarrja	42.0%	38.9%	13.7%	5.3%
...të njihesh se si me përpjekje vetiake të mund të fitosh para	14.5%	31.3%	39.7%	14.5%
... të informohesh për mundësi punësimi për shkak të profesionit që ke zgjedhur	7.6%	32.8%	42.0%	17.6%
...të kërkosh punë sipas profesionit që ke	25.2%	25.2%	29.8%	19.8%
...të informohesh se prej cilit mund të kërkosh ndihmë nëse ke ndonjë ide për punë	25.2%	29.8%	34.4%	10.7%
...të punosh për zhvillimin e ideve për punësim	32.1%	36.6%	19.8%	11.5%
...të njoftohesh se çfarë duhet të bësh për të ndërtuar një ndërmarrje të suksesshme?	49.6%	32.1%	14.5%	3.8%

Tabela 54

B. Për secilin pohim rretho numrin përkatës	shumë e rëndësishme	e rëndësishme	më pak e rëndësishme	aspak e rëndësishme
Sipërmarrësi duhet të ketë aftësi të shikojë më larg se të tjerët	72.1%	26.4%	1.6%	
Sipërmarrësi është i përgatitur të marrë rrezikun për aktivitetin që bën në çdo kohë	54.3%	38.8%	7.0%	
Sipërmarrësi duhet t'i kuptojë problemet si sfida për suksese të reja në biznes	46.5%	45.0%	7.8%	0.8%
Sipërmarrësi është person i cili është i orientuar drejt rezultateve, sukseseve dhe arritjeve e jo nga mënyra si të arrihet	17.8%	42.6%	28.7%	10.9%
Sipërmarrësi është individ energjik dhe i motivuar	42.6%	43.4%	14.0%	
Sipërmarrësi ka rolin dhe cilësitë e liderit	33.3%	51.2%	13.2%	2.3%
Sipërmarrësi është i gatshëm për inovacione të reja	41.9%	50.4%	7.0%	0.8%

	shumë e rëndësishme	e rëndësishme	më pak e rëndësishme	aspak e rëndësishme
Sipërmarrësi zotëron vullnet për të punuar shumë dhe me ngulm	48.8%	40.3%	7.8%	3.1%
Sipërmarrësi i vërtetë nuk i le pa mbaruar punët asnjëherë	48.1%	34.1%	16.3%	1.6%
Sipërmarrësi është organizator i mirë	49.6%	41.9%	6.2%	2.3%

STUDENTET

Pyetjet në këtë seksion janë të njëjta si për nxënësit

Tabela 55

B1: Vlerësimi për të 4 pyetjet sëbashku (10 = të gjitha korrekt; 2= të gjitha gabim)							
Nëngrupet	Përgjigjet gjithsej (=100%)	Nota mesatare	Notat				
			2	4	6	8	10
Ekonomiks/ Biznes	37	7.6		16.2%	13.5%	43.2%	27.0%
Elektrike	15	6.9	6.7%	20.0%	6.7%	53.3%	13.3%
Mesuesi	77	6.8	5.2%	15.6%	29.9%	33.8%	15.6%
Femra	101	7.1	3.0%	12.9%	25.7%	40.6%	17.8%
Meshkuj	28	6.6	7.1%	28.6%	10.7%	32.1%	21.4%
Totali	129	7.0	3.9%	16.3%	22.5%	38.8%	18.6%

Tabela 56

B2: Vlerësimi për hapat që nevojiten për krijimin e një biznesi (10 = të gjitha korrekt; 4 = të gjitha gabim)									
Nëngrupet	Përgjigjet gjithsej (=100%)	Nota mesatare	Notat						
			4	5	6	7	8	9	10
Ekonomiks/ Biznes	31	6.7	19.4%	3.2%	22.6%	16.1%	19.4%	16.1%	3.2%
Elektrike	8	6.0	25.0%	25.0%	12.5%		37.5%		
Mesuesi	63	6.9	9.5%	11.1%	25.4%	12.7%	22.2%	17.5%	1.6%
Femra	80	6.8	11.3%	8.8%	27.5%	12.5%	20.0%	17.5%	2.5%
Meshkuj	22	6.5	22.7%	13.6%	9.1%	13.6%	31.8%	9.1%	
Totali	102	6.8	13.7%	9.8%	23.5%	12.7%	22.5%	15.7%	2.0%

KOMPETENCAT E TË MËSUARIT PËR TË NXËNË DHE E TË MËSUARIT TË SIPËRMARRJES NË ARSIMIN E MESËM PROFESIONAL DHE NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

Tabela 57

B4: Nota për "... kostot që duhen marrë parasysh në llogaritjen e çmimit të bukësosts to take into ." (10 = përgjigje plotësisht korrekte; 4= përgjigje plotësisht e gabuar)									
Nëngrupet	Notat								
	Përgjigjet gjithsej (=100%)	Nota mesatare	4	5	6	7	8	9	10
Ekonomiks/ Biznes	37	8.6				24.3%	21.6%	24.3%	29.7%
Elektrike	13	7.4		15.4%	15.4%	23.1%	7.7%	38.5%	
Mesuesi	75	8.1	1.3%	1.3%	5.3%	22.7%	24.0%	38.7%	6.7%
Femra	98	8.1	1.0%		6.1%	25.5%	22.4%	34.7%	10.2%
Meshkuj	27	8.3		11.1%		14.8%	18.5%	33.3%	22.2%
Totali	125	8.2	0.8%	2.4%	4.8%	23.2%	21.6%	34.4%	12.8%